

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Michelle Hansson

**KAPITALI SÄILITAMISE REEGLID EESTI JA RAHVUSVAHELISE
FINANTSARUANDLUSE STANDARDITE VALGUSES**

Magistritöö

Juhendaja
dr. iur. Andres Vutt

Tallinn

2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. FINANTSARUANDLUS JA KASUMI JAOTAMINE	7
1.1. Finantsaruandluse standardid.....	7
1.2. Finantsaruanded	10
1.2.1. Majandusaasta aruanne.....	10
1.2.2. Konsolideeritud aruanne.....	12
1.3. Netovara olemus	14
1.4. Jaotatav kasum	15
1.4.1. Kasumi jaotamise alus	15
1.4.2. Kasumi jaotamise piirangud	18
2. KAPITALI SÄILITAMISE PÕHIREEGLID	22
2.1. Netovara säilitamise põhimõte.....	22
2.2. Oma osade või oma aktsiate omandamine.....	28
2.3. Väljamaksete tegemine	33
2.3.1. Dividendid	33
2.3.2. Ebaseaduslik väljamakse	37
2.3.3. Likvideerimishüvitis.....	41
3. KAPITALI SÄILITAMISE TÄIENDAVAD REEGLID.....	44
3.1. Allutatud laenud.....	44
3.2. Laenukeeld.....	47
3.3. Sissemakse tagastamise keeld ja sissemakseta osaühing.....	54
3.4. Osa- ja aktsiakapitali vähendamine	58
KOKKUVÕTE	63
CAPITAL MAINTENANCE RULES IN THE LIGHT OF ESTONIAN AND INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS. Summary	69
KASUTATUD LÜHENDID	73
KASUTATUD KIRJANDUS	75
KASUTATUD NORMATIIVMATERJALID.....	81
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	82
MUUD ALLIKAD	83

SISSEJUHATUS

Äriühinguõiguse eesmärgiks on teenida ühiskonna huve tervikuna¹, tagades stabiilse ja tõrgeteta toimiva õiguskeskkonna, mis käib muutuva majandusega kaasas². *Status quo* säilitamine pärsiks konkurentsivõimelise keskkonna tekkimist, mistõttu on oluline reguleerida Euroopa Liidus (EL) äriühinguõigust nii, et liikmesriikides kehtiksid üldjoontes samad põhimõtted. Sellele aitavad kaasa EL määrused ja direktiivid, millega on võimalik kõrvaldada siseriiklikest regulatsioonidest tulenevad erisused³.

Euroopa Komisjon on võtnud eesmärgiks edendada õiguskeskkonna konkurentsivõimet ja luua sõbralikum majanduskeskkond eelkõige väike- ja keskmise suurusega ettevõtetele (VKE). 2008. aastal esitatud Euroopa Komisjoni teatistes „Kõigepealt mõtle väikestele – Euroopa väikeettevõtluse algatus *Small Business Act*” tunnustatakse VKE-de kesket rolli majanduses ning püütakse kinnistada põhimõtet „kõigepealt mõtle väikestele” alates õigusaktide koostamisest kuni avalike teenuste osutamiseni⁴. See küsimus puudutab olulises osas Eestit, kus enamik ettevõtteid on VKE-d⁵.

Eelnevalt toodud eesmärgi saavutamiseks on harmoniseeritud EL tasandil nii äriühinguõigust kui ka finantsaruandluse standardeid, et vähendada VKE-de halduskoormust ja ühtlustada liidusiseselt nendele seatud nõudeid. Äriühinguõiguse harmoniseerimisele on suunatud mitmeid direktiive, mis käsitlevad nii aktsiaseltside ühinemist, jagunemist, raamatupidamise aastaaruandeid ja kontserniaruandlust. Käesoleva töö seisukohast on oluline eelkõige teine direktiiv ehk kapitalidirektiiv⁶.

¹ H. Hansmann, R. Kraakman. The End of History for Corporate Law. – Harvard Law School Discussion Paper 2000 (280), p 9-10. – http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/280.pdf, 05.04.2017.

² Ettevõtja õigus. Tegevuskava ettevõtlusalase õiguskeskkonna rahvusvahelise konkurentsivõime parandamiseks. Justiitsministeerium 2006, lk 5. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/ettevotja_oigus_1.pdf, 01.05.2017.

³ Euroopa Komisjon. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ja regioonide komiteele. Arukas reguleerimine Euroopa Liidus. Brüssel 8.10.2010 KOM (2010) 543 lõplik, lk 2.

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/34/EL, 26. juuni 2013, teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ (EMP-s kohaldatav tekst). – ELT L 182/19, lk 19–76. Edaspidi: raamatupidamise direktiiv.

⁵ 2015. aasta statistika järgi oli enamik (94%) ettevõtetel vähem kui 10 töötajat; M. Borthwick. Kümne aastaga on ettevõtete arv suurenenud. 08.10.2015. – <https://statistikaamet.wordpress.com/2015/10/08/kumne-aastaga-on-ettevotete-arv-suurenenud/>, 07.04.2017.

⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/30/EL, 25. oktoober 2012, tagatiste kooskõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 54 teises lõigus tähendatud äriühingutelt nõuavad seoses aktsiaseltside asutamise ning nende kapitali säilitamise ja muutmise, et muuta sellised tagatised võrdväärseteks (uuesti sõnastatud) (EMP-s kohaldatav tekst). – ELT L 315, lk 74–97. Edaspidi: kapitalidirektiiv.

Kapitalidirektiivi preambulas tähtsustatakse siseriiklike õigusnormide kooskõlastamist, et tagada eelkõige aktsionäride kui ka võlausaldajate huvide kaitse⁷. Kapitaliühing (osaühing ja aktsiaselts) on piiratud vastutusega ühing, kus osanik ja aktsionär ei vastuta äriühingu kohustuste eest oma varaga ent teatud ulatuses peab olema tagatud omakapitali olemasolu, mille arvelt vajadusel võlausaldajate nõudeid rahuldada. Järelikult on liidu normid vajalikud, et keelata kapitaliühingust väljamaksete tegemine, kui see kahjustab ühingu majanduslikku olukorda või tema võlausaldajate huve. Kokkuvõtvalt nimetatakse eelnevaid piiranguid kapitali säilitamise reegliteks (ingl. k *capital maintenance rules*), mida peetakse Euroopa Liidu äriühinguõiguse nurgakiviks⁸.

Kapitali säilitamise reeglid tulid Eesti õigusesse seoses äriseadustiku⁹ jõustumisega¹⁰. Äriseadustik jõustus 1995. aastal, kuid 20. aastaga on Eesti ärikeskkond oluliselt muutunud. Seetõttu on tekkinud vajadus äriseadustiku uuendamise järele. On leitud, et EL õiguse ülevõtmise käigus on jäetud mõned valikuvõimalused kasutamata või on kehtestatud norme, mis ei ole enam vajalikud. Praegu reguleerib äriseadustik osaühinguid ja aktsiaseltsi suhteliselt ühtmoodi, üksnes mõningate erisustega. Sellest olulisem on sissemakseta osaühingu alustamise võimalus. Arvestades aga osaühingu väiksema mahuga äritegevust, võib arutleda, kas nende kohta käivad reeglid võiksid olla ka paindlikumad.¹¹ Selleks alustati 2007. aastal parema õigusloome programmi raames ühinguõiguse kodifitseerimist. Kuigi on arutletud, kas teatavate ühinguõiguse põhimõtete, sh kapitalireeglite kehtestamine peaks kuuluma liikmesriigi pädevusalasse, on revisjoni uurimisobjektiks ka kapitali säilitamise reeglid.¹²

Kapitali säilitamise reeglid on tihedalt seotud raamatupidamise seaduse¹³, audiitortegevuse seadusega¹⁴ ja rahvusvahelise finantsaruandluse standarditega¹⁵ (*International Financial Reporting Standards* – IFRS), kuna hõlmavad endas raamatupidamislikke näitajaid nagu varad,

⁷ Kapitalidirektiivi preambula p 3 ja 5.

⁸ P.O. Mülbert. M. Birke. Legal Capital – Is There a Case against the European Legal Capital Rules? European Business Organization Law Review 2002 (3), p 696.

⁹ Äriseadustik. – RT I 1995, 26/28, 355 ... RT I, 22.06.2016, 32. Edaspidi: ÄS.

¹⁰ A. Vutt. Netovara säilitamise põhimõte ja selle praktiline rakendamine. – Juridica 1996/X, lk 551.

¹¹ M. Käerdi jt. Ettevõtja õigus. Tegevuskava ettevõtlusalase õiguskeskkonna rahvusvahelise konkurentsivõime parandamiseks. – Juridica 2006/IV, lk. 229.

¹² Vt täpsemalt: Justiitsministeerium. Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne. Tallinn 2016, lk 20. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_revisjoni_lahteulesanne_loplik_10.5.2016.pdf, 16.04.2017.

¹³ Raamatupidamise seadus. – RT I 2002, 102, 600; RT I, 27.12.2016, 3. Edaspidi: RPS.

¹⁴ Justiitsministeerium. Raamatupidamise seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (65 SE) seletuskiri. 16.07.2015, lk 1. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/a61a8d9d-1301-413e-907b-9712c5582f18>, 17.04.2017.

¹⁵ Komisjoni määrus (EÜ) nr 1126/2008, 3. november 2008, millega võetakse vastu teatavad rahvusvahelised raamatupidamisstandardid kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1606/2002. (EMPs kohaldatav tekst). – ELT L 320, lk 1 - 939. Edaspidi: IAS, IFRS või IFRIC.

kohustised¹⁶ ja omakapital¹⁷. On leitud, et lisaks kapitali säilitamise reeglitele, tagab võlausaldajate kaitse ka perioodiliselt, standardiseeritud ja kergesti mõistetaval kujul äriühingu finantsteabe avaldamine¹⁸. Siit tulenebki käesoleva töö rõhuasetus. Töö eesmärk on leida vastus küsimusele, kuidas on finantsaruandluse standardid ja kapitali säilitamise reeglid omavahel seotud. Töö hüpotees on, et Eesti äriühinguõiguses sätestatud kapitali säilitamise reeglid ja finantsaruandluse standardid on omavahel kooskõlas.

Seatud uurimisküsimuse lahendamiseks kasutatakse töös võrdlev-analüütilist meetodit. Töös analüüsitakse sisuliselt ja süsteemselt erinevaid kapitali säilitamise reegleid. Eesmärgi saavutamiseks on omavahel kõrvutatud Eesti äriseadustikus sätestatud kapitali säilitamise reegleid ja väljamaksete tegemist reguleerivad sätted finantsaruandluse standarditega. Võrdlemisel on lähtutud konkreetse sätte eesmärgist, mille sisu kindlakstegemisel on tuginetud erinevatele teadusartiklitele ja kohtupraktikale.

Töö uurimisobjektiks on kapitali säilitamise reeglid ning kapitaliühingutest tehtavad väljamaksed. Kuivõrd kapitalireeglid puudutavad üksnes kapitaliühinguid, siis käesoleva töö eesmärki silmas pidades ei ole relevantne käsitleda teisi ühinguid. Kapitaliühinguks võiks lugeda ka tulundusühistut, mis on kapitaliühingu ja isikuühingu vahevorm, kuna tulundusühistu liikmetele võib kehtestada isikliku täiendvastutuse või moodustada osakapitali tulundusühistuseaduse¹⁹ § 1 lg-te 2 ja 3 kohaselt²⁰. Samas käesoleva töö mahtu silmas pidades käsitletakse kapitaliühingutena üksnes osaühingut ja aktsiaseltsi.

Uuritav teema on aktuaalne veel tulumaksuseaduse aspektist, millele käesolev töö ka põgusalt viitab. Kuna kapitaliühingust tehtavaid väljamakseid (dividende) on võimalik teatud juhtudel kvalifitseerida nii laenude kui ka intressidena, esineb nende maksustamisel probleeme, mille osas valitsus kavandab tulumaksumuudatust.

Lähtuvalt uurimisküsimusest on magistritöö jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis antakse ülevaade finantsaruandluse korraldamisest ja väljamaksete tegemisest. Selgitatakse, mis on finantsaruandluse standardid ning kuidas koostada finantsaruanded, sealhulgas ka

¹⁶ Kohustis on raamatupidamiskohustuslase eksisteeriv kohustus, mis tuleneb mineviku sündmustest ja millest vabanemine eeldatavalt vähendab majanduslikult kasulikke ressursse. Vältimaks defineerimisviga ringdefinitsiooni kasutamise näol asendati 01.01.2017 jõustunud RPS-iga „kohustus“terminiga „kohustis“.

¹⁷ L. Handschin. Risk-Based Equity Requirements: How Equity Rules for the Financial Sector Can Be Applied to the Real Economy. Journal of Corporate Law Studies 2012 (12), p. 256.

¹⁸ P.O. Mülbert. A Synthetic View of Different Concepts of Creditor Protection, or: A High- Level Framework for Corporate Creditor Protection. EBOR 2006 (7), p 380.

¹⁹ Tulundusühistuseadus. – RT I 2002, 3, 6 ... RT I, 21.03.2014, 34. Edaspidi: TÜS.

²⁰ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt. Ühinguõigus I: kapitaliühingud. Kirjastus Juura 2015, lk 44.

konsolideeritud aruannet. See loob raamistiku mõistmaks, kuidas ja millisest vahenditest tehakse kapitaliühingust väljamakseid.

P.O. Mülbert ja Max Birke toovad oma artiklis välja võimaliku jaotuse kapitali säilitamise reeglitest, milles lähtutakse ka käesolevas töös²¹. Nimelt on olemas kapitali säilitamise põhireeglid ja täiendavad reeglid. Teises peatükis keskendutakse eelkõige kapitali säilitamise põhireeglitele, mida tuleb väljamaksete tegemisel silmas pidada. Nendeks on netovara säilitamise põhimõte, oma osade või aktsiate omandamine ning väljamaksete tegemise reeglid. Seejuures analüüsitakse, kas ja kuidas on kapitali säilitamise põhireegleid finantsaruandluse standardites sisustatud.

Kolmandas peatükis on välja toodud kataloog täiendavatest reeglitest (ingl. k *complementary rules*), millega tagada kapitaliühingus kapitali säilimine. Need on omanike laenu ehk allutatud laenu, keeld anda laenu kapitaliühinguga seotud isikule ning osa- ja aktsiakapitali vähendamine. Veel on käsitletud sissemakseta osaühingu asutamise temaatikat ning uuritud, kuidas see suhestub nii finantsaruandluse kui ka kapitali säilitamise reeglitega.

Magistritöös on kapitali säilitamise reeglite analüüsimisel kasutatud peamiselt 2015. aastal ilmunud K. Saare, U. Volensi, A. Vuti ja M. Vuti teost „Ühinguõigus I: kapitaliühingud“, mis esmakordselt käsitleb süsteemselt Eesti kapitaliühingute õigust, sisaldades olulisemaid avaldatud seisukohti ja kohtupraktikat²². Eesti õigusalasest kirjandusest on kasutatud eelkõige A. Vuti teadusartikleid ja doktoritööd „*Legal capital rules as a measure for creditor and shareholder protection*“²³.

Kapitalireegleid on käsitlenud veel Kätlin Ots oma magistritöös „Kapitalireeglid võlausaldajate kaitsemeetmetena Eesti ja Suurbritannia suletud äriühingutes“²⁴, millest käesolev töö eeskuju võtab. Eestikeelsest kirjandusest kasutatakse asjakohaseid *Juridica* artikleid, Riigikohtu lahendeid ja Ühinguõiguse revisjoni lähteülesannet. Magistritöö teemast tulenevalt on viidatud veel erinevatele raamatupidamislikele väljaannetele, mis täpsustavad omakapitaliinstrumentidega tehtud tehingute kajastamist.

Märksõnad: kapitali säilitamise reeglid, rahvusvahelised finantsaruandluse standardid, Raamatupidamise Toimkonna juhend.

²¹ Vt täpsemalt P.O. Mülbert. M. Birke 2002, p 695.

²² Ühinguõigus I. – http://www.juura.com/open/index.php?route=product/product&product_id=278, 23.04.2017.

²³ A. Vutt. Legal Capital rules as a measure for creditor and shareholder protection. Dissertation. Tartu 2011.

²⁴ K. Ots. Kapitalireeglid võlausaldajate kaitsemeetmetena Eesti ja Suurbritannia suletud äriühingutes. Magistritöö. Tallinn 2012.

1. FINANTSARUANDLUS JA KASUMI JAOTAMINE

1.1. Finantsaruandluse standardid

Tõhusalt toimiva siseturu üheks eelduseks on läbipaistvad ja võrreldavad finantsaruanded²⁵, mis sisaldavad informatsiooni äriühingu finantsseisundi, tulemuste ning rahavoogude kohta, mida majandusotsuste tegemisel kasutada (IAS 1 § 9). Finantsaruanded ei anna üksnes teavet kapitaliturgudel tegutsevatele investoritele, vaid annavad ka ülevaate varasematest tehingutest ning edendavad kapitaliühingu juhtimist²⁶. Seepärast on tähtis, et kapitaliühingud (eelkõige finantsturgudel tegutsevad ja börsil noteeritud) kasutaksid oma finantsaruannete koostamisel ühtseid ja rahvusvaheliselt üldtunnustatud kõrgetasemelisi standardeid. RPS § 3 p 9 kohaselt on üldtunnustatud finantsaruandluse standardid: IFRS, SME IFRS (*IFRS for Small and Medium-sized Entities*), rahvusvahelised avaliku sektori finantsarvestuse standardid (*International Public Sector Accounting Standards – IPSAS*) ja muud analoogsed standardid.

Finantsaruandluse standardite harmoniseerimiseks loodi 1973. aastal Rahvusvahelise Arvestusstandardite Komitee (*International Accounting Standards Committee – IASC*), kes väljastas aastatel 1973-2000 rahvusvahelisi raamatupidamisstandardeid (*International Accounting Standards – IAS*), mida taheti hakata Euroopa Liidus kohaldama alates 1995. aastast²⁷. 2001. aastal struktureeriti IASC ümber ja tema õigusjärglaseks sai Rahvusvaheline Arvestusstandardite Nõukogu (*International Accounting Standards Board – IASB*), kelle kehtestatud standardeid ja tõlgendusi hakati edaspidi nimetama rahvusvaheliseks finantsaruandluse standardiks (IFRS).²⁸ IFRS võeti Euroopa Liidus vastu 2002. aastal Euroopa Komisjoni määrusega (EÜ) nr 1606/2002 ning jõustus 2005. aastal²⁹. Kokkuvõttes hõlmab IFRS endas: IAS määruseid, IFRS standardeid ja Rahvusvahelise Finantsaruandluse Tõlgenduste Komitee (*International Financial Reporting Interpretations Committee – IFRIC*) väljatöötatud tõlgendusi (IAS 1 § 9).

Enamik IFRS-i regulatsioone ei kohaldu VKE-dele, kellel ei ole avalikkuse ees aruandmise kohustust, seetõttu väljastas IASB 2009. aastal VKE-dele eraldi standardi – SME IFRS. SME

²⁵ A. Vutt. Aktsiakapitali õiguslik reguleerimine: eesmärgid ja moodustamine. Magistritöö. Tartu Ülikool 2005, lk 17–19.

²⁶ Raamatupidamise direktiivi preambula p 4.

²⁷ European Commission. Accounting Harmonisation: A New Strategy vis-a-vis International Harmonisation. Commission Communication COM 95 (508) of 11.1995, p. 4. – http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/com-95-508/com-95-508_en.pdf, 23.04.2017.

²⁸ S. Fathima. International Financial Reporting Standards (IFRS). An International Multidisciplinary e-journal. 2016 (1), p 198. – <http://www.researchambition.com/uploads/201682162922ra.pdf>, 13.03.2017.

²⁹ AS Pricewaterhouse Coopers. Changes in Estonian Legal Framework and Practices of Accounting and Auditing during 2004-2014. Final Report. 2016, p 12. – [https://www.pwc.com/ee/et/publications/pub/Eesti%20arvestusala%20muutused%20_%20PwC%20uuringu%20l%C3%B5pparuanne%20\(ENG\)%2011012016.pdf](https://www.pwc.com/ee/et/publications/pub/Eesti%20arvestusala%20muutused%20_%20PwC%20uuringu%20l%C3%B5pparuanne%20(ENG)%2011012016.pdf), 14.03.2017.

IFRS sisaldab endas võrreldes IFRS-iga lihtsamaid kajastamise ja mõõtmiskriteeriume. SME IFRS on mõeldud lahendama vastuolusid, mis tekivad VKE-del järgides IFRS-i detailseid arvestusreegleid ja põhjalikke avalikustamismõtteid³⁰. Ka Raamatupidamise Toimkond leidis, et SME IFRS-i raamistik sobib Eestile rohkem, mistõttu põhineb Eesti finantsaruandluse standard SME IFRS-il.

Eesti finantsaruandluse standard³¹ on rahvusvaheliselt tunnustatud arvestuse ja aruandluse põhimõtetele tuginev raamatupidamistava, mille põhinõuded kehtestatakse RPS-is ning mida täpsustavad Raamatupidamise Toimkonna juhendid³². RTJ-id kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega (RPS § 24 lg 4). RTJ-i eesmärk on selgitada RPS-is defineeritud mõisteid ja alusprintsipi ning sätestada konkreetseid reeglid rakendatavate arvestuspõhimõtete ja informatsiooni avalikustamise osas nendele, kes koostavad raamatupidamist Eesti finantsaruandluse standardi kohaselt³³.

RPS-i kohaselt peavad kõik raamatupidamiskohustuslased³⁴ korraldama raamatupidamist ja finantsaruandlust kas Eesti finantsaruandluse standardi või IFRS-i järgi (RPS § 17 lg 1). Erandiks on avaliku huvi üksused³⁵, kelle aruannete vastu on laiemal avalikkusel kõrgendatud huvi. Börsil noteeritud äriühing³⁶ peab finantsaruandluses lähtuma IFRS-ist (RPS § 17 lg 2) ning avalik-õiguslik juriidiline isik, kelle eesmärgiks ei ole majandustegevuse kaudu kasumi taotlemine, peab lähtuma avaliku sektori finantsarvestuse ja -aruandluse juhendist (RPS § 17 lg 4).

On leitud, et just IFRS-i printsiipidel põhinev (ingl k. *principle based*) lähenemine ja paindlikkus võimaldab seda kasutada erinevates raamatupidamistraditsioonidega tingimustes³⁷.

³⁰ E. Kaup. Ühine rahvusvaheline raamatupidamisstandard väikeettevõtetele. 19.10.2009. – <http://www.raamatupidaja.ee/uudised/2009/10/19/uhine-rahvusvaheline-raamatupidamisstandard-vaikeettevotetele>, 01.05.2017.

³¹ Kuni 01.01.2016 tuntud kui Eesti hea raamatupidamistava (*generally accepted accounting principles – GAAP*), mida kirjeldatakse Raamatupidamise Toimkonna juhendites. Kokku on 18 RTJ-i, mis on kättesaadavad Raamatupidamise Toimkonna veebilehel <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>. Edaspidi: RTJ.

³² Raamatupidamise Toimkonna juhend 2 Nõuded esitlusviisile § 2. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 2.

³³ Raamatupidamise Toimkonna juhend 0 Eessõna § 2. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 0.

³⁴ Raamatupidamiskohustuslaseks on Eesti Vabariik ühe avalik-õigusliku juriidilise isikuna, kohaliku omavalitsuse üksus, iga Eestis registreeritud era- või avalik-õiguslik juriidiline isik, füüsilisest isikust ettevõtja ja Eestis registrisse kantud välismaa äriühingu filiaal (RPS § 2 lg 2).

³⁵ Vt täpsemalt audiitortegevuse seadus § 13 avaliku huvi üksus.

³⁶ Äriühing, kelle emiteeritud väärtpaberid on võetud kauplemisele Eesti või muu Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigi (edaspidi *lepinguriik*) reguleeritud väärtpaberiturule, krediidiasutus, finantsvaldusettevõtja, segafinantsvaldusettevõtja, investimisühing ja kindlustusandja peavad finantsaruandluses lähtuma otsekohalduvast standardist (RPS § 17 lg 2).

³⁷ S. Carmona. M. Trombetta. On the global acceptance of IAS/IFRS accounting standards: The logic and implications of the principles-based system. J. Account. Public Policy 2008 (27), p 455.

IFRS-i printsiibid³⁸ on kokkuvõtvalt välja toodud RPS §-s 16, millest käesoleva töö kontseptsioonis on relevantne sisu üliluslikkuse, konservatiivsuse ja jätkuvuse printsiip. Sisulislikkuse printsiip tähendab, et majandustehingute kajastamisel tuleb lähtuda nende sisust ka siis, kui see ei ühti nende juriidilise vormiga (RPS § 16 lg 10). Näiteks teatud juhul võidakse kapitaliühingust tehtavaid väljamakseid nimetada laenuks. Kui tegelikkuses vastavad sellised väljamaksed hoopis omakapitaliinstrumentide (nt dividendid) kriteeriumile, siis tuleks neid kajastada raamatupidamises kui omakapitaliinstrumente³⁹. Seega kajastatakse tehinguid raamatupidamises ja raamatupidamise aruandes, järgides selle põhimõtet iseloomu, mitte konkreetset standardis kehtestatud reeglit.

Finantsaruandluse suurimaid riske on varade ülehindamine, mis tähendab, et vara bilansiline (raamatupidamises kajastuva⁴⁰) väärtus on kõrgem turuväärtusest (õiglasest väärtusest⁴¹). Seetõttu on tähtis, et finantsaruanne koostatakse ettevaatlikult ja kaalutletult, vältides varade ja tulude ülehindamist või kohustiste ja kulude alahindamist. Seejuures ei ole õigustatud varade ja tulude sihilik alahindamine või kohustiste ja kulude sihilik ülehindamine ega varjatud reserve tekitamine (RPS § 16 lg 8). Siin peab juhtkond hinnangute tegemisel võtma arvesse kõiki võimalikke asjaolusid, mis võivad mõjutada varade ja kohustiste bilansilist väärtust ning vältima liigset optimismi, lähtudes eelmiste perioodide kogemusest.⁴² Konservatiivsuse printsiibi eesmärk on vältida soovimatute väljamaksete tegemist kapitaliühingust⁴³ ehk tagada kapitali säilimine ühingu, mille tähtsust on rõhutatud eriti pärast finantskriisi⁴⁴.

Kuigi finantsaruandluse standardid otsesõnu kapitali säilitamise põhimõtet ei sätesta, lähtutakse finantsaruannete koostamisel eeldusest, et raamatupidamiskohustuslane on jätkuvalt tegutsev ning tal ei ole tegevuse lõpetamise kavatsust ega vajadust (RPS § 16 lg 2). Üheks jätkuvuse eelduseks on äriühingu kapitali säilitamine ning tagamine, et ei tehtaks äriühingust

³⁸ Kokku on 10 alusprintsiipi, millest tuleb raamatupidamise aastaaruande koostamisel lähtuda: 1) majanduslikkuse printsiip, 2) jätkuvuse printsiip, 3) arusaadavuse printsiip, 4) olulisuse printsiip, 5) järjepidevuse ja võrreldavuse printsiip, 6) tulude ja kulude vastavuse printsiip, 7) objektiivsuse printsiip, 8) konservatiivsuse printsiip, 9) avalikustamise printsiip, 10) sisulislikkuse printsiip (RPS § 16).

³⁹ Omakapitaliinstrument on leping, mis annab õiguse osaleda ettevõtte netovaras (nt. aktsia või aktsiaoptioon) (RTJ 3 § 6).

⁴⁰ RKKKo 3-1-1-49-11 p 43.

⁴¹ Õiglane väärtus on summa, mille eest on võimalik vahetada vara või arveldada kohustust teadlike, huvitatud ja sõltumatute osapoolte vahelises tehingus. (RTJ 3 § 6).

⁴² Raamatupidamise Toimkonna juhend 1 Aastaaruande koostamise üldpõhimõtted § 58. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 1.

⁴³ R.L. Watts. A Proposal for Research on Conservatism. SSRN Electronic Journal March 2001, p 4. – https://www.researchgate.net/publication/228171155_A_Proposal_For_Research_On_Conservatism, 24.04.2017.

⁴⁴ Panetsos, L. Accounting Standards and Legal Capital in EU Law. Utrecht Law Review 2016 (12), p 142. – www.utrechtlawreview.org, 17.04.2017.

väljamakseid, kui selleks ei ole piisavalt vabu vahendeid. See nõuab samuti mitmetes valdkondades juhtkonnapoolsete kriitiliste hinnangute tegemist. Juhtkond on kohustatud hindama äriühingu jätkusuutlikust vähemalt 12 kuu jooksul pärast bilansipäeva ning kui tegevuse jätkuvuse suhtes esineb ebakindlus (näiteks netovara ei vasta äriseadustiku nõuetele), peab juhtkond avaldama ebakindlust põhjustavad asjaolud majandusaasta aruande lisades. (RTJ 1 § 37)

Eeltoodud printsiibid võimaldavad tagada, et kapitaliühingul on piisavalt vara, et oma kohustisi tagada. Vastasel juhul ei suuda äriühing võlausaldajate nõudeid rahuldada ja võib muutuda maksejõuetuks. Kui raamatupidamine ja finantsarvestus on reguleeritud eelkõige RPS-i-s ja finantsaruandluse standardites, siis majandusaasta aruande kinnitamise kohta sisaldavaid sätteid sisaldab üksnes ÄS⁴⁵. Järgnevad alapeatükid annavad täpsema ülevaate finantsaruannetest ning sellest, kuidas neid koostatakse.

1.2. Finantsaruanded

1.2.1. Majandusaasta aruanne

Raamatupidamiskohustuslased peavad iga lõppenud majandusaasta kohta koostama majandusaasta aruande. Majandusaastaks on kalendriaasta (pikkusega 12 kuud), kui ühingu põhikirjas ei ole sätestatud teisiti (RPS § 13 lg 3). Samas võib ühingu asutamisel, lõpetamisel või muul seadusega ettenähtud juhul majandusaasta olla lühem või pikem kui 12 kuud, kuid ei tohi ületada 18 kuud (RPS § 13 lg 2). Oluline on majandusaasta valikul silmas pidada, et see sobiks raamatupidamiskohustuslase majandustsükliga ning algaks kuu esimesel kuupäeval ja lõppeks kuu viimasel kuupäeval⁴⁶.

Pärast majandusaasta lõppu koostab juhatus majandusaasta aruande ja esitab selle koos kasumi jaotamise ettepanekuga osanikele või üldkoosolekule (ÄS § 179 lg-d 1 ja 2, § 332 lg 2). Kui kapitaliühingul on audiitor või nõukogu, tuleb aruandele lisada ka vandeaudiitori või nõukogu arvamus. Nõukogu vaatab majandusaasta aruande läbi ja koostab selle kohta kirjaliku aruande⁴⁷. Nõukogul on õigus teha ka muudatusi kasumi jaotamise ettepanekus (ÄS § 333). Samas majandusaasta aruande kinnitamise otsustavad osanikud või üldkoosolek (ÄS § 179 lg

⁴⁵ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 301.

⁴⁶ Majandusaasta aruanne. – https://www.eesti.ee/est/majandusaasta_aruanne, 23.04.2017.

⁴⁷ Aruandes peab nõukogu näitama, kas ta kiidab heaks juhatuse poolt koostatud majandusaasta aruande. Aruandes peab lisaks näitama, kuidas nõukogu on aktsiaseltsi tegevust korraldanud ja juhtinud (ÄS § 333).

3, § 334 lg 1). Hiljemalt kuue kuu jooksul pärast majandusaasta lõppu tuleb majandusaasta aruanne esitada äriregistrile (ÄS § 179 lg 4, § 334 lg 2).

Majandusaasta aruanne koosneb raamatupidamise aastaaruandest ja tegevusaruandest (RPS § 14 lg 1). Tegevusaruandes antakse ülevaade raamatupidamiskohustustlase olulistest sündmustest majandusaastal, eeldatavatest arengusuundadest ning asjaoludest, millel on määrav tähtsus finantsseisundi ja majandustegevuse hindamisel (RPS § 24 lg 1). Raamatupidamise aastaaruanne koosneb omakorda põhjaruannetest (bilanss, kasumiaruanne, rahavoogude aruanne ja omakapitali muutuste aruanne) ning lisadest (RPS § 15 lg 2). Lisades avalikustatakse, millistest finantsaruandluse standardist lähtuvalt on raamatupidamise aastaaruanne koostatud ning millised olid olulisemad arvestuspõhimõtted (RPS § 21 lg 1 p 1 ja p 2).

Kui bilanss on raamatupidamisaruanne, mis kajastab teatud kuupäeva (bilansipäeva ehk majandusaasta lõpu) seisuga raamatupidamiskohustustlase finantsseisundit (vara, kohustisi ja omakapitali), siis kasumiaruanne (tulude ja kulude aruanne) kajastab terve aruandeperioodi finantstulemust (tulusid, kulusid ja kasumit või kahjumit) (RPS § 18 lg-d 1 ja 2). Raamatupidamiskohustustlane, kes koostab oma raamatupidamise aastaaruande vastavalt Eesti finantsaruandluse standardile, peab lähtuma RPS-is esitatud bilansi- ja kasumiaruande skeemidest (RPS § 18 lg 3). Üksnes tegevusaladel, kus see on põhjendatud majandustegevuse iseloomu tõttu, võib kasutada erinevaid bilansi- ja kasumiaruande skeeme (RPS § 18 lg 4), kui see võimaldab anda selgema ülevaate äriühingu finantsseisundist ja -tulemusest.

Teistele põhjaruannetele (rahavoogude aruanne ja omakapitali muutuste aruanne) pole eraldi skeemi RPS-is ette nähtud. Rahavoogude aruanne kajastab raamatupidamiskohustustlase aruandeperioodi rahavoogusid (raha ja raha ekvivalentide laekumisi ning väljamakseid), mis on rühmitatud vastavalt nende eesmärgile äritegevuse, investeerimistegevuse ja finantseerimistegevuse rahavoogudeks (RPS § 19 lg 1 ja 2). Rahavoogude aruanne võimaldab hinnata kapitaliühingu võimet genereerida raha, tasuda laenude intresse ja maksta dividende. Aruande jooksul makstud dividendid kajastuvad omakapitali muutuste aruandes, mis kajastab aruandeperioodil toimunud muutusi raamatupidamiskohustustlase omakapitalis (RPS § 20 lg 1).

Finantsaruannete koostamisel on seatud erisused väike⁴⁸-ja mikroettevõtjatele⁴⁹ ning kontsernidele. Väike-ja mikroettevõtted ei pea esitama rahavoogude ja omakapitali muutuste aruannet, vaid üksnes bilansi, kasumiaruande ja lisad (lühendatud raamatupidamise aastaaruanne) (RPS § 15 lg 2¹). Lisaks ei pea mikroettevõtte esitama tegevusaruannet (RPS § 14 lg 1¹). Selline nõue tuleneb uuendatud raamatupidamise direktiivist⁵⁰, mille eesmärk oli lihtsustada VKE-de raamatupidamist. Kontsernide puhul peab emaühing koostama konsolideeritud raamatupidamise aruande.

1.2.2. Konsolideeritud aruanne

Euroopa Liidu tasemel puuduvad kontserni kohta harmoniseeritud reeglid. Euroopa Liit on küll proovinud kontserniõiguslikke küsimusi reguleerida, kuid seni tulemuseta⁵¹. Seega võivad liikmesriigid kas ise luua kontsernide regulatsiooni (nt Saksamaa) või üksnes piirduda mõiste defineerimise ja erandite lahendamisega nagu seda on tehtud Eestis. Saksamaa osaühingu kohta kehtiva seaduse (*Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung – GmbHG*)⁵² ja aktsiaseltsiseaduse (*Aktiengesetz – AktG*)⁵³ regulatsioon on kontserniõiguslikes küsimustes üks detailsemaid Euroopas. Seevastu ÄS-is on üksnes defineeritud kontserni⁵⁴ mõiste, mis omakorda pärineb raamatupidamise direktiivi artiklist 22.

Kontserni ehk konsolideerimisgrupi moodustab emaettevõtja koos tütarettevõtjatega (ÄS § 6 lg 3, RPS § 27 lg 1). Kontsernisuhe ei ole mitte õigussuhe, vaid faktiline suhe, mis tähendab, et kontserni olemasolu hindamisel lähtutakse tegelikust olukorrast, mitte sellest, kuidas isikud on omavahelise staatuse määratlenud. ÄS eristab kolme liiki kontserne: osaluskontsern, lepinguline kontsern ja faktiline kontsern (ÄS § 6 lg-d 1 ja 2). Osaluskontserniga on tegemist juhul, kui üks äriühing on teises äriühingus osanik või aktsionär (emettevõtja) ning omab seal

⁴⁸ väikeettevõtja – Eestis registreeritud äriühing, kes ei ole mikroettevõtja ja kelle näitajatest võib aruandeaasta bilansipäeval vaid üks ületada järgmisi tingimusi: varad kokku 4 000 000 eurot, müügitulu 8 000 000 eurot ja keskmine töötajate arv aruandeaasta jooksul 50 inimest (RPS § 3 p 15)

⁴⁹ mikroettevõtja – osaühing, kelle näitajad vastavad aruandeaasta bilansipäeval kõikidele järgmistele tingimustele: varad kokku kuni 175 000 eurot, kohustised ei ole suuremad kui omakapital, üks osanik, kes on ka juhatuse liige, ja kelle müügitulu on aruandeaastal kuni 50 000 eurot (RPS § 3 p 14)

⁵⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/34/EL, 26. juuni 2013, teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ (EMPs kohaldatav tekst). – ELT L 182/19, lk 19–76. Edaspidi: raamatupidamise direktiiv.

⁵¹ Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne 2016, lk 167.

⁵² Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. – http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/, 01.04.2017.

⁵³ Aktiengesetz. – <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/aktg/gesamt.pdf>, 01.04.2017.

⁵⁴ RPS-is kasutatakse mõistete „tütarettevõtte”, „emettevõtte” ja „kontsern” asemel mõisteid „konsolideeritav üksus”, „konsolideeriv üksus” ja „konsolideerimisgrupp”, et eristada neid äriseadustikus kasutatavatest mõistetest „tütarettevõtja”, „emettevõtja” ja „kontsern” ning kohaldada neid ka mitteäriühingutele (RTJ 11 § 7).

häälteenamust (tütarettevõtja). Emaettevõtja tütarettevõtjaks on ka ühing, kus häälteenamus on teisel tütarettevõtjal või tütarettevõtjatel üksinda või koos emaettevõtjaga. (ÄS § 6 lg 1) Seega kui emaettevõttel on üle 50% tütarettevõtte häälest, eeldatakse valitseva mõju olemasolu.⁵⁵

Samas võib olla ühingute vahel sõlmitud leping, millest tuleneb ühele osanikule või aktsionärile võimalus valitseva mõju saavutamiseks teises ühingu. Niisiis omab emaettevõtja tütarettevõtja üle valitsevat mõju lepingu alusel (ÄS § 6 lg 2). Siinkohal on oluline termini „valitsev mõju“ defineerimine. Konsolideerimise põhimõtteid reguleerib RTJ 11 „Äriühendused ning tütar- ja sidusettevõtete kajastamine“⁵⁶.

RTJ 11 § 6 kohaselt on valitsev mõju (kontroll) võime otsustada teise ettevõtte (tütarettevõtte) finants- ja äripoliitika üle. Valitsev mõju võib olla nii otsene kui ka kaudne. Kaudne valitsev mõju esineb siis, kui emaettevõttel on tütarettevõtte üle valitsev mõju teise tütarettevõtte kaudu. Valitsev mõju esineb ka siis, kui üks osanik või aktsionär suudab määrata või tagasi kutsuda enamiku juhtorgani liikmetest või määrata juhtorgani koosolekute otsuseid (RPS § 27 lg 1, RTJ 11 § 8). Viimasel juhul on tegemist faktilise kontserniga ÄS § 6 mõistes.

Majandusaasta lõpus on konsolideerival üksusel (emaettevõttel) kohustus konsolideeriva üksusena koostada konsolideerimisgrupi majandusaasta aruanne (RPS § 28 lg 1). Konsolideerimisgrupi raamatupidamise aastaaruanne on sarnane tavapärasele raamatupidamise aastaaruandele. See koosneb konsolideeritud põhiaruannetest ning lisadest, mis sisaldavad muu hulgas konsolideeriva üksuse konsolideerimata bilanssi, kasumiaruannet, rahavoogude aruannet ning omakapitali muutuste aruannet (konsolideerimata aruanded). (RPS § 30 lg 1)

Konsolideerimine on konsolideerimisgruppi kuuluvate raamatupidamiskohustuslaste aruannete ühendamise nii, nagu oleks tegemist ühe raamatupidamiskohustuslasega (RPS § 27 lg 4). RTJ 11 kohaselt on konsolideerimise peamised raamatupidamisprotseduurid järgmised (RTJ 11 § 72):

- a) emaettevõtte ja tütarettevõtete finantsnäitajad liidetakse rida-realt,
- b) emaettevõtte bilansis kajastatud investeeringud tütarettevõtetesse elimineeritakse emaettevõtte osaluste vastu tütarettevõtete omakapitalis;
- c) juhul kui teatud tütarettevõtetes on emaettevõtte osalus väiksem kui 100%, eraldatakse vähemusaktsionärile kuuluv osa selliste tütarettevõtete netovarast ja aruandeperioodi kasumist (kahjumist);

⁵⁵ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 87.

⁵⁶ Raamatupidamise Toimkonna juhend 11 Äriühendused ning tütar- ja sidusettevõtete kajastamine. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 11.

- d) elimineeritakse täielikult kõik kontsernisisesed nõuded ja kohustused, kontserni ettevõtete vahelised tehingud ning nende tulemusena tekkinud realiseerimata kasumid ja kahjumid,
- e) juhul kui tütarettevõtete bilanssides on kajastatud finantsinvesteeringuna emaettevõtte aktsiaid, klassifitseeritakse need konsolideeritud bilansis ümber oma aktsiateks.

Seega konsolideeritud aruannetes kajastatakse tütarettevõtted rida-realt konsolideerituna (RTJ 11 § 61). Ettevõtte, mille üle emaettevõtte omab olulist mõju⁵⁷, kuid mida ta ei kontrolli nimetatakse sidusettevõtteks. Olulise mõju olemasolu eeldatakse juhul, kui emaettevõtte omab 20% kuni 50% sidusettevõtte hääleõiguslikest aktsiatest või osadest. (RTJ 11 §-d 6 ja 9) Sidusettevõtteid kajastatakse⁵⁸ konsolideeritud aruannetes kas õiglases väärtuses, soetusmaksumuse või kapitaliosaluse meetodil (RTJ 11 § 63).

Oluline on konsolideerimisel järgida, et kõikide konsolideeritavate tütarettevõtete aruanded oleksid koostatud järgides samu arvestuspõhimõtteid. Juhul kui mõni tütarettevõtte on oma majandusaasta aruande koostanud lähtuvalt muudest arvestuspõhimõtetest, tuleb enne konsolideerimise läbiviimist teha vajalikud korrektuurid, et viia need kooskõlla kontserni arvestuspõhimõtetega. (RTJ 11 § 73) Lõppkokkuvõttes on konsolideeritud aruande eesmärk anda ülevaade kontserni kui terviku finantsseisundist, -tulemusest ja rahavoogudest (RPS § 30 lg 1).

1.3. Netovara olemus

Netovara (omakapital⁵⁹) on defineeritud ÄS-is ja RPS-is kui bilansi aktiva üldsumma miinus passivas näidatud kohustiste üldsumma (ÄS § 171 lg 2 p 1, RPS § 3 p 3). Nimetus netovara tuleneb sellest, et omakapital kajastab bilansipäeva seisuga kapitalühingu osanikele (aktsionäridele) kuuluva netovara hulka⁶⁰. Raamatupidamise seisukohalt ei ole aktsiaseltsi ja osaühingu omakapitali kajastamisel põhimõttelisi erinevusi. Vastavalt RPS lisa 1 bilansiskeemile kajastatakse omakapitali all: osa- või aktsiakapital nimiväärtuses, registreerimata osa- või aktsiakapital, sissemaksmata osakapital, ülekurs⁶¹ (ehk aažio), oma

⁵⁷ Oluline mõju on võime osaleda investeerimisobjekti (sidusettevõtte) finants- ja äritegevust puudutavate otsuste langetamisel, omamata kontrolli nende otsuste üle. (RTJ 11 § 6).

⁵⁸ Vt täpsemalt RTJ 11 §§-e 88-104.

⁵⁹ RTJ kasutab mõiste „netovara“ asemel mõistet „omakapital“, mis on praktikas levinum, kuid mõlemad mõisted on samatähenduslikud.

⁶⁰ Raamatupidamise Toimkonna juhend 1 Aastaruande koostamise üldpõhimõtted § 22. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 1.

⁶¹ Osa (aktsia) väljalaskehind võib olla suurem aktsia nimiväärtusest (või arvestuslikust väärtusest) (ÄS § 155 lg 2, § 225 lg 2).

aktsiad või osad (miinusmärgiga), kohustuslik reservkapital, muud reservid, muu omakapital, eelmiste perioodide jaotamata kasum (kahjum) ja aruandeperioodi kasum (kahjum).

Omakorda liigitatakse raamatupidamislikult omakapital seotud ja vabaks omakapitaliks. Seotud omakapital hõlmab endas nimiväärtuses väljendatud osa- või aktsiakapitali, ülekurssi ja reserve ning sellest ei tohi teha osanikele väljamakseid. Kuivõrd osa- ja aktsiakapitali moodustamise kaudu toimub osäühingu finantseerimine⁶², ei ole sissemakse tagastamine lubatud, vaid on oluline tagada tasutud sissemaksete säilitamine⁶³. Ka reservkapital moodustatakse iga-aastastest puhaskasumi eraldistest (ÄS § 160 lg 1, § 336 lg 1) eesmärgiga luua nii-öelda puhver ühingu riskide maandamiseks. Küll aga võib ülekurssi kui ka reservkapitali kasutada aktsiaseltsi kahjumi katmiseks (ÄS § 155 lg 2, § 225 lg 2, § 161, § 337). Vaba omakapitali, mis moodustub majandusaasta puhaskasumist ja eelmiste perioodide jaotamata kasumist, saab kasutada osanikele väljamakseteks, reservide moodustamiseks või osa- ja aktsiakapitali suurendamiseks.⁶⁴

Siinkohal tuleks veel ära märkida, et omakapitali arvutamine sõltub ettevõtte varade ja kohustiste kajastamisel rakendatavatest arvestuspõhimõtetest, millest osa põhinevad õiglasele väärtusele, osa soetusmaksumusel või muudel meetoditel. Näiteks ei kajasta omakapital ettevõtte siseselt loodud firmaväärtust⁶⁵, mistõttu ei võrdu ettevõtte bilansijärgne omakapital üldjuhul ettevõtte turuväärtusega. (RTJ 1 § 22) Olenevalt äriühingu tegevusvaldkonnast, millist finantsaruandluse standardit ja arvestuspõhimõtteid majandusaasta aruande koostamisel kasutatakse, on tulemuseks ka erinev netovara saldo, millest vajadusel väljamakseid teha.

1.4. Jaotatav kasum

1.4.1. Kasumi jaotamise alus

Kapitaliühingu peamine eesmärk on kasumi teenimine, mida hiljem oma osanikele või aktsionäridele dividendidena välja maksta, kuid selle tegemisel tuleks silmas pidada kapitali säilitamise põhimõtet. Kapitali säilitamise nõuded on sätestatud kapitalidirektiivis. Kuigi

⁶² M. Põld. 5.1. Osäühingu kapitali suurendamine ja vähendamine. Äripäeva käsiraamat. Juuni 2016. Äriõigus. Näidised ja kommentaarid, lk 1

⁶³ P. Davies. Directors' Creditor-Regarding Duties in Respect of Trading Decisions Taken in the Vicinity of Insolvency. – European Business Organization Law Review 2006 (7) 1, p 310.

⁶⁴ J. Tikk. Omakapitali mõjutavad majandustehingud ja – sündmused ning nende kajastamine omakapitali muutuste aruandes. 18.04.2007. – <http://www.raamatupidaja.ee/uudised/2007/04/18/omakapitali-mojutavad-majandustehingud-ja-sundmused-ning-nende-kajastamine-omakapitali-muutuste-aruandes>, 17.04.2017.

⁶⁵ Firmaväärtus on positiivne vahe omandatud osaluse soetusmaksumuse ja omandatud netovara õiglase väärtuse vahel (RTJ 11 § 45).

kapitalidirektiiv sätestab reeglid üksnes aktsiaseltsidele, siis võivad liikmesriigid laiendada direktiivi ulatust ja kehtestada sarnased reeglid ka osaühingutele.

Äriseadustikust lähtuvalt kohaldatakse vastavaid reegleid ka osaühingutele⁶⁶. Seda eelkõige põhjusel, et kui osaühingut ja aktsiaseltsi reguleerivad ühinguõiguse normid on olulises osas identsed, siis peaksid neile kohalduvad kapitalireeglid olema samuti ühtlustatud. Ka Riigikohus on leidnud, et puudub põhjendus, miks peaks norme (kaasus puudutas küll osaühingu osanike koosoleku kokkukutsumise korra rikkumise tagajärgi ÄS § 296 alusel) reguleerima teisiti kui aktsiaseltsi omi.⁶⁷ Järelikult puudub alus kapitaliühingut reguleerivate normide erinevaks tõlgendamiseks⁶⁸. Kui õiguslikus regulatsioonis esineb lünk, siis tuleb see lünk tsiviilseadustiku üldosa seaduse⁶⁹ § 4 lõike 1 kohaselt sisustada analoogia alusel samasuguse reeglga osaühingu kohta.

Osanikele ja aktsionäridele tehtavad väljamaksed on kapitalidirektiivi mõistes dividendid. Kapitalidirektiivi artikkel 17 lg 4 mõistes on tulude jaotamine eelkõige dividendide ja aktsiatega seotud intresside väljamaksmine ega laiene muudele väljamaksetele⁷⁰. Sarnaselt kapitalidirektiivile käsitleb ÄS kapitaliühingust tehtavaid väljamakseid kui kasumi jaotamist ehk dividende. Samas võimaldab ÄS-i sõnastus mõnevõrra laiemat tõlgendust (ÄS § 157 lg-d 1 ja 3, § 276 lg 1, § 278)⁷¹.

Kapitalidirektiivi artiklist 17 tuleneb nii-öelda kaheastmeline test, kuidas dividende maksta. Testi üks osa põhineb netovara hindamisel ja teine kasumi jaotamisel⁷². Esiteks ei tohi kapitalidirektiivi artikli 17 lõige 1 järgi tulusid aktsionäridele jaotada, kui netovara on äriühingu raamatupidamise aastaaruande kohaselt viimase majandusaasta lõppemise kuupäeval väiksem või muutub tulude jaotamise tõttu väiksemaks kui märgitud kapitali ja nende reserve kogusumma, mida vastavalt seaduse või põhikirjaga kehtestatud korrale ei tohi jaotada.

Teiseks ei tohi artikli 17 lõike 3 järgi olla jaotatavate tulude summa suurem kui lõppenud majandusaasta kasum, millele on lisatud kõik kasumisiirded ja selleks ettenähtud reservidest võetud summad ning millest on maha arvatud kõik kahjumisiirded ja summad, mis kooskõlas seaduse või põhikirjaga on reservi paigutatud. Seega kui kapitaliühing on enne kahjumit

⁶⁶ A. Vutt (2005), lk 21.

⁶⁷ RKTKo 3-2-1-6-03 p 14.

⁶⁸ A. Vutt. Allutatud laenu ja nende kajastamine finantsaruannetes. EML ajakiri MaksuMaksja, märts (nr 3), 2008. – http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=707#_ftnref25, 17.03.2017.

⁶⁹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 12.03.2015, 106. Edaspidi: TsÜS.

⁷⁰ A. Vutt. Allutatud laenu ja nende kajastamine finantsaruannetes (2008).

⁷¹ A. Vutt. Dissertation (2011), p 33.

⁷² T. Bachner. Creditor Protection in Private Companies: Anglo-German Perspectives for a European Legal Discourse 2009, p. 114.

teeninud, tuleb see summa koos teiste negatiivsete omakapitalikirjetega jaotamisele kuuluvast kasumist maha arvata. Samadel alustel toimub väljamaksete tegemine ÄS-i järgi (ÄS §157 lg-d 1 ja 3, § 276 lg 1, § 278).

Kuivõrd ÄS-is ei ole puhaskasumi ja eelmiste perioodide jaotamata kasumi mõistet defineeritud, tuleks siin toetuda raamatupidamislikele mõistetele. RTJ bilansiskeemi järgi on eelmiste perioodide jaotamata kasum (kahjum) eelmiste perioodide akumuliseeritud kasum (kahjum), mida ei ole dividendidena jaotatud ega muul eesmärgil kasutatud. Kasum (kahjum) omakorda on finantsaruandluse standardite põhjal raamatupidamiskohustuslase aruandeperioodi kas kõigi või teatud liiki tehingutega seotud tulude ja kulude vahe (RPS § 3 p 6, RTJ 1 § 31, IAS 1 § 7). Sellest tulenevalt võiks järeldada, et puhaskasum (puhaskahjum) on aruandeperioodi kõikide tulude ja kulude vahe (RTJ 1 § 32).

Väljamaksete tegemisel tuleb arvestada veel maksuseadustest tulenevaid rahalisi ja mitterahalisi kohustusi, näiteks tulumaksu tasumise ja deklareerimise kohustust. Siinkohal tuleks rõhutada, et residendist äriühingul ei tule tasuda tulumaksu mitte teenitud tuludelt, vaid jaotatud kasumist ehk tegemist on kasumijaotusmaksuga⁷³. Kuivõrd Eestis maksustatakse dividende, mitte ettevõtte kasumit, siis Eestis registreeritud ettevõtetel ei teki edasilükkunud tulumaksu kohustust⁷⁴.

Kuivõrd TuMS § 14 lg 1 järgi on äriühingu ettevõtlustulu maksustatav, võiks järeldada, et puhaskasum on kasum, millest on maha arvestatud aruandeaasta tulumaksukohustus. Samas tuleb dividendide suuruse määramisel arvestada Eesti maksustamise eripära. Eestis maksustatakse jaotamata kasumist väljamakstavaid dividende maksumääraga 20/80 netodividendina väljamakstud summalt (TuMS § 4 lg 1). Seega dividendide väljamaksmisel tuleb arvesse võtta, et dividendidega kaasnev tulumaksukohustus peab mahtuma samuti äriühingu vaba omakapitali hulka. Vastasel juhul jääks äriühingu netovara pärast tulumaksu tasumist alla seadusega lubatud piiri. Sellest tuleb järeldada, et puhaskasum on aruandeaasta kasum (aruandeperioodi kõikide tulude ja kulude vahe) pärast tulumaksustamist, mis kajastub kasumiaruandes viimasel kirjel.

Näiteks kui aruandeaasta kasum on 1000 eurot ja eelmiste perioodide jaotamata kasum ka 1000 eurot, oleks maksimaalne lubatud väljamakse kapitaliühingust summas 2000 eurot. Selle arvelt saab välja maksta netodividende summas 1600 eurot, millele lisandub tulumaksukohustus summas 400 eurot. Puhaskasum pärast sellise dividendi väljamaksmist oleks 0. Samas on leitud,

⁷³ RKHKo 3-3-1-12-12 p 22.

⁷⁴ Raamatupidamise Toimkonna juhend 8 Eraldised tingimuslikud kohustused ja tingimuslikud varad § 45. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 8.

et dividende võib välja võtta piiramatult ajaperioodi jooksul ja kogu kasumi ulatuses ning omanik ei pea lähtuma juhatuse kasumi jaotamise ettepanekust ning võib teha otsuse oma äranägemise järgi.⁷⁵ Selle seisukohaga saab üksnes siis nõustada, kui väljamakse tegemisel on arvesse võetud ka kaasnev tulumaksukohustust.

Kui eelneva näite põhjal välja maksta kogu vaba omakapital netodividendide summas 2000 eurot, kaasneks sellega tulumaksukohustust 500 eurot ja kogu väljamakse summas on 2500 eurot. Kuivõrd selline väljamakse ületab kasumi jaotamiseks mõeldud vabu vahendeid, ei tohiks see olla lubatud. Lisaks sätestab RTJ 8 § 47 selgelt, et „vastavalt Eestis praegu kehtivatele maksuseadustele ei ole ettevõtetal võimalik täiendavate kulutusteta välja maksta kogu nende vaba omakapitali, vaid osa omakapitalist läheb dividendide tulumaksu katteks“. Sätte eesmärgist lähtuvalt võib eeldada, et „täiendavate kulutuste“ all on mõeldud tulumaksukohustust. Seega seisukohaga, et netodividende võib välja võtta kogu kasumi ulatuses, ei saa nõustuda. Konservatiivselt hinnates peaks maksimaalne lubatud väljamakse olema netodividendi ja tulumaksukohustuse summa. Lisaks tulumaksukohustusele tulenevad ÄS-ist täiendavad piirangud kasumi jaotamisel, mida käsitleb alljärgnev peatükk.

1.4.2. Kasumi jaotamise piirangud

Kapitalidirektiivist on üle võetud säte, kus osanikele (aktsionäridele) ei tohi väljamakseid teha, kui kapitaliühingu viimase majandusaasta lõppemisel kinnitatud majandusaasta aruandest ilmnev kapitaliühingu netovara on väiksem või jääks väiksemaks osa- või aktsiakapitali ja reserve kogusummast, mille väljamaksmine ei ole seadusest või põhikirjast tulenevalt lubatud (ÄS § 157 lg 3, § 278). Niisiis on ÄS-iga paika pandud kaks põhilist kriteeriumi, mida peab väljamaksete tegemisel järgima. Esiteks peab olema väljamaksete tegemiseks vabu vahendeid ja teiseks tuleb järgida seotud omakapitali piisavust. Sellest viimane on netovara säilitamise põhimõte, mida käsitleb detailsemalt käesoleva töö alapeatükk 2.1.

Erialakirjanduses on kritiseeritud IFRS-i, kuna see võimaldab kasutada enamikul juhtudel mõõtmisalusena õiglast väärtust⁷⁶. Kuivõrd see annab juhtkonnale suurema kaalutusõiguse tehingute hindamisel, võib see viia „realiseerimata kasumi“ väljamaksmiseni⁷⁷. See tähendab, et kapitaliühing on ülehinnanud oma jaotuskõlbliku kasumit. Kui ülehinnatud kasumit teha

⁷⁵ K. Madisson. Dividende võib välja võtta kogu kasumi ulatuses. Äripäev. 10.09.2008. – http://www.aripaev.ee/arvamused/2008/09/10/Dividende_voib_valja_votta_kogu_kasumi_ulatuses, 22.04.2017.

⁷⁶ Õiglane väärtus on summa, mille eest on võimalik vahetada vara või arveldada kohustust teadlike, huvitatud ja sõltumatute osapoolte vahelises tehingus (RTJ 3 § 6).

⁷⁷ B. Pellens, T. Sellhorn. Improving Creditor Protection through IFRS Reporting and Solvency Tests. 2006, p. 8-9. – <http://ssrn.com/abstract=938156>, 17.04.2017.

väljamakseid, võib kapitaliühingu netovara jällegi langeda alla seaduses sätestatud piirmäära. Selle olukorra vältimiseks lisati 2015. aastal ÄS-i täiendavad sätted, mis piiravad äriühingute kasumi jaotamist, kui äriühing kapitaliseerib⁷⁸ immateriaalse põhivarana⁷⁹ arendustegevusega seotud väljaminekuid ja arendusväljaminekud ei ole täielikult amortiseeritud⁸⁰ (ÄS § 97 lg 1², § 157 lg 3¹, § 335 lg 1²).

Arendustegevus on uurimistulemuste rakendamine uute toodete, teenuste, protsesside või süsteemide väljatöötamiseks, kujundamiseks või testimiseks (nt uue retsepti väljatöötamiseks)⁸¹. Kasumi jaotamine on lubatud, kui reservide, mida on võimalik kasutada kasumi jaotamiseks, ja eelmiste perioodide jaotamata kasumi summa on vähemalt võrdne amortiseerimata arendusväljaminekutega (ÄS § 97 lg 1², § 157 lg 3¹, § 335 lg 1²).

Niisiis tuleb jaotatava kasumi leidmiseks kasumi (eelmiste perioodide ja aruandeperioodi kasumi) ja kasumi arvel moodustatud reservide kogusummast maha lahutada arendusväljaminekute jääkväärtus. Seega oleks jaotatava kasumi valem järgmine: omakapital – seotud omakapital – arendusväljaminekute jääkväärtus = jaotatav kasum.⁸² Näiteks äriühingu bilansis on 31.12.16 seisuga kajastatud arendusväljaminekuid jääkväärtuses 15 000 eurot. Äriühingu jaotamata kasum on koos 2016. aasta puhaskasumiga 45 000 eurot. Sellisel juhul on jaotatavaks kasumiks 30 000 eurot, mis on jaotamata kasumi (45 000 eurot) ja arendusväljaminekute amortiseerimata osa (15 000 eurot) vahe⁸³. Selline seadusepunkt kaitseb olukorra eest, kus äriühingul ei ole piisavalt varasid kohustuste katmiseks. Ühtlasi lähtub see piirang eeldusest, et immateriaalse põhivarana kapitaliseeritud arendustegevusega seotud väljaminekud ei pruugi olla väärt nende bilansilist jääkmaksumust.⁸⁴

Tekib küsimus, kuidas tuleks arendustegevusega seotud väljaminekuid konsolideerimisgrupi puhul kajastada ning kas kasumi jaotamisel kehtib samasugune piirang. Konsolideerimisgrupi

⁷⁸ Ehk arendustegevusega seotud väljaminekud kajastatakse bilansis immateriaalse põhivarana, mitte ei kanta kohe kuludesse, see omakorda suurendab varade mahtu ja vähendab kulusid. Vt täpsemalt RTJ 5 § 40.

⁷⁹ Immateriaalne vara on füüsilise substantsita, teistest varadest eristatav mittemonetaarne vara (RTJ 5 § 7). Immateriaalne põhivara võetakse algselt arvele tema soetusmaksumuses, mis koosneb ostuhinnast ja soetamisega otseselt seotud kulutustest (sh kulutused, mis on vajalikud vara viimiseks tema tööseisundisse ja – asukohta) (RTJ 5 § 35).

⁸⁰ Amortisatsioon on põhivara amortiseeritava osa kandmine kulusse tema kasuliku eluea jooksul (RTJ 1 § 54).

⁸¹ Raamatupidamise Toimkonna juhend 5 Materiaalne ja immateriaalne põhivara § 39. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 5.

⁸² A. Generalova. S. Siling. Artikkel: Arendusväljaminekud ja sellega seotud kasumi jaotamise piirangud. 04.12.2016. – <https://www.bdo.ee/et-ee/artiklikogu/audit-ja-ulevaatus/arendusvaljaminekud-ja-sellega-seotud-kasumi-jaota>, 17.04.2017.

⁸³ AS PricewaterhouseCoopers. Maksuteade Eesti. 2016 (14). – https://www.pwc.com/ee/et/insights/assets/maksuteave/PwC_maksuteade_Nr%2014_veebruari_2016_est.pdf, 23.03.2017.

⁸⁴ Raamatupidamise seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (65 SE) seletuskiri. lk 37.

(kontserni) puhul tuleb arvesse võtta, et kasumi jaotamise otsuse võtab vastu emaettevõtja konsolideerimisgrupi konsolideeritud aruannete alusel (ÄS § 335 lg 1¹). Konsolideerimisgrupi majandusaasta aruande koostab emaettevõtja, kes lähtub omakapitali nõuetele vastavuse arvestamisel ja kasumi jaotamisel korrigeeritud konsolideerimata omakapitalist (RPS § 20 lg 3). Väljamaksete tegemisel tuleb niisiis silmas pidada, et konsolideeritud aruannetel põhinevat kasumit ei ole lubatud jaotada niivõrd, kuivõrd see vähendaks emaettevõtja netovara taset alla aktsiakapitali ja reserve kogusumma, mille väljamaksmine aktsionäridele ei ole lubatud seadusest või põhikirjast tulenevalt (ÄS § 335 lg 1¹).

Siinkohal on oluline välja selgitada, mis on konsolideerimisgrupi emaettevõtja netovara. Korrigeeritud konsolideerimata omakapital on võrdne äriühingu konsolideerimata omakapitaliga, millest on lahutatud tema bilansis kajastatud valitseva ja olulise mõju all olevate osaluste bilansiline väärtus ning millele on liidetud nende osaluste väärtus arvestatuna kapitaliosaluse meetodil. (RPS § 20 lg 3) Seega on kasumi jaotamise aluseks emaühingu omakapital, millest on maha arvatud tema osalus tütar- ja sidusettevõtetes ehk on tehtud vajalikud korrigeerimised, et anda eraldiseisvalt emaettevõttest ülevaade.

Näiteks kui sidusettevõtteid kajastatakse konsolideeritud kasumiaruandes kapitaliosaluse meetodil, siis vastavalt RTJ 11-le sidusettevõtete ümberklassifitseerimisi ühelt omakapitali kirjelt teisele (näiteks kohustusliku reservkapitali moodustamine sidusettevõtte bilansis) ei muuda sidusettevõtte omakapitali, mistõttu sellist tehingut ei kajastata konsolideeriva üksuse aruannetes. Seega vaba ja seotud omakapitali vahetõttu sidusettevõtete bilanssides ei mõjuta vaba ja seotud omakapitali vahetõttu konsolideeriva üksuse bilansis. (RTJ 11 § 97) Konsolideerimise mõttes on oluline üksnes sidusettevõtte kapitaliosaluse meetodil arvestatav kasum (kahjum).

Sellest tulenevalt võib eeldada, et kui konsolideerimisgrupi sidusettevõtte kapitaliseerib immateriaalse põhivarana arendusväljaminekuid, siis toimub üksnes sidusettevõtte tasandil vaba ja seotud omakapitali ümberpaigutamine, mis konsolideerivale üksusele mõju ei avalda. Niisiis tuleb konsolideerimisgrupi kasumi jaotamisel lähtuda üksnes konsolideeriva üksuse (emaettevõtte) bilansis immateriaalse põhivarana kajastatud arendusväljaminekutest, mis ei ole täielikult amortiseeritud. Niisamuti ei mõjuta kapitaliosaluse meetodil arvestatavat kasumit sidusühingute välja makstud dividendid või osa-aktsiakapitali vähendamine (eeldusel, et emaühingu osalus ei muutu) (RTJ 11 § 96).

Seadusandja eesmärk oli ÄS-is seatud piirangutega (ÄS § 97 lg 1², § 157 lg 3¹, § 335 lg 1²) kaitsta võlausaldajate huve ja tagada, et ei tehtaks kapitaliühingust väljamakseid ulatuses, mil

immateriaalse põhivarana kapitaliseeritud arendustegevusega seotud väljaminekud ei pruugi olla väärt nende bilansilist jääkmaksumust. Kuigi RTJ 5 kohaselt tuleb igal bilansipäeval hinnata, kas eksisteerib immateriaalse vara võimaliku allahindluse märke, soovis seaduseandja kaitsta äriühingu võlausaldajate huve ning keelata kasumi jaotamine amortiseerimata arendusväljaminekutele vastavas summas, sõltumata nende raamatupidamislikust käsitlest. Vastuolu tekib seadusandja eesmärgi ja konsolideeritud aruande põhjal kasumi jaotamise vahel. Ühelt poolt on keelatud ühingust teha väljamakseid seni kuni arendusväljaminekud ei ole täielikult amortiseerunud. Teiselt poolt ei arvestata konsolideerimistasandil sidusühingu arendusväljaminekuid.⁸⁵ Kuivõrd selle probleemi lahendamine on eelkõige raamatupidamislik küsimus, siis käesolev töö seda täpsemalt ei käsitle.

Kokkuvõtteks tuleb märkida, et juhul, kui tegemist ei ole avaliku huvi üksusega, on kapitaliühingul võimalus valida, kas ta koostab oma majandusaasta aruande Eesti finantsaruandluse standardite järgi või IFRS-i järgi. Sõltumata äriühingu suurusest peavad ettevõtted lähtuma rahvusvaheliselt tunnustatud arvestuse ja aruandluse põhimõtete osaks olevatest alusprintsipidest, mis on välja toodud RPS §-s 16 (RTJ 1 § 7A). Käesoleva töö kontekstist on eriti oluline silmas pidada kapitaliühingust väljamaksete tegemisel netovara säilitamise põhimõtet, mis sätestab, et kapitaliühingust ei tohi teha väljamakseid ulatuses, mil netovara langeb alla seaduse sätestatud piirmäära. Ühtlasi tohib kapitaliühingust teha väljamakseid üksnes vaba omakapitali arvelt. Seejuures tuleb arvesse võtta lisanduvat tulumaksukohustust ning arendusväljaminekuid.

⁸⁵ Generalova, Siling 2016.

2. KAPITALI SÄILITAMISE PÕHIREEGLID

2.1. Netovara säilitamise põhimõte

Kapitalireeglid hõlmavad endas kapitali sissemakse ja kapitali säilitamise reegleid (ingl. k *capital maintenance rules*). Kui kapitali sissemakse reeglid peavad tagama, et osanikud (aktsionärid) tasuvad osa (aktsia) omandamise eest osakapitalile (aktsiakapitalile) vastava summa, millest moodustub osa- või aktsiakapital, siis kapitali säilitamise reeglid peavad tagama, et osanikud (aktsionärid) sissemakstud kapitali kohe välja ei võta.⁸⁶ Need reeglid on eriti olulised veel mittelepingulistele võlausaldajatele, kellel puuduvad muud võimalused oma huve kaitsta olukorras, kui osanikud ühingu kohustuste eest ei vastuta⁸⁷. Kapitali säilitamise abinõusid on mitmeid, mida kapitaliühingust väljamaksete tegemisel tuleb arvesse võtta. Eelkõige osanikele ja aktsionäridele tehtavate väljamaksete piiramist, oma osade ja aktsiate omandamise reguleerimist ning teisi meetmeid, sealhulgas netovara säilitamise põhimõtet⁸⁸. Täpsemalt käsitlevad neid meetmeid järgnevad alapeatükid.

P. Davies toob välja, et kapitali säilitamise reeglid on mõeldud selleks, et aeglustada või ennetada äriühingu maksejõuetuks muutumist⁸⁹. On leitud, et kapitali säilitamise reeglite eesmärk on vältida võlausaldaja rahaga manipuleerimist ja selle alusetut väljamaksmist ühingu osanikele⁹⁰, mistõttu kapitali säilitamise reeglid piiravad kapitaliühingu õigust käsutada oma vara⁹¹. Need on käsitletavad ettevaatusabinõuna, et vältida väljamaksete tegemist ulatuses, mil see ületab netovara⁹². Näiteks Saksa osaühingu õiguse kohaselt kujutab kapitali säilitamise põhimõte endas väljamaksete keeldu (saksa k *Auszahlungsverbot*, *Ausschüttungsverbot*), kui netovara langeb alla teatud piirmäära (GmbHG § 30 lg 1).

Täpsemalt reguleerib netovara säilitamist äriseadustik. Netovara säilitamise nõuded tulenevad kapitalidirektiivi artiklist 19 lg 1. Sellega on määratud nii absoluutse (netovara ei tohi olla väiksem kui seaduses sätestatud osa⁹³- või aktsiakapitali⁹⁴ suurus) kui ka suhtelise määraga

⁸⁶ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 278.

⁸⁷ M. Põld. 5.1. Osaühingu kapitali suurendamine ja vähendamine. Äripäeva käsiraamat. Juuni 2016. Äriõigus. Näidised ja kommentaarid, lk 1.

⁸⁸ A. Vutt (1996), lk 551.

⁸⁹ P. Davies, p 310.

⁹⁰ B. Pellens, T. Sellhorn, p. 6.

⁹¹ J. Rickford. Reforming Capital: Report of the Interdisciplinary Group on Capital Maintenance. European Business Law Review 2004 (15), p. 922.

⁹² F.D. Simões. Legal Capital Rules in Europe: Is There Still Room for Creditor Protection? – International Company and Commercial Law Review, vol. 24, issue 4, 2013, p 6. – https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2241011, 17.04.2017.

⁹³ Osakapital peab olema vähemalt 2500 eurot (ÄS § 136).

⁹⁴ Aktsiakapital peab olema vähemalt 25 000 eurot (ÄS § 222).

(netovara ei või olla väikesem kui pool osa-või aktsiakapitalist) netovara nõuded (ÄS §-d 176 ja § 301)⁹⁵. Kuivõrd mõlemad nõuded peavad olema samaaegselt täidetud, võib esineda väiksema osakapitaliga osaühingutel olukord, kus netovara on küll suurem kui pool osakapitali (1250 eurot), kuid väiksem kui miinimumkapital (2500 eurot). Sellisel juhul ei vasta netovara suurus seaduses sätestatud nõudele. Kui äriühing nendele nõuetele ei vasta, tuleb teha vastavad otsused nõuetele mittevastavuse kõrvaldamiseks.⁹⁶

Netovara säilitamise nõuet tuntakse ka kui bilansilise testi (ingl. *balance sheet test*) või „likvideeri ja rekapiitalizeeri“ põhimõttena. Seda põhjusel, et kui netovara on langenud alla seaduses sätestatud piirmäära, tuleb omakapitali teha kas täiendavaid sissemakseid (rekapiitalizeerida) või äriühing likvideerida. Kui selline olukord esineb, peab juhatus kutsuma kokku üldkoosoleku (ÄS § 292 lg 1 p 1) ja üldkoosolek otsustab, kas aktsiakapitali vähendada või suurendada, võtta tarvitusele muud abinõud, kapitaliühing lõpetada ühinemise, jagunemise või ümberkujundamise teel või esitada pankrotiavaldus (ÄS § 301). Osaühingule kehtivad analoogilised regulatsioonid (ÄS § 171 lg 2 p 1 ja § 176).

Netovara nõuetele vastavuse taastamiseks on võimalik teha sissemakseid omakapitali, näiteks taastada netovara nõue allutatud laenuga või luua täiendav reservkapital (nn vabatahtlik reservkapital)⁹⁷. Kui kohustuslikust reservkapitalist ei või teha osanikele (aktsionäridele) väljamakseid (ÄS § 161 lg 2, § 337 lg 2), siis on selles osas täiendaval reservkapitalil oluline eelis. Nimelt on võimalik põhikirjas fikseerida, et kui netovara on seaduses nõutava tasemeni jõudnud, võib sissemaksed teinud isikutele nende sissemaksed tagastada, mis kohustusliku reservkapitali puhul läheks äriseadustiku nõuetega vastuollu⁹⁸. Kokkuvõttes on aktsionäridel ja osanikel kaalutusõigus, millist meetet netovara taastamiseks kasutada. Keelatud ei ole ka mitme abinõu kasutamine samaaegselt. Tähtis on, et netovara vastaks kogu aeg seaduses ettenähtud nõuetele.

Tuleb arvestada veel, et netovara hindamine põhineb lõppenud majandusaasta finantsnäitajatel ega kajasta käesoleva hetke seis. Seetõttu tuleks arutleda, kas see on kõige adekvaatsem moodus hindamaks, kas väljamakseid võib ühingust teha või mitte. Kapitalidirektiivi artikli 17 lg 5 alusel võib liikmesriikide seaduse alusel välja maksta vahedividende, kui on koostatud vahearuanne. Ühest küljest võimaldaks vahearuanne anda äriühingu finantsseisundist ja -

⁹⁵ A. Vutt (2005), lk 25.

⁹⁶ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 279.

⁹⁷ Vt lisaks: A. Vutt. Vabatahtlik reserv kui omakapitali nõuete täitmise üks võimalus. EML ajakiri MaksuMaksja, jaanuar (nr 1), 2010. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=858>, 16.04.2017.

⁹⁸ S. Silling. Artikkel: Muude reservide moodustamisest omakapitalis. 08.09.2015. – <https://www.bdo.ee/et-ee/artiklikogu/audit-ja-ulevaatus/muude-reservide-moodustamisest-omakapitalis>, 16.04.2017.

tulemustest adekvaatsema ülevaate, mis on eriti tähtis avaliku huvi üksuste puhul. Sellest tulenevalt on krediidasutused ja kindlustusandjad kohustatud Finantsinspeksioonile esitama kord kvartalis finantsaruandeid (KindlITS⁹⁹ § 123 lg 11, KAS¹⁰⁰ § 91 kg 1²). Teisalt võib väikeettevõttele vahearuaande koostamine asjatult suurendada halduskoormust. Vahearuaande puuduseks on veel asjaolu, et kapitaliühing saab otsustada dividendide maksmise üksnes kinnitatud majandusaasta aruande alusel (ÄS § 157 lg 1, § 277 lg 1). Järelikult eelmainitud regulatsiooni muutmata ei oleks võimalik vahearuaande alusel kapitaliühingust väljamakseid teha.

Samale seisukohale on jõudnud ka Riigikohtu tsiviilkolleegium. Nimelt dividendi maksmine kinnitatud majandusaasta aruande alusel on vajalik vältimaks dividendi maksmise otsustamist, ilma et aktsiaseltsi majanduslikku olukorda oleks kontrollinud audiitor ja kinnitanud üldkoosolek. Siinkohal on tegemist küll 2004. aasta lahendiga, mille kohaselt ei olnud aktsiaseltsil võimalik dividendi maksta enne aastaaruande kinnitamist (nn avansilise dividendi maksmise keeld).¹⁰¹

Riigikohtu tsiviilkolleegium leidis, et kui seadusandja lubaks avansilise dividendi maksmist, oleks ta pidanud äriseadustikus kehtestama ka teatud vahearuaande koostamise ja kinnitamise kohustuse, mille alusel otsustada avansilise dividendi maksmist¹⁰². 2006. aastal jõustunud seadusemuudatusega võib ÄS § 277 lg 3 alusel anda üksnes aktsiaseltsi juhatusele õiguse teha nõukogu nõusolekul pärast majandusaasta möödumist ja enne majandusaasta aruande kinnitamist aktsionäridele ettemakseid eeldatava kasumi arvel kuni poole ulatuses summast, mida võib aktsionäride vahel jaotada. Osaühingul seesuguse avansilise dividendi maksmine lubatud ei ole.

Seega kaotati äriseadustiku muudatusega piirang, mille kohaselt võib dividende maksta kord aastas. Dividende on lubatud välja maksta osamaksetena näiteks ühe aasta jooksul, kuid seda siiski kinnitatud majandusaasta aruande alusel¹⁰³. Kuivõrd äriregistrile esitatakse majandusaasta aruanne 6 kuu jooksul pärast majandusaasta lõppu ehk kord aastas (ÄS § 97¹ lg 1, § 334 lg 2), tuleb asuda seisukohale, et äriseadustik vahearuaande ja vahedividendide võimalust ette ei näe. Kuivõrd aktsiaseltsile ei ole seatud vahearuaande koostamise ja

⁹⁹ Kindlustustegevuse seadus. – RT I, 07.07.2015, 1 ... RT I, 31.12.2016, 26. Edaspidi: KindlITS.

¹⁰⁰ Krediidasutuste seadus. – RT I 1999, 23, 349 ... RT I, 23.03.2017, 7. Edaspidi KAS.

¹⁰¹ RKTko 3-2-1-16-04 p 14.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*

kinnitamise kohustust, tuleb arvestada, et ka netovara säilitamise põhimõtte kehtib kogu aeg, olenemata sellest, millal aruanne koostatakse.

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi arvates annab äriühingu negatiivne netovara põhjendatud aluse kahelda äriühingu maksejõulisuses ning on üks asjaolu, mida tuleb maksejõulisuse hindamisel kindlasti arvesse võtta. Samas ei saa siis automaatselt järeldada, et äriühing on pankrotiseisus. Negatiivne netovara majandusaasta lõpu seisuga võib olla tingitud pikaajalisest kohustisest, kuid mille sissenõutavaks muutmise ajaks võib olla võlgniku finantsolukord paranenud ning on seejuures võimeline oma kohustusi täitma. Seega tuleb hinnata kogumis kõiki võlgniku majanduslikku olukorda mõjutavaid olulisi asjaolusid.¹⁰⁴

Riigikohtu tsiviilkolleegium on teinud sarnase järelduse, kuid täiendanud, et netovara seis on siiski äriühingu maksejõulisuse hindamisel kaaluka tähtsusega ning maksejõuetuse kahtlust saab ümber lükata üksnes andmetega, mis viitavad selgelt äriühingu majandusliku seisundi paranemisele¹⁰⁵. Järelikult tuleb enne väljamaksete tegemist hinnata äriühingu finantstulemusi ja -seisu, sealhulgas võttes arvesse ka muid tegureid, näiteks võlgniku äriplaanide perspektiivikust ja maksejõulisust.

Pankrotiseaduse¹⁰⁶ alusel on äriühing maksejõuetu, kui ta ei suuda rahuldada võlausaldaja nõudeid ja see suutmatuse ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine (PankrS § 1 lg 2). Teisisõnu tähendab see seda, kas äriühing suudab oma tavapärase majandustegevuse käigus loodud rahavoogude arvelt rahuldada tähtaegselt võlausaldaja nõudeid (maksevõimelisuse test, rahavoogude test, likviidsustest). PankrS § 1 lg 3 alusel on juriidilisest isikust võlgnik maksejõuetu ka siis, kui võlgniku vara ei kata tema kohustisi ja selline seisund ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine (nn bilansiline test, netovara test). Seadusest tulenevalt lasub ka juhatusel kohustus teavitada nõukogu koheselt ühingu majandusliku seisundi olulisest halvenemisest (ÄS § 180 lg 5, § 306 lg 3) ning maksejõuetuse ilmnemisel esitada kohtule pankrotiavalduse (ÄS § 180 lg 5¹, § 306 lg 3¹).

Riigikohtu kriminaalkolleegium selgitab, et PankrS § 1 lõigetes 2 ja 3 välja toodud maksejõuetuse liigid ei pea esinema samal ajal, vaid piisab, kui esineb vaid üks eeldustest¹⁰⁷. Niisiis on oluline, et juhatus analüüsiks kasumi jaotamise võimalikku mõju äriühingule ja tegutseks väljamaksete tegemisel võlausaldajate huvides. See ei nõua kindlate formaalsuste täitmist, kuid on oma olemuselt võrreldav eelmainitud maksevõimelisuse test, mis võimaldaks

¹⁰⁴ RKKKo 3-1-1-49-11, p. 18–21.

¹⁰⁵ RKTKo 3-2-1-188-12, p 14.

¹⁰⁶ Pankrotiseadus. – RT I 2003, 17, 95 ... RT I, 22.06.2016, 25. Edaspidi: PankrS.

¹⁰⁷ RKTKo 3-2-1-188-12, p 14.

ehk objektiivsemalt hinnata väljamaksete lubatavust¹⁰⁸. Iseenesest ei teki kapitaliühingul ebapiisava netovara korral kohustuste täitmisega probleeme, kui tal jätkub selleks likviidseid vahendeid.

Kuigi kapitalidirektiiv ja kehtiv äriseadustik lähtuvad bilansilisest testist, on Euroopa Liidu on tasandil arutletud, kas see on kõige õigem lahendus äriühingu maksevõimelisuse hindamiseks või tuleks kaaluda Anglo-Ameerika õigussüsteemides kasutatavat maksevõimelisuse testi (ingl. k *solvency test*)¹⁰⁹, mis tagab, et pärast väljamaksete tegemist on kapitaliühing jätkuvalt maksevõimeline¹¹⁰. Mitmed õigusteadlased on leidnud, et Mandri-Euroopas kasutusel olev bilansiline test on ebaefektiivne moodus tegemaks vahet seaduslikel ja ebaseaduslikel väljamaksetel, kuna see põhineb juba aegunud finantsnäitajatel¹¹¹. Teisalt on J. Rickford arutlenud, kas väljamaksete tegemiseks on üldsegi vaja kindlaid reegleid. Juhul kui on, kas on võimalik bilansilisest testist midagi paremat välja töötada.¹¹²

Teatavat kahtlust on üles näidatud ka maksevõimelisuse testi kasutamisel. Nimelt tugineb maksevõimelisuse test tuleviku rahavoo prognoosidel, mis kajastub kapitaliühingu eelarves¹¹³. Kuivõrd arvutused põhinevad eelarvestatud prognoosidel, mitte olemasolevatel finantsnäitajatel, on raske nende usaldusväärsust kontrollida. Seetõttu on arusaadav, miks Saksa õigusteadlane W. Schön on seisukohal, et kapitalireeglid on kõige tõhusam viis piiramaks väljamaksete tegemist enne ühingu maksejõuetuks muutumist, kuna võimaldavad erinevalt maksevõimelisuse testist vähem andmetega manipuleerimist¹¹⁴. Maksevõimelisuse test ei täidaks ka oma funktsiooni, kui kapitaliühingu asutajad on põhikirjas vabatahtlikult märkinud osa- või aktsiakapitali suuruseks 0-st suurema summa¹¹⁵. Isegi kui ühing on maksevõimeline ja käibevara ületab lühiajalisi kohustisi, läheks negatiivne netovara põhikirjaga vastuollu.

Meedias on arutletud, kas netovara nõuded võiksid olla alustatavate ettevõtete (eelkõige *start-up*'ide¹¹⁶) puhul leebemad, kuivõrd selline piirang segab kiires kasvufaasis äriühingu

¹⁰⁸ A. Vutt. Legal Capital rules as a measure for creditor and shareholder protection. Dissertation. Tartu 2011, p 25-26.

¹⁰⁹ Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne 2016, lk 158.

¹¹⁰ B. Pellens, T. Sellhorn, p. 15.

¹¹¹ L. Enriques, J. R. Macey. Creditors versus Capital Formation: The Case Against the European Legal Capital Rules. Cornell Law Review 2001 (86), p. 1196.

¹¹² J. Rickford. Legal Approaches to Restricting Distributions to Shareholders: Balance Sheet Tests and Solvency Tests. European Business Law Review 2006 (7). T.M.C. Asser Press, p. 176.

¹¹³ B. Pellens, T. Sellhorn, p 15.

¹¹⁴ W. Schön. The Future of Legal Capital. European Business Organization Law Review 2004 (5), p. 429.

¹¹⁵ W. Schön, p. 444.

¹¹⁶ *Start-up* ettevõtjana käsitletakse alustavat ettevõtjat, mis on asutatud uuendusliku ja potentsiaalselt väga laia levikuga toote või teenuse väljatöötamiseks. M. Ots. *Start-up* ettevõtja kapitali kaasamist lihtsustavad äriseadustiku muudatused. – Juridica 2015/I, lk 3.

struktureerimist¹¹⁷. Ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium on leidnud, et „äärmiselt oluliste teemadena vajaks adresseerimist ettevõtjale negatiivse omakapitali võimaluse loomine“¹¹⁸. Kuivõrd alustataval ühingul ületavad esimestel tegevusaastatel kohustised varasid ja sellest olenevalt tegutsetakse kahjumis, tuleb siinkohal nõustuda, et netovara säilitamise nõuet on alustaval äriühingul raske täita. Samas ei saa negatiivse omakapitaliga tegutsemine olla lahendus. Äriühing ei tohi olla alakapitaliseeritud, kuna siis pole võlausaldajate nõudeid millegi arvelt rahuldada.

Üks võimalus oleks tagada kapitali säilitamine lepinguga, mida kasutavad eelkõige krediidiasutused. Sel juhul määratakse lepingu tingimustega (kovenantidega) kindlaks, et lepingu kehtivuse ajal peab laenusaaaja omakapital olema positiivne ning piiratakse äriühingu võimalusi teha väljamakseid oma osanikele (aktsionäridele). Ühtlasi pannakse paika, millised peavad olema äriühingu finantsnäitajad, näiteks, kui suur on omakapitali osakaal bilansimahust.¹¹⁹ Kui kapitaliühing rikub finantskovenante või sõlmib nendega vastuolulise lepingu, on krediidiasutusel õigus antud laen tagasi nõuda. Kuivõrd kovenantidega sõlmitud leping lähtub siin eelkõige indiviidi (krediidiasutuse), mitte kollektiivi huvidest, võib asuda seisukohale, et üldiselt on võlausaldajate huvid läbi netovara säilitamise paremini kaitstud.

Kokkuvõttes lähtuvad finantsaruandluse standardid äriühingu jätkuvuse põhimõttest, mis eeldab, et kapitaliühing suudab oma lühiajalisi kohustisi käibevara arvelt tasuda. Sellele pööravad tähelepanu ka audiitorid. Kui ettevõtte jätkuvuse osas ilmneb probleeme, on vaja juhtkonna hinnangut vastupidise tõestamiseks. Oluline on välja selgitada, mis põhjustab käibekapitali negatiivsust või põhjust kahelda äriühingu jätkusuutlikkuses. Kui tegemist on pangalaenuga, on äkki võimalik pikendada laenulepingut. Seeläbi väheneb lühiajalise kohustuse saldo ja suureneb käibekapitali osakaal. Või peab juhtkond kinnitama, et negatiivne käibekapital ei tekita kapitaliühingule majandusraskusi, kuna vastavalt rahavoogude prognoosile suudab ettevõtte katta kõik lühiajalised kohustised. Oluline oleks ära tõendada ka need tulevased rahavood. Näiteks on kapitaliühing ise väljastanud laene, mis järgmisel majandusaastal muutuvad sissenõutavaks ning mille arvelt suudaks oma pangalaenu teenindada.

¹¹⁷ S.Tamkivi. Memokraat. Emafirmade isamaa. 27.12.2013. – <http://memokraat.ee/2013/12/emafirmad/>, 16.04.2017.

¹¹⁸ Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi arvamust tagasisides vastavalt eelmise Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammile koostatud programmi „Ettevõtja õigus 2“ eelnõule (leitav Justiitsministeeriumi dokumendiregistrist: viit: 10-4/14-8832-5; registreerimise kuupäev: 12.12.2014).

¹¹⁹ P.O. Mülbert. M. Birke, p 723.

Äriseadustik seevastu sätestab otsesõnu, et kapitaliühingu netovara ei tohi langeda alla teatud piirmäära. Kuivõrd Eestis on enamik äriühinguid väikeettevõtted, võib üksnes netovara säilitamise nõude järgimine mõjuda neile koormavalt, seda eriti alustatavate äriühingute puhul. Eelnevalt sai mainitud ka negatiivse omakapitali võimaluse loomist alustavale ettevõttele. Kuivõrd see läheks vastuollu kapitali säilitamise reeglitega, ei oleks sellise abinõu kasutuselevõtt ratsionaalne. Hetkel kehtiva seaduse järgi peab olema kapitaliühingutel netovara olemasolu täidetud igal ajal, et kaitsta võlausaldajaid ja äriühingut. Kui see langeb, on selleks osanikele ja aktsionäridele seaduses ette nähtud kataloog, milliseid meetmeid kapitali taastamiseks valida, kas teha täiendavaid sissemakseid või võtta tarvitusele muud abinõud.

Seetõttu on arutletud alternatiivide kasutuselevõtmist, sh maksevõimelisuse testi. Eelneva põhjal tuleks arutleda, kuidas on Eestis kõige efektiivsem viis tagada äriühingute maksejõulisus, pidades silmas võlausaldajate huve. Nagu eelnevalt välja toodud, näitab likviidsete varade olemasolu ka äriühingu suutlikkust täita võlausaldajate nõudeid. Seega rolli mängib maksevõime hindamisel pigem see, kuidas äriühing suudab oma käibekapitali juhtida, võttes arvesse oma tegevusvaldkonda ja sesoonsust. Samas tuleneb juba RPS-ist ja finantsaruandluse standarditest äriühingutele kohustus koostada majandusaasta aruanne eeldusest, et äriühing on jätkuvalt tegutsev ning ebakindlust põhjustavad asjaolud tuleb avalikustada. Niisiis tekitab küsitavust, kas maksevõimelisuse tagamiseks on vaja seada täiendavaid teste. Seadusandja eesmärk on siinkohal tagada eelkõige võlausaldaja kaitse, kuid seda on võimalik tagada ka muude meetmetega, luua täiendav reservkapital või lugeda omanike antud laene allutatud laenudeks.

2.2. Oma osade või oma aktsiate omandamine

Äriseadustik kehtestab osaühingule ja aktsiaseltsile oma osade või oma aktsiate (osalus, omakapitaliinstrumendid) omandamisele ja tagatiseks võtmisele mitmeid piiranguid (ÄS § 162, § 282). See regulatsioon põhineb kapitalidirektiivi artiklitel 20 ja 24, mis kehtestavad reeglid aktsiaseltsidele, kuid Eestis kehtivad samad põhimõtted analoogia korras ka osaühingutele. Oma osaluse omandamise piirangud peaksid teenima eelkõige kapitali kaitse, turumanipulatsioonide vältimise ja üksnes teatud osanikele või aktsionäridele tasu maksmise vältimise huve¹²⁰. Oma osaluse omandamisel kerkib mitu küsimust: millal on oma osaluse omandamine lubatud, kuidas kajatada oma osaluse omandamist ja milline võib olla selle tagasiostuhind.

¹²⁰ A. Vutt. Dissertation (2011), p 63.

Kapitaliühingud omandavad praktikas tihti oma osasid (aktsiaid), juhul kui osanikud (aktsionärid) tahavad oma osa (aktsiaid) müüa ja sobivat ostjat ei ole veel leitud. Üldjuhul on oma osaluse omandamine ning tagatiseks võtmine keelatud, kuna siis toimub osanikule või aktsionärile tema sissemakse tagastamine, mis läheb vastuollu sissemakse tagastamise keeluga (ÄS §-d 162 lg 1 ja 283 lg 1)¹²¹. Ühtlasi on see tihedalt seotud varjatud kasumijaotamisega¹²². Samas on teatud tingimustel oma osaluse omandamine siiski lubatud. Oma osaluse omandamine või tagatiseks võtmine on lubatud, kui (ÄS §-d 162 lg 2 ja 283 lg 2):

- 1) see on toimunud viie aasta jooksul osanike või üldkoosoleku sellise otsuse vastuvõtmisest arvates, millega on määratud osaluse omandamise või tagatiseks võtmise tingimused ja tähtaeg ning osaluse eest tasutavad miinimum- ja maksimumsummad;
- 2) osaühingule kuuluva osa nimiväärtus (ingl. k *nominal value*) ei ületa 1/3 osakapitalist ning aktsiaseltsile kuuluvate või tagatiseks võetud aktsiate nimiväärtuste või arvestuslike väärtuste (ingl. k *book value*) summa ei ületa 1/10 aktsiakapitalist;
- 3) see ei too kaasa netovara vähenemist alla aktsia- või osakapitali ja reserve kogusumma.

Lisaks saab oma osaluse omandamine toimuda piiranguteta pärimise teel (ÄS §-d 162 lg 3 ja 283 lg 4). Tegemist on sel juhul vastusoorituseta tehinguga, mille eest kapitaliühing väljamakseid ei tee, kuid omandab osaluse. Seega on oma osaluse tagasiostuhinnaks 0, mida kajastada omakapitali all. Ühtlasi ei maksustata vastuvõetud pärandvara tulumaksuga (TuMS § 15 lg 4 p 1). Piiranguteta saab oma osalust omandada veel ühinemis-, jagunemis- või ümberkujundamisotsusega mittenõustunud osanikult või aktsionärit (ÄS § 404 lg 2, § 448 lg 2, § 488 lg 2).

Aktsiaseltsidele kohaldub võrreldes osaühingutega erand. Kui aktsiate omandamine on vajalik aktsiaseltsile olulise kahju ärahoidmiseks, võib aktsiaselts oma aktsiaid omandada nõukogu otsusel üldkoosoleku otsuseta. Sel juhul tuleb järgmisel aktsionäride üldkoosolekul aktsionäridele teatada aktsiate omandamise asjaoludest ja üksikasjadest. (ÄS § 283 lg 3) Riigikohtu tsiviilkolleegium on leidnud, et seaduse kohaselt määrab üldkoosolek summad, millega oma aktsiate omandamise eest tasutakse, kuid ei kohusta ostma oma aktsiaid lubatud maksimaalses koguses või määratud kõrgeima hinna eest. Aktsiaselts saab tasuda aktsiate eest

¹²¹ A. Vutt. Dissertation (2011), p 63.

¹²² R. Vahimets. Kasumijaotamine aktsiaseltsis. Mõningaid ettepanekuid Eesti äriseadustiku muutmiseks. – Juridica 1996/VI, lk 266–268.

üksnes varast, mis ületab aktsiakapitali, reservkapitali ja ülekurssi.¹²³ Seeläbi on Riigikohus rõhutanud, et kapitaliühingust saab väljamakseid teha üksnes vabast omakapitalist.

A. Vuti hinnangul on äriseadustikus kehtestatud oma osaluse omandamise piirang¹²⁴ ebavajalik. Tema seisukohast võiks oma osaluse omandamisel olla üksnes kaks piirangut: omandamine peab olema osanike (aktsionäride) poolt heaks kiidetud ja väljamakseid saab teha üksnes vabadest vahenditest.¹²⁵ Selle seisukohaga võib nõustuda, kuna *start-up*'ide puhul on tavapärane, et ühingu asutajad võtavad endale algusaastatel kohustuse panustada aktiivselt ühingu tegevusse. Sel juhul võidakse kokku leppida, et seda kohustust rikkunud osanik peab oma osa või kindla protsendi osaühingule tagasi müüma. Tagasimüümist takistaks 1/10 piirang, sest näiteks 2-5 osaniku puhul oleks osaühingu omandatav osa 20-50% osaühingu osakapitalist. See mõjutaks paljusid mikroettevõtjaid¹²⁶. Seetõttu muudeti äriseadust ja alates 2015. aasta 1. juulist kehtib 1/10 asemel piirmäär 1/3 piirmäär, mille puhul võib eeldada, et see võimaldab tagada osanike tagasimüügikohustuse täitmise osaühingu poolt.¹²⁷

Samas on seadusega keelatud oma osaluse omandamine kolmanda isiku kaudu, kes tegutseb oma nimel, kuid kapitaliühingu arvel (ÄS § 162 lg 5, § 283 lg 1) Sellest tuleneb põhimõte, et kolmandad isikud ei tohi omandada ühingu varade arvelt oma osalust. Kuivõrd osaühingut on võimalik asutada ka sissemakseta, ei või osaühing omandada ega tagatiseks võtta oma osa, mille eest ei ole sissemakset täielikult tasutud (ÄS § 162 lg 6¹). Selle piirangu eesmärk on tagada nõuetekohane osakapitali moodustamine. Vastasel juhul oleks osaühing nii õigustatud kui kohustatud isikuks¹²⁸. Ühtlasi ei anna oma osad (aktsiad) mingeid osanikuõigusi (aktsionäriõigusi) (ÄS § 162 lg 4, § 283 lg 5), mis tähendab, et see ei anna õigust dividendidele ega otsuste tegemisel hääletada. Oma osaluse omandamise piirangud kehtivad samamoodi ka kontsernisuhetes (ÄS § 164 ja § 285).

Oma osaluse omandamise tingimustega vastuolus olev kohustustehing on tühine, kuid see ei mõjuta käsutustehingu kehtivust (ÄS § 162 lg 7, § 283 lg 7). Selle eesmärk on tagada käibekindlus, et kui kapitaliühing on seadusevastaselt omandanud oma osaluse, ei mõjuta see

¹²³ RKTko 3-2-1-89-04 p 30.

¹²⁴ A. Vuti doktoritöö on kirjutatud 2011. aastal. 2011. a oli piirmäär 1/10 osakapitali nimiväärtusest ja 1/10 aktsiakapitali nimiväärtusest või arvestuslikust väärtusest.

¹²⁵ A. Vutt. Dissertation (2011), p 30.

¹²⁶ Ajakirjanduse avaldatud hinnangute põhjal oli mikroettevõtjaid 2016. aasta alguses ligi 29% äriühingute koguarvust. Vt Makstuteade 2016 (13). AS PricewaterhouseCoopers. – https://www.pwc.com/ee/et/insights/assets/maksuteave/PwC_maksuteade_Nr%2013_jaanuar_2016_est.pdf, 13.03.2017.

¹²⁷ M. Pöld. 3.6. Oma osa omandamine. Äripäeva käsiraamat. Juuni 2016. Äriõigus. Näidised ja kommentaarid, lk 1.

¹²⁸ *Ibid.*

omandamise kehtivust. Kui kapitaliühing on rikkunud oma osaluse omandamise tingimusi, peab ta need võõrandama ühe aasta jooksul omandamisest arvates. Kui osalust ei võõrandata ega lõpetata nimetatud tähtaja jooksul, peab osaluse tühistama ja osa-aktsiakapitali vastavalt vähendama. (ÄS § 163 lg 3, ÄS § 284 lg 4).

Oluline on veel välja selgitada, mis väärtuses ja kuidas oma osaluse tagasiostmist bilansis kajastatakse. Siinkohal tuleb arvesse võtta finants- ja omakapitaliinstrumentide kajastamise reegleid, mis kajastuvad RTJ-s 3¹²⁹. Raamatupidamislikult kajastatakse kapitaliühingu poolt tagasiostetud osalust bilansis omakapitali vähendusena (miinusmärgiga, kirjel oma aktsiad või oma osad), mitte finantsinvesteeringuna (RTJ 3 § 58, IAS 32 § 33). Tegemist on olukorraga, kus kapitaliühing tasub iseendale oma osaluse omandamise eest. Seetõttu nõuab IAS 32 § 33 enda tagasiostetud osaluse mahaarvamist omakapitalist. Kui kapitaliühing omab oma osaluse teise nimel, on tegemist esindussuhtega, millest tulenevalt ei kajasta kapitaliühing neid osalusi oma finantsaruandes (IAS 32 § AG 36). Kuivõrd tehingud oma osalusega kujutavad endast väljamakseid äriühingu osanikele (aktsionäridele) või makseid kapitaliühingu osanikelt (aktsionäridel), ei vasta nad ka tulude ja kulude definitsioonile ega kajastata kasumiaruandes (RTJ 1 § 30, IAS 32 § 33).

Keeruliseks teeb olukorra see, et kui äriseadustiku järgi kajastatakse osa- ja aktsiakapitali nimiväärtuses¹³⁰, siis tagasiostetud oma osalus võetakse bilansis arvele saadud või saadaoleva tasu õiglases väärtuses¹³¹. Kui õiglane väärtus erineb emiteeritud omakapitaliinstrumentide nimiväärtusest, kajastatakse positiivne vahe kirjel ülekurss ning negatiivne vahe kirje ülekurss vähendusena juhul, kui seal on positiivne jääk, vastasel juhul kirjel jaotamata kasum. (RTJ 3 § 57) Seega vähendatakse kirjet ülekurss maksimaalselt selle saldo ulatuses, ülejäänu arvelt vähendatakse jaotamata kasumit. Seejuures osa- ja aktsiakapital jääb oma osaluse tagasiostmisel endiseks.

Näiteks ostab osaühing osanikult tagasi osa nimiväärtusega 750 eurot, mis moodustab 30% osaühingu osakapitalist (kogu osakapital 2 500 eurot). Osa õiglane väärtus ehk tagasiostuhind

¹²⁹ Raamatupidamise Toimkonna juhend 3 Finantsinstrumendid. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 3.

¹³⁰ Omakapitaliinstrumentide nimiväärtus on fikseeritud kapitaliühingu põhikirjas ning aktsia nimiväärtus või arvestuslik väärtus ei tohi olla väiksem kui 10 senti (ÄS § 223 lg 1). Nimiväärtusest ehk arvestusliku nimiväärtusega aktsia väärtus (bilansiline väärtus) leitakse uue aktsiakapitali jagamisel aktsiate arvuga. Vt lisaks: S. Luiga. K. Villak. Dividendide jagamine osaühingus. Osakapitali ja reservide kogusumma, mille väljamaksmine seadusest või põhikirjast tulenevalt ei ole lubatud. 01.12.2015. – <http://www.rmp.ee/raamatupidamine/raamatupidamine-yldiselt/dividendide-jagamine-osauehingus-2015-12-01>, 16.04.2017.

¹³¹ TsÜS § 65 järgi loetakse eseme väärtuseks selle harilik väärtus ehk kohalik keskmise müügihind (turuhind).

on 1500 eurot. Õiglase väärtuse ja nimiväärtuse vahe on $1500-750=750$ eurot, mille võrra vähendatakse esmalt ülekurssi ning kui sellest ei jätku, siis jaotamata kasumit. Lõppkokkuvõttes väheneb bilansimaht omandatud osa õiglase väärtuse ulatuses (1500 eurot) ja oma osad kajastuvad miinusena nimiväärtuses (-750 eurot). Oma osa omandamisel ei tohi netovara väheneda alla osakapitali ja reservide kogusumma ehk alla $2500+250=2750$ euro. Alljärgnevalt on kokkuvõtlikult välja toodud muutused oma osade omandamisel bilansis

Tabel 1. Oma osa omandamine nimiväärtusega 750 eurot.

Osäühingu bilanss (eurodes)	Enne oma osa omandamist	Pärast oma osa omandamist
Varad	10 000	$10\,000-1\,500=8\,500$
Kohustused	4 000	4 000
Osakapital nimiväärtuses	2 500	2 500
Ülekurss	250	$250-250=0$
Oma osad	0	-750
Kohustuslik reservkapital	250	250
Eelmiste perioodide jaotamata kasum	2 000	$2\,000-500=1\,500$
Kasum	1 250	1 250

Allikas: (K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 283); autori koostatud.

Siin tõstatub ka tulumaksuküsimus. Kui osaühing omandas oma osa kõrgema hinnaga, kui seda tegi kunagi osanik, peab osaühing sellest arvelt maksma tulumaksu, kuna omandas osa kõrgemas vääringus, kui see varasemalt oli. See põhimõte tuleneb TuMS §-st 50 lg 2, mille kohaselt kapitaliühing maksab tulumaksu osade tagasiostmisel makstud summa osalt, mis ületab äriühingu omakapitali tehtud rahalisi ja mitterahalisi sissemakseid.

Kokkuvõttes tuleb arvestada oma osade või aktsiate omandamine või tagatiseks võtmine on keelatud. See on lubatud üksnes juhtudel, kus tagasiostetav oma osa ei ületa 1/3 osakapitalist ja oma aktsiad 1/10 aktsiakapitalist. Piiranguteta on võimalik omandada oma osalust pärimise ja ühinemis-, jagunemis- või ümberkujundamisotsusega mittenõustunud osanikult või aktsionärialt. Võib eeldada, et praktikas esineb selliseid juhte pigem harva. Oma osaluse omandamisel tuleb järgida ka netovara säilitamise põhimõtet. Seda põhjusel, et oma osaluse omandamisel tasub kapitaliühing iseendale osaluseomandamise eest. Seetõttu kajastatakse tagasiostetud omakapitaliinstrumente omakapitali all miinusmärgiga.

2.3. Väljamaksete tegemine

2.3.1. Dividendid

Kapitaliühingute regulatsioonides leidub mitmesuguseid reegleid ja piiranguid väljamaksete tegemiseks. Kapitaliühingust tehtavate väljamaksete reeglite eesmärk on äriühingu vara säilitamine ja võlausaldajate kaitse¹³². Ühelt poolt on keelatud tagastada osanikele või aktsionärile sissemakstud kapital, teisalt ei tohi teha kapitaliühingust ebaseaduslikke väljamakseid.

Dividendi legaalseaduse definitsiooni määratlemine on mõnevõrra keerukas, kuna eri õiguskordades on mõistel „dividend“ erinev sisu. Sõltuvalt ühinguõiguse sätetest võib ette tulla olukordi, kus täiesti seaduslik kasumijaotamine ei vasta ikkagi kõikidele antud definitsioonis toodud tingimustele ja seepärast ei saa väljamakstud kasumiosa dividendiks nimetada.¹³³ Kuigi finantsaruandluse standardite eesmärk on olla paindlik ja sobituda erinevate raamatupidamisstandarditega, ei leia ka sealt otseselt suuniseid, mida tuleks dividendidena tõlgendada. Finantsaruandluse standardite kohaselt on dividendide näol tegemist kasumi jaotamisega äriühingu omakapitaliinstrumentide (näiteks aktsiate) osanikele. (RTJ 10 § 7, IAS 18 § 5), mis kajastatakse omakapitali muutuste aruandes või finantsaruannete lisades (IAS 1 § 9).

ÄS-i mõistes on dividend tulu, mida osanik või aktsionär teenib oma investeringutelt. Kuivõrd kapitaliühingud on suunatud kasumi teenimisele, siis üks olulisemaid õigusi on osaniku ja aktsionäri varaline õigus osaleda kasumi jaotamises ja saada dividende (ÄS § 97, § 157, § 276). Olemuselt on dividendinõude õiguslik alus ja maksmapanek aktsiaseltsis ja osaühingus samasugune. Nõudeõiguse aluseks on osanike ja aktsionäride otsus maksta dividendi (ÄS § 157 lg 4, § 279 lg 1), mis on erinormiks üldise täitmismisnormi võlaõigusseadus¹³⁴ § 108 lg 1 või 2 suhtes.¹³⁵ Eelduslikult on osanikel ja aktsionäridel õigus dividendi saada vastavalt nende osade ja aktsiate nimiväärtusele (ÄS § 157 lg 2, § 276 lg 2). Või arvestatakse jaotamisele kuuluvast kasumiosast igale osanikule osa vastavalt tema sissemakse suurusele, kui ühingulepinguga ei ole ette nähtud teisiti (ÄS § 97 lg 2). Seega on dividendi saamise aluseks osalus äriühingus, mitte osaniku või aktsionäri aktiivne tegevus äriühingus. Tegemist on passiivse tuluga, ehk

¹³² M. Vutt. Alusetu rikastumise õiguse kohaldamine ringkonnakohtu praktikas. Analüüs. Riigikohtu õigusteabeosakond. Tartu, 2008, lk. 19. – <http://www.riigikohus.ee/vfs/774/AlusetuRikastumineRingkonnakohtutePraktikas.pdf>, 23.03.2017.

¹³³ I. Raudjärv. Mõningatest äriõigusega seonduvatest probleemidest dividendide maksustamisel. – Juridica 2001/IV, lk 254.

¹³⁴ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... 31.12.2016, 7. Edaspidi: VÕS.

¹³⁵ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 246.

sõltumata sellest, kas osanik või aktsionär osaleb igapäevaselt äritegevuses või mitte, on tal õigus saada dividende.

Osaühing lähtub dividendiõiguslike osanike kindlakstegemisel osanike nimekirjast, eeldusel, et osaühing teab oma osanike vahetumisest ja saab sellele tugineda¹³⁶. Samas on põhikirjaga võimalik anda kas eri osadele või osanikele erinevad õigused osanike otsuste vastuvõtmisel, kasumi jaotamisel või osaühingu likvideerimisel järelejääva vara jaotamisel (ÄS § 139 lg 1 p 5, § 154¹ lg 1). Seetõttu on lubatud kokku leppida põhikirjas seadusega võrreldes erinevad kasumi jaotamise reeglid või seada täiendavaid kasumi jaotamise nõudeid raamatupidamise siseeeskirjades. Aktsiaseltsil on võimalik põhikirjaga kehtestada erisusi dividendi saamiseks vaid aktsiate liikide kaupa (ÄS § 276 lg 2).

Üheks oluliseks eelduseks on dividendide maksmisel kinnitatud majandusaasta aruanne ning puhaskasumi ja eelmiste perioodide jaotamata kasumi olemasolu (ÄS § 157 lg 1, § 276 lg 1). Tavaliselt otsustatakse dividendide maksmine koos majandusaasta aruande kinnitamisega, kuid samas ei keela seadus teha dividendi maksmise otsust hiljem. Aktsiaseltsi põhikirjaga võib anda juhatusele õiguse jaotada avansilisi dividende (ÄS § 277 lg 3). Kuivõrd osaühingus ei ole dividendide maksmise kord seadusega täpsemalt reguleeritud, tuleks see sarnasel aktsiaseltsidele ette näha osaühingu põhikirjas või osanike otsusega (ÄS § 277 lg 2).

Dividendide maksmise kord hõlmab ka ajagraafikut. Seega võib põhikirjas või osanike või üldkoosoleku otsusega ette näha, et dividend makstakse välja ühekorraga või osamaksetena näiteks ühe aasta jooksul. Samas ei tähenda see, et äriühingul on dividendi väljamaksmise korra kehtestamiseks piiramatud võimalused. Riigikohtu seisukohast ei tohi dividendi maksmise otsus olla vastuolus heade kommete või hea usu põhimõttega (VÕS § 6 lg 2). Heade kommete või hea usu põhimõttega võib vastuolus olla otsus, millega dividend makstakse aktsionäridele välja 10 aasta jooksul, sest sel juhul võib dividend kaotada oma seaduses ettenähtud tähenduse.

137

Teiseks eelduseks on juriidilise isiku pädeva organi otsus. Osaühingul otsustavad majandusaasta aruande kinnitamise osanikud. (ÄS § 179 lg 3), aktsiaseltsil üldkoosolek (ÄS § 332 lg 2). Seega otsustavad kasumi jaotamise üle osanikud või aktsionärid häälteenamusega. Kui põhikirjas ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet, peab otsuse poolt olema üle poole koosolekul osalenud osanike häälest või üle poole kõigist osadega esindatud häälest, kui otsus võetakse vastu koosolekut kokku kutsumata (ÄS § 173 lg 1 ja 2).

¹³⁶ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 246.

¹³⁷ RKTko 3-2-1-16-04 p 14.

Osanikul ja aktsionäril on õigus nõuda osanike või üldkoosoleku otsusega ettenähtud dividendi väljamaksmist (ÄS § 157 lg 4, § 279 lg 1) ja võivad otsustada kasumit jaotada vaatamata sellele, et juhatuse otsus oli jätta kasum jaotamata. Samas kohtupraktika kohaselt puudub vähemusel õigus nõuda enamusest jaotamiskõlbliku kasumi jaotamist. Riigikohus on leidnud, et dividendi maksmisel on otsustusõigus enamusaktsionäridel, kes on oma tahte kujundamisel ja hääletamisel vaba, mistõttu ei saa vähemusaktsionärid ka hea usu põhimõttest tulenevalt nõuda, et enamusaktsionärid võtaksid vastu otsuse kasumit jaotada.¹³⁸

Kui äriühingu juhtorgan teab, et dividendide väljamaksmine võiks ühingu kahjustada, kuid sellest olenemata tehakse väljamakseid, võib kaasneda juhtorgani vastutus ÄS §-i 180 lg 5¹ ja § 306 lg 3¹ alusel. Sellest tulenevalt peab juhatus kapitaliühingu maksejõuetuse korral, kui maksejõuetus ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine, esitama kohtule kapitaliühingu pankrotiavalduse. Pärast maksejõuetuse ilmnemist ei või juhatuse liikmed teha osahingu eest makseid, välja arvatud maksed, mille tegemine on kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega (ÄS § 180 lg 5¹ ja § 306 lg 3¹).

Kui väljamakse tulemusena muutub äriühing maksejõuetuks, võib kohus tagasivõitmise teel kuulutada väljamakse kehtetuks ja nõuda selle tagastamist (PankrS § 110). Riigikohtu tsiviilkolleegiumi hinnangul ei saa dividendi maksmise otsus olla lõplikult siduv, kui dividendi maksmisega kahjustatakse aktsiaseltsi ja aktsionäride huve. Selline siduvus võib panna äriühingu ebasoodsasse olukorda ja omakorda põhjustada maksejõuetust.¹³⁹

Kuivõrd dividend on maksustatav tulumaksuga, tuleks siinkohal viidata ka kehtivale tulumaksuseadusele ning vaadata, mille alusel dividende tuleb välja maksta. Vastavalt tulumaksuseaduse § 18 lg-le 2 on dividend väljamakse, mida tehakse juriidilise isiku pädeva organi otsuse alusel puhaskasumist või eelmiste majandusaastate jaotamata kasumist ning mille aluseks on dividendi saaja osalus juriidilises isikus. Lisaks tuleb tulumaksu maksta aktsia- või osakapitali või sissemaksete vähendamisel, aktsiate, osade, osamaksete või sissemaksete tagasiostmisel või tagastamisel või muul juhul omakapitalist tehtud väljamaksete ning makstud likvideerimisjaotiste summa osalt, mis ületab äriühingu omakapitali tehtud rahalisi ja mitterahalisi sissemakseid (TuMS § 50 lg 2). Aktsionär või osanik võib samal ajal olla äriühinguga muudes suhetes ja saada ka muud tulu, näiteks intresse või litsentsitasusid. Kuivõrd siinkohal ei ole kasumi jaotamise aluseks osalus äriühingus, ei ole tegemist ka dividendiga.¹⁴⁰

¹³⁸ RKTKo 3-2-1-89-14 p 22.

¹³⁹ RKTKo 3-2-1-16-04 p 14.

¹⁴⁰ Lehis 2008.

Olulisem erinevus võrreldes osauhinguga on see, et aktsiaseltsi põhikirjaga saab ette näha eriliigina eelisaktsiad, kelle omajatel on eesõigus dividendide saamisel. Aktsiaselts võib välja lasta hääleõiguseta aktsiaid ehk eelisaktsiaid, mis annavad eesõiguse dividendi saamisel ja aktsiaseltsi lõpetamisel alles jääva vara jaotamisel. Eelisaktsia osanikul on peale hääleõiguse kõik muud aktsionäri õigused (ÄS § 237 lg 1).

Kui aktsiaselts on lasknud välja eelisaktsiaid ja otsustatakse maksta dividendi, siis tuleb dividend eelisaktsia osanikule välja maksta enne kui teistele aktsionäridele. Dividend määratakse põhikirjas protsendina aktsia nimiväärtusest või arvestuslikust väärtusest. Eelisaktsia osanikule võib maksta ka suuremat dividendi, kui põhikirjas ette nähtud (ÄS § 238 lg 1 ja 2). Kui aktsiaseltsil ei ole jaotatavat kasumit või sellest ei piisa, võib eelisaktsia osanikele dividendi täielikult või osaliselt maksmata jätta. Maksmata osa liidetakse järgmisel aastal makstava dividendiga, arvestades sellele juurde intressi seaduses sätestatud suuruses (ÄS § 238 lg 3).

Kui eelisaktsia omajale ei ole kahe majandusaasta jooksul dividendi täielikult välja makstud, omandab eelisaktsia omaja hääleõiguse vastavalt aktsia nimiväärtusele. Nimiväärtusega aktsia korral saavad kõik aktsiad võrdse häälearvu. (ÄS § 239 lg 1) Hääleõiguse omandamine ei vabasta samas aktsiaseltsi kohustusest maksta välja eelmiste aastate dividend ja seaduses sätestatud intress ega tühista eelisaktsia osaniku eesõigust dividendi saamisel ja likvideerimisel alles jääva vara jaotamisel (ÄS § 239 lg 3). Kui eelisaktsia osanikule makstakse dividendid täielikult välja, kaotab eelisaktsia osanik kaotab hääleõiguse selle majandusaasta viimasel päeval (ÄS § 239 lg 2).

RTJ-s on välja toodud kaks näidet, kui äriühing on emiteerinud eelisaktsiaid. Ühel juhul on ettevõtte emiteerinud eelisaktsiaid, mis garanteerivad nende valdajale fikseeritud dividendi vähemalt 10% aastas. Kui aga teatud majandusaastal ei teeni ettevõtte piisavalt kasumit, siis välja maksmata dividend akumuleerub (teenides intresse) ja see makstakse välja esimesel võimalusel. Selliseid eelisaktsiaid kajastatakse emiteerija bilansis kohustusena, kuna eelisaktsiaid emiteerinud ettevõttel lasub kohustus teha perioodilisi fikseeritud makseid. Sellistelt eelisaktsiatelt tasutud dividendide kajastatakse kasumiaruandes finantskuluna (analoogiliselt laenuintressile), mitte jaotamata kasumi vähendamisena. (RTJ 3 §54)

Teisel juhul on ettevõtte samuti emiteerinud eelisaktsiaid, kuid mis garanteerivad nende valdajatele 10% suurema dividendi kui lihtaktsionäridele jagatav dividend. Samas dividendide jagamine või mitte-jagamine ning nende summa otsustatakse igakordselt aktsionäride

koosoleku poolt. Kuivõrd neid emiteerinud ettevõtetel puudub kohustus teha nende valdajatele perioodilisi fikseeritud makseid, siis selliseid eelisaktsiaid kajastatakse omakapitaliinstrumentidena ja nendelt tasutud dividende kajastatakse jaotamata kasumi vähendamisenä. (RTJ 3 § 54)

Dividendide kajastamisel on veel mõned erisused, mida tuleks arvesse võtta. Kui äriühing kuulutab välja dividendid osanikele pärast aruandeperioodi lõppu, ei tohi äriühing kajastada neid dividende kohustisena aruandeperioodi lõpus. Seda lihtsal põhjusel, et aruandeperioodi lõpus ei olnud äriühing endale dividendide väljamaksmise kohustust võetud, vaid see tehti hiljem. (IAS 10 § 12) Kui dividendid kuulutatakse välja pärast aruandeperioodi, kuid enne finantsaruannete heakskiitmist, ei kajastata dividende kohustisena aruandeperioodi lõpus, sest sel ajal ei eksisteeri ühtegi kohustust ja dividendid on juba välja makstud. Sellised dividendid avalikustatakse lisades. (IAS 10 § 13) Seega tuleks ÄS § 277 lg 3 sätestatud avansilised dividendid avalikustada lisades.

Üldiselt makstakse dividend välja rahas, kuid osaniku või aktsionäri nõusolekul võib dividendi välja maksta ka muus varas (ÄS §157 § 5, § 279 lg 2). Mitterahalises vormis antud dividendi puhul tuleb see ümber arvutada rahasse. Muuks varaks võivad olla näiteks äriühingu tooted või teenused, kuid tänapäeval tehakse seda harva. Mitterahaliste dividendide kasutamine on aktuaalsem hüperinflatsiooni tingimustes¹⁴¹, mil käibel olev valuuta kaotab kiiresti väärtust.

Täpsemalt on selgitatud mitterahaliste varade jaotamist osanikele IFRIC tõlgenduses 17, mida kohaldatakse juhtudel, kus äriühingud annavad osanikele¹⁴² valikuvõimaluse saada, kas mitterahalisi varasid (nt põhivara) või rahalist alternatiivi. See tõlgendus kohaldub ainult jaotamiste suhtes, mille omakapitaliinstrumentide kõiki osanikke koheldakse võrdselt. See ühtib ÄS-is sätestatuga, kus osanike ja aktsionäre tuleb võrdsetel asjaoludel kohelda võrdselt (ÄS § 154 lg 1 ja § 272).

2.3.2. Ebaseaduslik väljamakse

Täpsemad piirangud kapitaliühingust tehtavatele väljamaksetele seab kapitalidirektiivi artikkel 17, mis puudutab eelkõige dividende ja aktsiate tagasiostmist ehkki mõlemad täidavad samu majanduslikke funktsioone¹⁴³. Kapitalidirektiivi preambula lõikes 3 on välja toodud, et keelatud on igasugused vähendamised jaotamise teel aktsionäridele, kui neil pole selleks õigust.

¹⁴¹ P. Sander. Ettevõtte rahandus. Tartu: Tartu Ülikooli Majandusteaduskond, 2011, lk 66.

¹⁴² IAS 1 paragrahvis 7 on osanikud defineeritud kui omakapitalina liigitatud instrumentide osanikud.

¹⁴³ P.O. Mülbert. M. Birke. p 703.

Kapitaliühingust on väljamaksete tegemine õigustatud, kui seejuures peetakse silmas äriühingu ja võlausaldajate huve ning järgitakse osanike ja aktsionäride võrdse kohtlemise põhimõtet (ÄS § 154 lg 1, § 272). Väljamaksete tegemiseks peab kapitaliühingu juhatus esitama osanikele või üldkoosolekule kasumi jaotamiseks ettepaneku, kus märgitakse, millises ulatuses tehakse eraldisi reservkapitali, teistesse reservidesse, kui suur on väljamakstav dividend ja milline osa jääb puhaskasumisse ja milline eelmiste perioodide jaotamata kasumisse (ÄS § 179 lg 5, § 335 lg 2). Kasumi jaotamise otsus tehakse üksnes kinnitatud majandusaasta aruande alusel (ÄS § 97 lg 1).

Dividendide maksmise otsuse vastuvõtmisel peab järgima, et väljamakse ei ületaks ÄS § 157 lg 3 ja § 278 sätestatud lubatud piiri. Selline otsus oleks ÄS §-de 177¹ lg 1 ja 301¹ lg 1 järgi tühine, kuna riikuks kapitaliühingu võlausaldajate kaitseks seatud normi. Kui dividendide maksmise otsuse tegemisel on jaotatav kasum olemas, kuid dividendide maksmise ajaks on näha, et jaotamisel väheneks netovara alla seaduses sätestatud piiri, siis ei tohi dividende välja maksta ja osanikul või aktsionäril ei ole õigust seda nõuda, kuna see oleks vastuolus kapitali säilitamise reeglitega.¹⁴⁴

Riigikohus on leidnud, et ebaseaduslik ja seega keelatud väljamakse on igasugune olukord, mille majanduslikuks tulemuseks on aktsiaseltsist õigusliku aluseta väljamakse tegemine aktsionärile. Juhatuse liige, kes teeb võimalikuks ebaseadusliku väljamakse aktsionärile, rikub oma kohustusi ja vastutab sellega tekitatud kahju eest aktsiaseltsi ees ka ÄS § 315 lg 2 alusel.¹⁴⁵ Kohtupraktika kohaselt kehtib sama põhimõte ka osaühingule. Juhatuse ja nõukogu liige, kes võimaldab ebaseadusliku väljamakse tegemist, rikub oma kohustusi ja vastutab väljamakse tagastamise eest solidaarselt väljamakse saanud aktsionäri või osanikuga (ÄS § 158 lg 2, § 280 lg 2). Ühtlasi on võimalik, et juhatuse liige vastutab kapitaliühingule tekitatud kahju eest ÄS § 187 lg 2 või § 315 lg 2 alusel.

Kui osanikule või aktsionärile on tehtud väljamakse, mida tal ei olnud õigust saada, peab ta alusetult saadu tagastama. Kui aktsionär või osanik käitus heauskselt ja väljamakset saades ei teadnud ega pidanudki teadma selle alusetusest, võib väljamakse tagastamist nõuda üksnes juhul, kui see on vajalik aktsiaseltsi võlausaldajate nõuete rahuldamiseks. Teisalt peab arvestama, et tagastamist võib nõuda viie aasta möödumisel väljamaksete tegemisest ning seda võib teha ka kapitaliühingu võlausaldaja, kui ta ei saa oma nõuet rahuldada ühingu vara arvel.

¹⁴⁴ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt, lk 281.

¹⁴⁵ RKTko 3-2-1-40-13 p 28.

Riigikohtu seisukohalt tuleks ÄS § 158 lg 3 esimest lauset tõlgendada kitsendavalt. Seega tuleb hagejal nõude esitamiseks lisada hagiavaldusele dokumentaalsed tõendid, et tal on osaühingu vastu rahalise nõudega täitedokument (eelkõige täitmisele kuuluv kohtulahend), ja kohtutäituri kinnitus (tõend), et täitedokumendist tulenevat nõuet ei ole õnnestunud rahuldada osaühingu vara arvel.¹⁴⁶ Ebaseadusliku väljamakset on võimalik nõuda ka pankrotimenetluses, tagasivõitmise teel (PankrS § 109). Sel juhul võib nõude kapitaliühingu nimel esitada üksnes pankrotihaldur ning nõuete tasaarvestamine ei ole lubatud. (ÄS § 158, 280)

Väljamakse saajaks on osanik (aktsionär), kes on kantud osanike nimekirja (ÄS § 182 lg 1) või kelle osad (aktsiad) on registreeritud Eesti väärtpaberite keskreistris (ÄS § 182 lg 3, § 228 lg 1). Sellest lähtuvalt võiks ebaseaduslikuks väljamakseks lugeda olukorda, kus väljamakse ei ole tehtud selleks õigustatud isikule või õigustatud isiku poolt. M. Vutt on analüüsinud alusetu väljamakse tegemist olukorras, kus aktsiaselts täitis VÕS § 78 lg 1 alusel võlgniku asemel kolmanda isikuna kohustust ja tegi oma aktsionärile väljamakse. Formaalselt võib tehingut käsitleda kui aktsionärile sissemakse tagastamist, mis on vastuolus võlausaldajate kaitseks kehtestatud normidega. Kuivõrd kolmandate isikute osalemine võlasuhtes võib olla ühinguõiguslikult keelatud ja tehingud TsÜS § 87 kohaselt tühised, peab kohus õiguslike asjaolusid hindama sisuliselt, millest oleneb võlasuhte kvalifitseerimine.¹⁴⁷

Kohtupraktikas on esinenud olukordi, kus dividende on võimalik kvalifitseerida ka palgakuluks¹⁴⁸. Seejuures tuleb osaühingu osanikule tehtud väljamakse puhul välja selgitada, kas tegemist on dividendi või muu kasumieraldisega, mida maksustatakse tulumaksuga vastavalt TuMS §-le 50 ning mida sotsiaalmaksuga ei maksustata. Sel juhul tuleb põhjendada, miks ja millistele tõenditele tuginedes on jõutud järeldusele, et väljamakse on juhatuse liikme tasu.¹⁴⁹ Riigikohtu halduskollegium on märgitud, et ka laen võib olla ettevõtlusega mitteseotud väljamakse, eeskätt siis, kui laenusaaaja tegevus raha kasutamisel viitab ilmselgelt tagasimaksmise võimatusele. Ettevõtlusega mitteseotusele võib viidata laenu andmine ebamõistlikult pikaks ajaks, ebamõistlik tagasimakse graafik, tagasimakse tähtaja korduv pikendamine või laenusumma korduv suurendamine. Hinnates laenusaaaja suutlikkust laenu tagasi maksta on oluline arvestada ka tagatise olemasolu. Tagasimaksmise tõenäosuse

¹⁴⁶ RKTko 3-2-1-49-14 p 11.

¹⁴⁷ M. Vutt, lk. 19.

¹⁴⁸ Vt lisaks M. Huberg. Dividendide ümberkvalifitseerimine palgatuluks. EML ajakiri MaksuMaksja, juuni/juuli (nr 6/7), 2009. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=926>, 23.04.2017.

¹⁴⁹ RKHko 3-3-1-90-07.

seisukohast on oluline analüüsida laenusaaja olemasolevat ja kavandatavat äritegevust, tema äriplaani või muud majandustegevusega seonduvat informatsiooni.¹⁵⁰

Üldreeglina kohaldatakse laenu andmisele ettevõtlusega mitteseotud väljamakse maksustamise sätteid (TuMS §-d 51 ja 52)¹⁵¹. Riigikohus on selgitanud, et TuMS §-de 51 ja 52 eesmärk on maksustada ettevõtlusest välja viidud kasumit. „Ettevõtlusest välja viidud” tähendab seda, et kauba või teenuse eest väidetavalt makstud tasu saab äriühing kasutada varjatult ja maksuvabalt väljamaksete tegemiseks (nt maksta osanikele dividende, maksta töötasu töötajatele või juhatuse liikmetele, tasuda kaupade või teenuste eest isikule, kes varjab oma ettevõtluse käivet). Kui äriühing on teinud väljamakse väidetavalt soetatud teenuse eest (nt ehitustööde eest), kuid teenuse saamise fakt või teenust osutanud isik ei ole usaldusväärselt tuvastatav, siis tuleb reeglina kogu väljamakse lugeda ettevõtlusest väljaviidud rahaks ning täies ulatuses maksustada.¹⁵²

Valitsus kavandab ka tulumaksuseaduse muudatust, millega soovitakse kehtestada kontsernisisestele laenamistele panditulumaks. Ühest küljest on arusaadav, et tahetakse välja töötada kindlaid reeglistikke, reguleerimaks olukordi, kus eesti tütarühingud jaotavad maksuvabalt kasumit rahvusvahelistele grupiettevõtetele. Panditulumaksuga maksustatakse üksnes see osa tütarühingu antud laenust, mis ületab ühingu omakapitali sissemakseid või teisi rahalisi vahendeid, mida ühing on saanud¹⁵³. Ka Saksamaal on välja töötatud võlausaldajate kaitseks väljamaksete tegemise eeskirjad (ingl k. *maximum distribution rules*), mille eesmärk on vältida osanikele ja aktsionäridele väljamaksete tegemist võlausaldajate arvelt¹⁵⁴. Samas on sellised tehingud maksuõiguslikult korrektsed ega kvalifitseeru varjatud väljamaksetena. Lisaks on olemas rohkelt kohtupraktikat, mille alusel selliseid probleeme lahendada.

Kokkuvõttes finantsaruandluse standardid ei reguleeri otsesõnu kapitaliühingust tehtud ebaseaduslikke väljamakseid. Ebaseaduslike väljamaksete on tegemine oluline just tulumaksuseaduse aspektist, mille kohta on olemas ulatuslikult kohtupraktikat. Probleeme põhjustavad enim juhatuse liikme tasud, juhtimisteenuse tasud, laenud ja intressid, mida on võimalik teatud olukordades lugeda varjutud kujul dividendi maksmiseks. Riigikohtu seisukohast on tegemist eelõige ettevõtlusest väljaviidud kasumiga. Sellise tehingu hindamisel tuleks lähtuda tehingu majanduslikust sisust, mitte vormist, mida reguleerib nii

¹⁵⁰ RKHKo 3-3-1-22-07 p 19.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² RKHKo 3-3-1-60-11 p 32 ja 33.

¹⁵³ J. Pauman. Grupisisesed laenud panditulumaksu alla. 24.01.2017. –

www.rmp.ee/uudised/maksud/grupisisesed-laenud-panditulumaksu-alla-2017-01-24, 23.04.2017.

¹⁵⁴ B. Pellens, T. Sellhorn p. 6.

finantsaruandluse standard kui ka maksukorralduse seaduse¹⁵⁵ § 84. Kui tehingu või toimingu sisust ilmneb, et see on tehtud maksudest kõrvalehoidumise eesmärgil, kohaldatakse maksustamisel sellise tehingu või toimingu tingimusi, mis vastavad tehingu või toimingu tegelikule majanduslikule sisule (MKS § 84).

2.3.3. Likvideerimishüvitis

Viimane ja lõplik võimalus äriühingust investering välja võtta on lahkuda äriühingust.¹⁵⁶ Üldiselt on osanikul toimivast osaühingust võimalik väljuda ainult osade müügi kaudu. Samas ei sätesta äriseadustik *expressis verbis* osaniku väljaastumisõigust.¹⁵⁷ Kui kapitaliühingul on netovara säilitamisega raskusi ja netovara taastamise kohta vastavast otsust ei tehta, võib see olla aluseks ka kapitaliühingu sundlõpetamisele (ÄS § 203 lg 1 p 1, § 366 lg 1 p 1). Sundlõpetamine on siiski vaid äärmuslik abinõu, mida kasutusele võtta. Samuti tekitab küsitavusi, kas selline meede oleks proportsionaalne, kui kapitaliühingul esineb üksnes netovara säilitamisega probleeme, kuid sisuliselt suudab võlausaldajate nõudeid rahuldada.¹⁵⁸ Seega kui netovara taastamise kohta tehakse otsus, puudub ka alus sundlõpetamiseks.

Väljamakseid võib kapitaliühingust teha ka kapitaliühingu likvideerimisel. Sel juhul on õigus osanikul (aktsionäril) saada rahalisi väljamakseid üksnes pärast võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamist või tagamist ja raha hoiustamist. Pärast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamist koostatavad likvideerijad kapitaliühingu lõppbilansi ja vara jaotusplaani, mida peab kontrollima ka audiitor, kui aruandele on audiitorkontroll ette nähtud. (ÄS § 215 lg 1 ja 2, § 378 lg 1 ja 2). Jaotusplaani kohaselt jaotatakse pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist allesjäänud raha osanike (aktsionäride) vahel vastavalt nende osade (aktsiate) nimiväärtustele (ÄS § 216 lg 1 ja § 379 lg 1).

Finantsaruandluse mõistes jagatakse vara osanikele (aktsionäridele) proportsionaalselt nende osale ühingust. Proportsionaalne osa määratakse kindlaks jagades äriühingu netovara likvideerimise korral võrdse summaga osakuteks (aktsiad ja osad) ja korrutades nimetatud summa finantsinstrumendi osanikule kuuluvate osakute arvuga. (IAS 31 § 16 C p a). Kui

¹⁵⁵ Maksukorralduse seadus. – RT I 2002, 26, 150 ... RT I, 31.03.2017, 3. Edaspidi: MKS.

¹⁵⁶ S. Kärson. Äriühingu kapitali vähendamine ning sellega kaasnevad väljamaksed. EML ajakiri MaksuMaksja. juuni/juuli (nr 6/7), 2008. – http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=753#_edn2, 14.03.2017.

¹⁵⁷ M. Moor. U. Volens. Kas osanikul on õigus osaühingust välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingult hüvitist? – Juridica 2012/X, lk 752–754.

¹⁵⁸ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 280.

likvideeritava kapitaliühingu varast ei jätku võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamiseks, peavad likvideerijad esitama pankrotiavalduse (ÄS § 210, § 373).

Sarnaselt dividendile tehakse likvideerimishüvitise väljamakse üldjuhul rahas, kuid võib teha ka muus vormis, kui põhikirjaga on nii ette nähtud. Selleks peavad põhikirjas sisalduma vara jagamise kokkulepped, kuna osanikulepingus seatud kokkulepetel pole ühinguõiguslikku toimet¹⁵⁹, mille alusel likvideerimishüvitist (likvideerimisdividendi, likvideerimisjaotist) nõuda. Likvideerijad ei pea vara müüma, kui see ei ole vajalik võlausaldajate nõuete rahuldamiseks ning kui osanikud või üldkoosolek annavad selleks nõusoleku. (ÄS § 216 ja § 379)

Sarnaselt kapitali vähendamisele kehtivad ka siin ajalised piirangud väljamaksete tegemise osas.¹⁶⁰ Vara võib jaotada kuue kuu möödumisel kapitaliühingu lõpetamise äriregistrisse kandmisest ja likvideerimisteate avaldamisest ning kahe kuu möödumisel lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele (aktsionäridele) tutvumiseks esitamisest osanikele (aktsionäridele) teatamisest. Väljamakseid võib üksnes kohtu loal teha varem, kui sellega ei kahjustata võlausaldajate huve. Ennetähtaegselt väljamakstud likvideerimishüvitis on ÄS-i mõistes ebaseaduslik väljamakse, mille eest vastutavad juhatus ja nõukogu liikmed.

Äriühingut ei või vabatahtliku lõpetamise korral äriregistrist kustutada ilma Maksu- ja Tolliameti kirjaliku nõusolekuta, välja arvatud siis, kui see on esitanud avalduse äriühingu äriregistrist kustutamiseks. Nõusoleku saamiseks esitab registripidaja kirjaliku taotluse Maksu- ja Tolliametile. Maksu- ja Tolliamet ei või nõusolekust keelduda, kui tal ei ole nõudeid äriühingu vastu. Kui nõusolekut ei ole saadud 10 tööpäeva jooksul pärast taotluse saatmist, loetakse Maksu- ja Tolliamet registrist kustutamiseга nõus olevaks. (ÄS § 59 lg 4). Maksu- ja Tolliameti ei tohi aga anda siis nõusolekut, kui likvideeritaval äriühingul on maksuvõlgu või esitamata maksudeklaratsioone.

Äriühingu majandustegevuse lõpetamisel ja likvideerimismenetluse alustamisel koostatakse sarnaselt raamatupidamise aastaaruandele likvideerimisaruanne, mis annab ülevaate äriühingu likvideerimiseelsest majandusaastast ning finantsseisundist vahetult enne likvideerimise algust. Samamoodi võib olla likvideerimiseelne majandusaasta lühem või pikem kui 12 kuud, kuid ei tohi ületada 18 kuud.¹⁶¹ Kõige olulisem erisus võrreldes tavapärase aastaaruandega seisneb selles, et likvideerimisaruande koostamisel ei lähtuta jätkuvuse printsiibist. Sellest tulenevalt ei

¹⁵⁹ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 249.

¹⁶⁰ Kärson 2008.

¹⁶¹ Raamatupidamise Toimkonna juhend 13 Likvideerimis- ja lõpparuanded §§-d 10 ja 11. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 13.

rakendata varade ja kohustiste kajastamisel arvestuspõhimõtteid, mis on seotud nende soetusmaksumuse ja periodiseerimisega. (RTJ 13 § 15) Seega kõik varad ja kohustised kajastatakse lühiajalistena ning varade müügihinna hindamisel arvestatakse eeldatavat likvideerimismenetluse pikkust ja sellest tulenevat võimalikku mõju varade müügi läbiviimise perioodile ja varade müügihinna (RTJ 13 § 16).¹⁶²

Kuivõrd tegemist on ühtlasi vara jaotamisega, mida tehakse üldjuhul rahas, on arutletud, kas selliseid väljamakseid tuleks maksustada kui dividende, millega kaasneks seejuures tulumaksukohustus¹⁶³. Kehtiva tulumaksuseaduse kohaselt ei ole likvideerimisjaotised, samuti aktsiakapitali, osaühingu või ühistu osakapitali vähendamisel ning ka aktsiate või osade tagasiostmisel isikule tehtavad väljamaksed dividendid ning neid ei maksustata nagu dividende¹⁶⁴. TuMS § 15 mõistes on tegemist kasuga vara võõrandamisest. TuMS § 15 lg 3 alusel maksustatakse tulumaksuga juriidilise isiku likvideerimisel saadud likvideerimisjaotise osa, mis ületab osaluse (osad, aktsiad) soetamismaksumust ehk mis ületab äriühingu omakapitali tehtud rahalisi ja mitterahalisi sissemakseid (TuMS § 50 lg 2). Seega on võimalik maksuvabalt teha väljamakseid üksnes summas, mis ei ületa kapitaliühingusse tehtud sissemakseid. Tegemist ei saa olla ka kasumijaotamisega, kuna likvideerimisel ei teki kasumit, vaid pärast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamist allesjäänud vara tagastatakse osanikule.

¹⁶² Vt täpsemalt RTJ 13 §§-d 14-19.

¹⁶³ L. Lehis. T. Veskimägi. Kellele iseseisvus, kellele ike? EML ajakiri MaksuMaksja, märts (nr 3), 2008. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=712>, 23.03.2017.

¹⁶⁴ I. Raudjärv, lk 254.

3. KAPITALI SÄILITAMISE TÄIENDAVID REEGLID

3.1. Allutatud laenud

Seadusest tulenevalt ei ole osanikel ja aktsionäridel kohustust investeerida omakapitali. Piisab kui on täidetud seaduses sätestatud miinimumkapitali suurus ja on tehtud reservkapitali makseid. Kui kapitaliühingul esineb netovara säilitamisega probleeme ja äritegevuse jätkamiseks oleks tarvis lisavahendeid, mida kolmandad isikud ei ole nõus ühingule laenama, on võimalik saada lisakapitali osanikelt (aktsionäridelt). Osanikud (aktsionärid) võivad teha kapitaliühingusse täiendavaid sissemakseid või anda äriühingule laenu, lootuses parandada kapitaliühingu finantsseisundit. Kuigi investearingu teevad samad isikud ja omakapital suureneb mõlemal juhul, on olukorrad õiguslikult erinevad.¹⁶⁵ Seda põhjusel, et kui osanik või aktsionär annab kapitaliühingule laenu, sõltub tema investearingu tasuvus kapitaliühingu käekäigust. Tavalise laenu puhul sellist vastastikust seost ei ole.¹⁶⁶ Erinevatel põhjustel on nii kohtud kui seadusandjad nõudnud osanikult (aktsionärit) saadud laenude allutamist pankrotimenetluses või nõudnud nende kajastamist omakapitali all. Seepärast selliseid laene nimetatakse „allutatud laenudeks“ (ingl. k *subordinated loan*), mille käsitus erineb liikmesriikides¹⁶⁷.

Saksamaa kohtud on analoogia korras kohaldanud GmbHG §§-e 30 ja 31¹⁶⁸ laenudele, mis on antud, kui äriühing oli finantskriisis. „Kriisi“ on eelnevate sätete mõistes defineeritud kui situatsiooni, kus äriühing on kas maksejõuetu, kas tal ei ole piisavalt varasid, et oma kohustusi täita või ei suuda mõnel muul põhjusel kolmandatelt isikutelt turutingimustel laenu saada.¹⁶⁹ Mõnede erisustega kohaldatakse samu põhimõtteid AktG §§-de 57 ja 62 alusel aktsiaseltsile. Kuid siinkohal peab laenu andnud aktsionäri aktsiaga olema esindatud üle 25% aktsiakapitalist.¹⁷⁰ Ühtlasi on allutatud laenude reguleeritud Saksamaa pankrotiseaduses *Insolvenzordnung* (InsO)¹⁷¹ §-s 135, mis seab osanike (aktsionäride) poolt kapitaliühingule antud laenud teistest võlausaldajatest tahapoole.

¹⁶⁵ A. Vutt. Allutatud laenud ja nende kajastamine finantsaruannetes (2008).

¹⁶⁶ A. Vutt. Dissertation (2011), p 31.

¹⁶⁷ M. Getler. J. Roth. Subordination of Shareholder Loans From a Legal Economic Perspective. CESifo DICE Report 2007 (2), p 40.

¹⁶⁸ GmbHG § 30 reguleerib kapitali säilitamise reegleid. GmbHG § 31 sätestab ebaseaduslikult tehtud väljamaksete tagastamise kohustuse.

¹⁶⁹ A. Cahn. Equitable Subordination of Shareholder Loans? European Business Organization Law Review. 2006 (7), p 289.

¹⁷⁰ A. Vutt. Allutatud laenud ja nende kajastamine finantsaruannetes (2008).

¹⁷¹ *Insolvenzordnung*, 05.10.1994. - BGB I 1994, 2866. - https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/englisch_inso.html, 17.04.2017.

Eesti ühinguõiguses ei ole allutatud laenud sõnaselgelt reguleeritud. Ühinguõiguse jaoks olulisi reegleid sisaldab üksnes krediitiasutuste seadus, kuna seal on sätestatud, et allutatud laen kuulub tagastamisele pärast ülejäänud võlausaldajate nõuete rahuldamist (KAS § 131 lg 2). Seega on allutatud laen tingimuslik laen, mille eelduseks on kõigi võlausaldajate nõuete eelnev rahuldamine. Nõuete rahuldamise järjekorra määramisel tuleks lähtuda eelkõige PankrS §-st 153. Kui pankrotimenetluses saab esitada laenu osas tavapärase nõude, siis omakapitali saab tagastada üksnes pärast kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamist. Sama sätestab ka IAS 31§ 16C, kust nähtub, et allutatud laenu andjatel puudub likvideerimise korral eelisõigus võrreldes muude äriühingu varade vastu esitatud nõuetega. A. Vutt selgitab, et kuna pankrotimenetluse eesmärk on menetluse selgus, siis ei ole võlausaldajatel võimalik oma äranägemise järgi kokku leppida ka teistsugust nõuete rahuldamise järjekorda. Ka PankrS ei võimalda allutatud laenu puhul kohaldada erireegleid ja lisada allutatud laen nõuete rahuldamisjärku.¹⁷²

Küll on võimalik sõlmida allutatud laenu leping poolte kokkuleppel. Kokkulepe võib olla sõlmitud ühingu ja võlausaldaja vahel, kuid piisaks ka võlausaldajatevahelisest kokkuleppest. Lepingu kaudu laenu allutamiseга nõustub ühingu võlausaldaja, et tema laen tagastatakse pärast kõigi ülejäänud võlausaldajate nõuete rahuldamist.¹⁷³ Ka Riigikohtu kriminaalkolleegium on samale seisukohale jõudnud. Nimelt äriühingu makseraskuste korral võib allutatud laenu tagastamine enne teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist olla vastuolus hea usu põhimõttega (VÕS § 6).¹⁷⁴

Enamasti kasutatakse allutatud laene, et finantseerida äriühingu kasvu, näiteks *start-up*'ide puhul. Sel juhul võivad osanikud või aktsionärid olla nõus andma laenu tingimusel, et nende nõuded rahldatakse pärast seda, kui kõigi teiste võlausaldajate nõuded on rahldatud. Kuivõrd allutatud laenu andja võtab endale riski, et äriühingu makseraskustesse sattumise korral rahldatakse tema nõue viimases järgus, on sellest tulenevalt ka laenul kõrgemad intressimäärad. Lisaks peab juhtkond pidevalt veenduma äriühingu laenuteenimisvõimes ehk kas äriühingul on piisavalt vahendeid, et laenu tagasi maksta.¹⁷⁵

Probleem seisneb veel selles, kuidas tuleks allutatud laene kajastada, kas kapitaliühingu bilansis omakapitali all või kohustustena. Erinev kajastamine mõjutab äriühingu bilansimahtu. Kui kajastada allutatud laen omakapitalis, on võimalik suurendada omakapitali, tagada netovara säilitamist ja vältida seeläbi ühingu sundlõpetamist ÄS § 203 lg 1 p 1 või § 366 lg 1 p 1 alusel.

¹⁷² A. Vutt. Allutatud laenud ja nende kajastamine finantsaruannetes (2008).

¹⁷³ E. Ferran. Company Law and Corporate Finance. Oxford, Oxford University Press 1999, p. 549.

¹⁷⁴ RKKKo 3-1-1-49-11 p 45.

¹⁷⁵ A. Vutt. Allutatud laenud ja nende kajastamine finantsaruannetes (2008).

Makseraskustesse sattumise korral on kapitaliühingul laenu võrra rohkem vabu vahendeid, mille arvelt võlausaldajatele tasuda. Samas kui teha kogu investering omakapitali, saab selle tagastada üksnes osa- või aktsiakapitali vähendamise kaudu. See protsess on võrdlemisi ajakulukas, kuna osanikele ja aktsionäridele antud laenude tagastamine on majanduslikult samaväärne nende sissemaksetega tagastamisega. Finantskohustisena kajastades ei pea läbima kapitali vähendamise menetlust, vaid saab lihtsalt laenu tagasi maksta.¹⁷⁶

Finantsaruandluse standardites pole omakapitali kirjete all eraldi allutatud laene välja toodud. Küll on välja toodud RTJ 3-s reeglid finantsinstrumentide kajastamiseks, kuhu alla tuleks liigitada ka oma olemuse poolest allutatud laenud. Kui finantsinstrumendi emitentil lasub instrumendist tulenevalt lepinguline kohustus maksta instrumendi valdajale kokkulepitud ulatuses raha või muid finantsvarasid, tuleb antud instrumenti kajastada kui finantskohustust. Näiteks kui äriühing peab tasuma osanikele dividende, kajastub kohustuste all dividendivõlg. Kui emitentil puudub kohustus teha selliseid makseid (vaid osaleb näiteks ettevõtte kasumis või netovaras), on tegemist omakapitaliinstrumentiga. (RTJ 3 § 51)¹⁷⁷

Sama on kehtestatud IAS 32 §-s 18, mille põhimõte seisneb selles, et finantsinstrumendi tuleb liigitada finantskohustiseks või omakapitaliks vastavalt lepingupõhise kokkuleppe sisule ja finantskohustise-vara ning omakapitaliinstrumenti mõistetele, mitte juriidilisele vormile. (IAS 32 § 15) Tavaliselt on finantsinstrumendi majanduslik sisu ja juriidiline vorm kooskõlas, kuid mitte alati. Mõnedel finantsinstrumentidel on omakapitali õiguslik vorm, kuid on sisuliselt kohustised, ning teistel võivad olla nii omakapitaliinstrumentide kui ka finantskohustiste tunnused. Näiteks teatud juhul vastab eelisaksia rohkem kohustise kui omakapitali definitsioonile, kajastatakse see bilansis kohustisena hoolimata asjaolust, et instrumendi nimetuses kasutatakse sõna „aksia”, mis on käsitletav omakapitaliinstrumentina. (RTJ 3 § 50)

Järelikult ka siin tuleb finantsinstrumentide klassifitseerimisel finantskohustiseks või omakapitaliinstrumentiks lähtuda nende majanduslikust sisust, mitte ainult juriidilisest vormist. Selgitamaks kumb neist prevaleerib, tuleks arvestada mitte üksnes vastava finantsinstrumendi väljalaskmisel kokkulepituga, vaid hinnata nende kokkulepete kehtivust

¹⁷⁶ A. Vutt. Allutatud laenud ja nende kajastamine finantsaruannetes (2008).

¹⁷⁷ IAS 32 § 16 järgi on finantsinstrument on omakapitaliinstrument kui

(a) instrument ei sisalda lepingupõhist kohustust

i) üle anda teisele äriühingule finantsvara,

ii) vahetada teise äriühinguga finantsvara- või kohustisi ebasoodsatel tingimustel ja

(b) kui instrumenti arveldatakse või seda võidakse arveldada emitendi enda omakapitaliinstrumentidega, on see:

i) mitte-tuletisinstrument, mis ei sisalda emitendi lepingupõhist kohustust üle anda muutuvat arvu enda omakapitaliinstrumente; või

ii) tuletisinstrument, mida arveldatakse üksnes selliselt, et emitent vahetab kindlaksmääratud rahasumma või muu finantsvara kindlaksmääratud arvu enda omakapitaliinstrumentide vastu.

laiemalt.¹⁷⁸ Seega kui kapitaliühing on makseraskustes ja osanik on andnud kokkuleppe korras turutingimustest kõrgema intressimääraga ühingule laenu, oleks seesugune instrument käsitletav allutatud laenuna ja tuleks kajastada omakapitali all. Sel juhul sõltub laenu tagasimaksmine osanikule äriühingu käekäigust ning osanikule makstakse laen tagasi üksnes vabade vahendite olemasolul. Kui äriühingu netovara vastab seaduses sätestatud normidele ja ka äriühing oma tegevusest tulenevalt ilmtingimata lisakapitali ei vaja, võib esineda maksurisk. Sel juhul võib olla osaniku motiiviks anda äriühingule kõrgema intressiga laenu, millelt jooksvalt intressitulu teenida. Kuigi seaduses pole sõnaselgelt reguleeritud allutatud laene, on kujunenud välja kohtupraktika, et sellised laenud kuuluvad tagastamisel pärast teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist.

3.2. Laenukeeld

Äriühingu ja võlausaldajate kaitseks on veel äriseadustikuga kehtestatud laenukeeld, mille eesmärk on takistada osanikele (aktsionäridele) nende sissemaksete tagastamist ning mis laeneb kõikidele majanduslikult samaväärsetele tehingutele. Kuigi formaalselt kapitaliühingu vara laenu andmise tulemusena ei vähene, sest kapitaliühingu aktiva poolel tekib osaniku (aktsionäri) vastu nõue, ei saa see olla lubatav, sest ühing annab sisuliselt kapitali sissemakse enda käsutusest ära.¹⁷⁹ Seetõttu on oluline välja selgitada, kellele ja millistel tingimustel ei tohi kapitaliühing anda laenu. Vastavalt ÄS §-dele 159 lg 1 ja 281 lg 1, ei või osaühing (aktsiaselts) anda laenu:

- 1) oma osanikule, kelle osa esindab rohkem kui 5% osakapitalist (oma aktsionäridele, kelle aktsiatega on esindatud rohkem kui 1 protsent aktsiakapitalist);
- 2) oma emaettevõtja osanikule, aktsionäridele või liikmele, kelle osa või aktsiatega on esindatud rohkem kui 5 protsenti (1 protsent) emaettevõtja osa- või aktsiakapitalist;
- 3) isikule osaühingu osa (aktsiaseltsi aktsiate) omandamiseks;
- 4) oma juhatuse ega nõukogu liikmetele ega prokuristile.

Kui osanikele (aktsionäridele) seatud laenukeeldu eesmärk on eelkõige takistada sissemakstud kapitali väljaviimist kapitaliühingust, siis juhtorgani¹⁸⁰ laenukeeld on täiendav meede, et vältida

¹⁷⁸ A. Vutt. Allutatud laenud ja nende kajastamine finantsaruannetes (2008).

¹⁷⁹ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 283.

¹⁸⁰ TsÜS § 31 lg-e 1 ja 2 järgi on eraõigusliku juriidilise isiku organid juhatus, üldkoosolek ja kui seaduses on sätestatud, siis ka nõukogu.

olukorda, kus juhtorgani liikmed saavad sõlmida soodsamatel tingimustel tehinguid.¹⁸¹ Seega keelatakse laenu andmine kapitaliühinguga seotud isikutele. Seotud osapooltega tehtud tehingud on keeruline hinnata, kuna võib esineda huvide konflikt. Samas ei pruugi need olla ilmtingimata ebaseaduslikud, kui on olemas põhjendatud majanduslik alus¹⁸². Siinkohal on oluline välja selgitada, kuidas on finantsaruandluse standardites reguleeritud juhtorganile ja osanikele (aktsionäridele) laenu andmine.

Finantsaruandluse standardites pole eraldi laenukeeldu välja toodud, kuid IAS 24-s ja RTJ 2-s on reguleeritud seotud osapooli käsitleva teabe avalikustamine. RTJ 2-s käsitletakse seotud osapoolena isikut või äriühingut, kes on seotud aruandva äriühinguga (raamatupidamiskohustuslasega) sel määral, et nendevahelised tehingud ei pruugi toimuda turutingimustel. Isik või tema lähedane pereliige¹⁸³ on seotud aruandva äriühinguga, kui ta on aruandva äriühingu või selle emaühingu juhtkonna liige¹⁸⁴ või omab kontrolli või olulist mõju aruandva ettevõtte üle (näiteks läbi aktsiaosaluse). (RTJ 2 § 52, IAS 24 § 9) Samas ei ole isikud seotud ainult seetõttu, kui tehakse tihedalt koostööd kindlate klientide ja hankijatega (RTJ 2 § 55).

Eelneva põhjal saab järeldada, et finantsaruandluse standardites on seotud isikute mõistet võrreldes äriseadustikule laiemalt tõlgendatud, hõlmates lisaks lähedasi pereliikmeid või äriühingu üle kontrolli või olulist mõju omavaid isikuid (emaettevõtteid). Eesti ühinguõiguses on see mõiste kitsam, mistõttu on raske aru saada, kelle suhtes õigupoolest laenukeeld kehtib, kas üksnes juhtkonna liikme või ka tema lähikondlaste. Siinkohal on kaheldav, kas laenukeeld saavutab oma seaduses sätestatud eesmärgi, kui regulatsioon ei hõlma lisaks ÄS-is märgitud isikutele nende lähikondlasi. Ühe võimalusena oleks analoogia alusel lähtuda eeltoodud „seotud isikute“ definitsioonist, mille alusel ka juhatuse lähikondlasele antud laen läheb laenukeelu alla.

Riigikohus on leidnud, et kui ühingu osanik on selle ühingu võlgniku ainuosanik (100% osalus) ning tal on seeläbi valitsev mõju võlgniku üle, tuleb sellisel juhul majanduslike huvide konflikti eeldada. Selline olukord läheb vastuollu ühinguõiguse põhimõttega, et osanikud peavad lähtuma osaühingut puudutavate otsuste tegemisel eelkõige osaühingu huvidest, mitte enda

¹⁸¹ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 284

¹⁸² M. Pizzo. Related Party Transactions in Corporate Governance. Journal of Management and Governance 2009, p. 2, 25. – <https://ssrn.com/abstract=1441173>, 24.04.2017.

¹⁸³ IAS 24 §-s 9 on välja toonud, et isiku lähedase pereliikmed on

a) selle isiku lapsed ja abikaasa või elukaaslane;
b) selle isiku abikaasa või elukaaslase lapsed ja
c) selle isiku või tema abikaasa või elukaaslase ülalpeetavad.

¹⁸⁴ Isik, kellel on volitused ettevõtte tegevuse kavandamiseks, juhtimiseks ja kontrollimiseks otseselt või kaudselt, ning kes kannab selle eest vastutust. (RTJ 2 § 52)

isiklikest või mõne enda kontrollitava äriühingu huvidest. Seetõttu tuleb Riigikohtu seisukohast ÄS § 177 lg-t 1 tõlgendada nii, et osanik ei või hääletada ka siis, kui otsustatakse, kas pidada tema ainuosaluselga äriühinguga õigusvaidlust ja määrata selles õigusvaidluses esindaja.¹⁸⁵ Seega asus Riigikohus seisukohale, et seotud isikuks loetakse ühingu osaniku ainuosalusel olevat äriühingut. Sellest tulenevalt ei saa välistada, et kohus võiks seotud isikutena käsitleda ka osaniku lähikondlasi või teisi isikuid, kelle üle osanik omab valitsevat või olulist mõju. Selline tõlgendus ühtiks ka RTJ-is oleva seotud isikute mõistega.

Küsitavusi võib tekitada ka aspekt, kas juhatuse liikme töötasu võib käsitleda laenuna. Või kui teistmoodi sõnastada, kas juhatuse liiget võiks käsitleda hoopis äriühingu töötajana ja sel juhul temale antud laen ei lange laenukeelu alla. Euroopa Kohtu praktikast nähtub, et kui isik on kapitaliühingu juhtorgani liige, ei välista see iseenesest seda, et ta võib olla selle ühingu alluvussuhtes. Selle asjaolu kontrollimiseks tuleb analüüsida juhtorgani liikme värbamistingimusi ühes talle antud ülesannete iseloomu, nende täitmise raamistikku ja volituste ulatusega. Arvestada tuleks veel äriühingu poolt tema suhtes teostatud kontrolli ning juhatuse liikme kohalt tagasikutsumise tingimusi.¹⁸⁶

Euroopa Kohus on varem otsustanud, et kapitaliühingu juhatuse liige, kes osutab tasu eest teenuseid teda ametisse nimetanud äriühingule ja kes on selle äriühingu oluliseks osaks ning kes tegutseb selle äriühingu teise organi juhtimise või kontrolli all, kuid kelle võib igal hetkel ilma piiranguteta tagasi kutsuda, võib liidu õiguse tähenduses „töötajaks” kvalifitseerida.¹⁸⁷ Eelneva põhjal võiks juhatuse liikmele antud laen olla lubatud, kui temaga sõlmitud leping vastab hoopis töölepingu tingimustele. Selle küsimuse lahendamine on oluline ka maksustamise aspektist, sest kui laenu antakse töötajale, on tegemist tulumaksuseaduse¹⁸⁸ mõistes erisoodustusega (TuMS § 48 lg 1), kui aga seotud isikule, võib esineda probleeme siirdehindadega¹⁸⁹ ja äriühingul esineb oluline maksurisk.

Äriseadustikus on ette nähtud ka erand – tütarettevõtjal on õigus anda laenu või tagada oma emaettevõtjale või emaettevõtja aktsionärile, osanikule või liikmele antud laenu, mis moodustab tütarettevõtjaga sama kontserni, kui sellega ei kahjustata ühingu majanduslikku seisundit ega võlausaldajate huve (ÄS § 159 lg 2, § 281 lg 2¹). Seejuures ei või tütarettevõtja

¹⁸⁵ RKTkm 3-2-1-144-11 p 13, RKTkm 3-2-1-97-11 p 37.

¹⁸⁶ EKo 09.07.2015, C-229/14, *Ender Balkaya vs. Kiesel Abbruch- und Recycling Technik GmbH*.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ Tulumaksuseadus. – RT I 1999, 101, 903 ... RT I, 31.12.2016, 4. Edaspidi: TuMS.

¹⁸⁹ Seotud isikute vahelise tehingu hinna (edaspidi siirdehind) erinevus omavahel mitteseotud isikute vaheliste sarnaste tehingute väärtusest (edaspidi tehingu turuväärtus) maksustatakse § 14, 50 või 53 alusel, kui tegemist ei ole erisoodustusega (§ 48) (TuMS § 8 lg 2).

anda laenu aktsiaseltsi aktsiate või osaühingu osade omandamiseks, kuna tuleb arvestada kontserni kui terviku huve. Sellise erandi kehtestamine on väga praktiline ja vajalik.

Teatud juhtudel on kontserni likviidsuse tagamise seisukohast õigustatud, kui käibekapitali juhtimiseks laenatakse kontsernisiseselt, mitte kolmandatelt isikutelt. Põhja-Euroopas on levinud¹⁹⁰ niinimetatud kontsernikonto loomine (ingl. k *cash pooling*), kus koondatakse kontserni rahad ühele arvelduskontole, mis läbi on võimalik vähendada halduskulusid ja teenida hoiustelt suuremat intressi¹⁹¹. Kontsernikonto teenust pakuvad Eesti suurimad pangad: Swedbank,¹⁹² SEB¹⁹³ ja Nordea¹⁹⁴.

Cash pooling'u kasutamiseks on kaks võimalust: abstraktne ehk virtuaalne *cash pooling* (ingl. k *notional pooling*), mille puhul ei toimu ema- ja tütarettevõtte kontode vahel füüsilist rahade liikumist, vaid liidetakse eri kontode saldod, mille pealt arvestatakse intressi, ning *zero-balancing*, mille raames kantakse raha reaalselt ühelt kontolt teisele¹⁹⁵. IAS 32-s on sätestanud ranged suunised selle kohta, kuidas virtuaalse *cash pooling*'u puhul tuleb kohustisi ja varasid finantsaruandes kajastada¹⁹⁶. Varasid ja kohustusi ei saldeerita (ingl. k *netting, off-setting*) omavahel bilansis, välja arvatud juhul, kui äriühingul on juriidiline õigus vara ja kohustuse tasaarveldamiseks ning on tõenäoline, et ta seda õigust kasutab. (IAS 32 § 42, RTJ 2 § 20)

Need kaks tingimust on võrdlemisi piiravad ning probleeme tekitab just teise tingimuse tõendamine. Selleks peaksid ema- ja tütarühing sõlmima lepingu, mille alusel omavahelisi nõudeid ja kohustusi jooksvalt ei tasuta, vaid need tasaarveldatakse (saldeeritakse) üks kord aastas (nt bilansipäeval). Sellisel juhul võib kajastada konsolideeritud aruande bilansis tekkinud nõudeid ja kohustusi netosummana. Kui bilansipäevaks pole aga vastavat tasaarvelduslepingut sõlmitud, pole emaühingul õigust nõuete ja kohustiste saldeerimiseks ega tohi neid bilansis kajastada netosummas (RTJ 2 § 20).

Kontsernisisesed laenamised on lubatud, kui need ei halvenda tütarühingu majanduslikku seisundit. Majandusliku seisundi kahjustamist ei esine, kui kontsernisisene laenu intressimäär

¹⁹⁰ A. Colangelo. The statistical classification of cash pooling activities. ECB Statistics Paper. No 16, July 2016, p 6. – <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpsps/ecbsp16.en.pdf>, 13.04.2017.

¹⁹¹ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 284.

¹⁹² Swedbank. Kontsernikonto. – <https://www.swedbank.ee/business/international/group/accounts>, 17.04.2017.

¹⁹³ SEB. Kontsernikonto. – <http://www.seb.ee/ariklient/igapaevapangandus/kontod-ja-arveldused/kontsernikonto>, 17.04.2017.

¹⁹⁴ Nordea. Kontsernikonto. – <http://www.nordea.ee/teenused+%C3%A4rikliendile/igap%C3%A4evapangandus/cash+management/likviidsuse+juhtimine/53087.html>, 17.04.2017.

¹⁹⁵ K. Kull. Kontsernisese *cash pooling*'u kasutamise võimalikud piirangud. – Juridica 2011/X, lk 740–741.

¹⁹⁶ Kui võrd tegemist on kontserniga, kajastuvad nii tütar- ja emaühingu varad ja kohustised konsolideeritud aruandes, kust on elimineeritud kontsernivahelised tehingud.

vastab turutingimustele, ehk tütarühingust ei viida kõrgema intressimääraga raha välja. Vastasel juhul võib olla tegemist varjatud kujul dividendiga, mille pealt ei tasuta tulumaksu¹⁹⁷. Teiseks peab olema laenusaaja võimeline laenu hiljem tagasi maksuma. Kui tütarühing laenab maksejõuetule emaühingule, kust raha tagasisaamine on ebatõenäoline, on seeläbi rikutud tütarühingu ja tema võlausaldajate huve.¹⁹⁸ Seega ei ole õigustatud tütarühingut kogu raha välja laenata. Laenamise hetkel tuleb alati silmas pidada tütarühingu netovara säilitamise põhimõtet¹⁹⁹. Ühtlasi tuleks arvestada väikeaktsionäride huvidega, kuna eeldatakse, et raha ülejääk makstakse kapitaliühingust dividendidena välja, mitte ei kanta emaühingule.²⁰⁰

Veel ei tohi osaühing ja aktsiaselts tagada laenukeelu all olevate isikute poolt võetud laene või oma osa või aktsiate (oma osaluse) omandamiseks võetavat laenu (ÄS§ 159 lg 3, § 281 lg 3). Keelu eesmärk on ära hoida juhtumeid, kus tagatis võidakse realiseerida ja kapitaliühingul tekib nõue laenukeelu all oleva isiku vastu.²⁰¹ Siin tuleb märkida, et kapitalidirektiivi artikkel 25 lg 1 lubab liikmesriikidel teatud tingimustel anda laenu ühingu aktsiate või osade omandamiseks, kuid Eestis sellist võimalus ei ole. A. Vuti hinnangul tasuks seda kaaluda, kuna teatud situatsioonides võivad sellised tehingud olla majanduslikult vajalikud ja ühingule kasulikud²⁰². Ka Eesti Pangaliidu seisukohalt on „oluline analüüsida ÄS-is ette nähtud laenukeeldude otstarbekust, kuna ka krediidasutuste praktikas mõjutavad piirangud negatiivselt erinevate finantseerimisstruktuuride võimalikkust ja ligipääsu krediidile“²⁰³.

Kui äriühing on keelust hoolimata andnud laene, on tegemist laenukeelu rikkumisega, mis toob kaasa tehingu tühisuse ÄS § 159 lg 4, § 281 lg 4 alusel ja mis on TsÜS § 87 lg 1 järgi tühine. Tühisel tehingul ei ole algusest peale õiguslikke tagajärgi ning tühise tehingu alusel saadu tagastatakse vastavalt alusetu rikastumise sätetele, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti (TsÜS § 84 lg 1). Alusetust rikastumisest tuleneva nõude esitamise tähtaeg on kolm aastat alates rikkumisest teada saamisest (TsÜS § 151 lg 1).

Riigikohus on selgitanud, et laenukeelu rikkumine on oluline seaduse rikkumine, kuna keelu eesmärk on kaitsta võlausaldajaid, kes ei ole konkreetse tagatislepinguga tagatava laenu andjad,

¹⁹⁷ Kontsernisiseste laenude piiramiseks plaanitakse alates 2018. aastast kehtestada panditulumaks, mida ühingud peavad tasuma kontsernisiselt raha laenates. Vt lisaks: <http://majandus24.postimees.ee/3981219/pwc-kontsernisiseste-laenude-piiramine-voib-hairida-ausat-ettevotlust>.

¹⁹⁸ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 284.

¹⁹⁹ K. Kull, lk 741.

²⁰⁰ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 284.

²⁰¹ *Ibid.*, lk 285.

²⁰² A. Vutt. Aktsia- ja osakapitali reeglite muudatused: uued vabadused ja piirangud. EML ajakiri MaksuMaksja, juuni/juuli (nr 6/7), 2008. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=754>, 17.04.2017.

²⁰³ Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne 2016, lk 171.

ning aktsiaseltsi vähemusaktsionäride. Riigikohtu tsiviilkolleegium märkis, et lähtudes ÄS § 281 lg 3 eesmärgist ja tagatise saaja huvide kaitsest, saab tagatislepingut tühiseks pidada ka siis, kui tagatise saaja teadis või pidi teadma tühisust põhjustavast asjaolust ilma aktsiaraamatu kandeta.²⁰⁴ Laenukeelu rikkumise tühisuse tuvastamisel on võlausaldajatel ning vähemusosanikel ja -aktsionäridel võimalus oma õiguste kaitseks pöörduda nõudega äriühingu poole ning nõuda laenusumma tagastamist või kahju hüvitamist.²⁰⁵

Kuivõrd äriühingut esindab ja juhib juhatus, siis laenukeelu rikkumisega võib kaasneda juhatuse liikme vastutus, juhul kui juhatuse liige on rikkunud korraliku ettevõtja hoolsuskohustust. Juhatusel, kes on oma kohustuste rikkumisega tekitanud kahju osaühingule, vastutavad tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt. (ÄS § 187 lg 2, § 315 lg 2) Osaühingu või aktsiaseltsi juhatuse liikme vastu esitatava nõude aegumistähtaeg on viis aastat kohustuse rikkumisest. Juhatusel, kes on oma kohustuste rikkumisega tekitanud kahju, vastutavad tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt. (ÄS § 187, § 315). Laenukeelu rikkumisega võivad kaasneda juriidilised kulud seoses võlausaldajatelt kohtumenetluses esitatavate tühisuse tuvastamise nõuetega.

Kuivõrd äriseadustik otsest sanktsiooni laenukeelu rikkumisele ei sätesta, siis on igapäevases majandustegevuses selliste laenude andmine ja tagamine tavapärane.²⁰⁶ Seda ilmestab asjaolu, et väike- ja mikroettevõtted peavad avalikustama lühendatud aastaaruandes juhtkonnale antud laenude, ettemaksude ja garantiide kirjelduse, sh summad, intressimäärad, maksetähtajad, tagasimaksed ja allahinnatud nõuded²⁰⁷. Majandustegevuses on tavapärane teha seotud osapooltega tehinguid. Väike- ja mikroettevõtete puhul on osanikud ja juhatuse liikmed tihtipeale ainsad osapooled, kellega äriühing saab tehinguid teha²⁰⁸, eriti veel mikroettevõttes, kus on üks osanik. Seotud isikud on valmis tegema selliseid tehinguid, mida mitteseotud osapooled ei teeks, näiteks andma makseraskustes ühingule laene. Mitteseotud isikul on seevastu raske väike- või mikroettevõtte puhul hinnata ühingu väljavaateid ja laenu tagasisaamise perspektiivikut.

²⁰⁴ RKTko 3-2-1- 109-04 p 17.

²⁰⁵ H. Altküla. L. Karlson. Äriühingu laenukeeld, selle rikkumine, tagajärjed ja võimalikud maksuriskid. 16.07.2012. – <http://www.rmp.ee/ettevotlus/kasulik/ariuhingu-laenukeeld-selle-rikkumine-tagajarjed-ja-voimalikud-maksuriskid-2012-07-16>, 16.04.2017.

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ Raamatupidamise Toimkonna juhend 15 Lisades avalikustatav informatsioon §§-d 62 ja 63 p 1. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017. Edaspidi: RTJ 15.

²⁰⁸ L. Enriques, G. Hertig, H. Kanda, M. Pargendler. Related-Party Transactions. The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach. Oxford, Oxford University Press 2009, p 146.

Mõistmaks, milline on seotud osapooltega tehtud tehingute võimalik mõju äriühingu finantspositsioonile ja kasumile, tuleb nende kohta avaldada aruandes täiendavat informatsiooni. (RTJ 2 § 51, IAS 24 § 6) Äriühingu kasumit või kahjumit ja finantsseisundit võivad mõjutada suhted seotud osapoolte isegi siis, kui seotud osapoolte vahelisi tehinguid ei toimu. Juba iseenesest sellise suhte olemasolu on piisav, et mõjutada äriühingu tehinguid teistega. Näiteks võib tarnija üles öelda tütarühinguga tarnelepingu, kui emaühing omandab tarnija konkurendi. (IAS 24 § 7)

Laenukeelu rikkumine iseenesest maksukohustust veel kaasa ei too, kuivõrd maksustamise seisukohast tuleb hinnata tehingu majanduslikku sisu, mitte ainult selle õiguslikku vormi (RTJ 2 § 54). Laenukeeluga samaväärseks tehinguks saab lugeda olukorda, kus laenukeelu all olev isik soetab kapitaliühingult vara, kuid ei tasu selle eest kohe, vaid jääb võlg. Sel juhul on kapitaliühing andnud sisuliselt vastavale isikule laenu.²⁰⁹ Peamine nõue on, et laenu andmine peab olema ettevõtlusega seotud ning vajalik ehk antud ettevõtlustulu saamise eesmärgil. Vastasel korral võib sellist laenu andmist käsitleda kui varjatud kasumieraldust osanikule, mida tuleb maksustada tulumaksuga (TuMS § 50 lg 1 p 1).²¹⁰

Kokkuvõttes tuleks kapitaliühingust seotud isikule antava laenu tõlgendamisel lähtuda selle majanduslikust sisust. Kui selle eesmärk on anda seotud isikutele soodsamatel tingimustel laenu, mida muidu isikul ei ole mujalt võimalik saada, peaks langema see ÄS-is oleva laenukeelu alla. Kui kapitaliühing on andnud laenukeeluga hõlmatud isikule laenu, on selline tehing tühine ja laen on vaja tagasi maksta. Kuivõrd seadusest muud sanktsiooni ei tule, on sellised laenud praktikas siiski levinud. Arvestades reaalselt olukorda, näeb RTJ 15 väike- ja mikroettevõttele ette, et juhtkonnale antud laenud tuleb aruandes avalikustada.

Mõnevõrra segaseks teeb olukorra ÄS-i ja finantsaruandluse standardites sisalduvad terminoloogilised erinevused seotud isikutest. Kas laenukeelu mõiste sisustamisel tuleks lähtuda ÄS-i kitsamast ja konkreetsest tõlgendusest, mis ei laiene juhtorgani ja osanike lähikondlastele või finantsaruandluse standardite seotud isikute mõistest? Kapitaliühingu huvisid aitaks tagada ilmselt viimane seisukoht efektiivsemalt, seega laiendada laenukeeldu ka lähikondlastele, mis on arvatavasti ka seadusandja eesmärk. Ka ei oleks õigustatud laenu andmine oma osade ja aktsiate omandamiseks. See annaks juhtorganile ja osanikele eelise kolmandate isikute ees, kuna kapitaliühing on neid rahastanud oma osade või aktsiate

²⁰⁹ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 285.

²¹⁰ RKHKo 3-3-1-22-07 p 22.

omandamisel. Sarnasele seisukohale on jõudnud ka Riigikohtu tsiviilkolleegium oma lahendis 3-2-1-144-11. Siit tuleneb ettepanek – kas ÄS-i ei annaks nende terminite osas harmoniseerida.

3.3. Sissemakse tagastamise keeld ja sissemakseta osaühing

Kapitaliühingu sissemakse tagastamise keeld tuleneb kapitalidirektiivi artiklist 14, mille aktsiakapitali vähendamist käsitlevate sätete kohaselt ei tohi aktsionärid olla vabastatud sissemakse kohustusest. Äriseadustiku § 274 lg 1 järgi ei või tagastada aktsionärile tema poolt tehtud sissemakset ega maksta sissemakselt intressi. Kuigi osaühingutele sellist sätet seatud ei ole, siis nagu eelnevalt välja toodud, kehtivad kapitaliühingutele samad ühinguõiguse põhimõtted.

Küll aga esineb üks erisus kapitaliühingute vahel. Nimelt võib alates 1. jaanuarist 2011 osaühingu asutada sissemakset tegemata. Sellega tuleb väljamaksete tegemisel arvestada, sest kuni sissemaksete täieliku tasumiseni kõigi osanike poolt, ei või osaühing suurendada ega vähendada osakapitali, sealhulgas teha osanikele väljamakseid. Samas ei hõlma väljamakse tegemise keeld osanikule makstavat töötasu ega muid tasusid, kuna sel juhul ei ole tegemist kasumi jaotamisega ÄS §-de 157 ja 276 mõistes. (ÄS § 140¹ lg 4)

Paljudes Euroopa riikides (Saksamaal, Prantsusmaal, Hispaanias, Belgias, Hollandis ja Iirimaa) on võimalik asutada 1-eurose osakapitaliga äriühing²¹¹. Kuigi on leitud, et tuleks vältida alakapitaliseeritud äriühingute asutamist, mis võivad muutuda maksejõuetuks ja kahjustada seeläbi võlausaldajate huve²¹², on konkurentsivõime edendamiseks muudetud selles osas ka äriseadustikku. Vastavalt äriseadustiku §-le 140¹ on võimalik asutada osaühing osakapitaliga kuni 25 000 eurot ilma sissemaksete tegemata, kui asutajaks on üksnes füüsiline isik²¹³. Sissemakseta asutamise kohta kantakse äriregistris osaühingu registrikaardile märge, et kolmandad isikud oskaksid sellega arvestada (ÄS § 64 p 12). Märge kustutakse, kui registripidajale esitatakse sissemakse tasumist tõendavad dokumendid (ÄS § 145 lg 1 p 3¹, lg 2). Selle eesmärk on muuta osaühingu asutamine võimalikult kiireks ja lihtsaks.

Kui enne oli osaühingu asutamisel vaja ühing kapitaliseerida, siis kehtiva seaduse järgi võib sissemakse tasuda hiljem. Samas uus regulatsioon sissemakse tasumise tähtaega ei sätesta. Sissemakse tasumise aja võib kokku leppida asutamislepingus, asutamisosuses või

²¹¹ Justiitsministeerium. Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu (733 SE) seletuskiri. 29.09.2010, lk 4. – www.riigikogu.ee, 13.04.2017.

²¹² P. Davies, p 310.

²¹³ U. Võimre. Osaühing asutati ilma sissemakset tegemata – mis saab edasi? EML ajakiri MaksuMaksja., november (nr 11), 2013. – http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=1614#_ftn1, 16.04.2017.

kiirmenetluses asutamise korral ühingu põhikirjas, kuid selle võib ka määramata jätta.²¹⁴ Sellisel juhul määratakse sissemakse tegemise tähtaeg osaühingu majanduslikust olukorrast tulenevalt, mistõttu on võimalik, et sissemakset ei tasutagi osaühingule kogu ühingu „eluea“ jooksul. Samas siis peab osanik kandma kogu aeg võimalikku vastutust osaühingu kohustuste eest tasumata sissemakse ulatuses, kui osaühingu kohustust ei ole võimalik täita osaühingu vara arvel (ÄS § 140¹ lg 2).²¹⁵

Kokkuvõttes on tegemist nõuetepõhiselt asutatud osaühinguga, kus osaühingul on osaniku vastu sissemakse tasumise nõue, mis muutub sissenõutavaks hiljemalt osaühingu pankrotimenetluses²¹⁶. Sissemakse tasumise kui tehingust tuleneva nõude aegumistähtaeg on kolm aastat sissenõutavaks muutumisest (TsÜS § 146 lg 1, § 147). A. Vuti hinnangul tuleb arvestada sellega, et kui sissemakse tasumise tähtaega ei ole määratud, tuleb kohustus täita mõistliku aja jooksul (VÕS § 82 lg 3). Kuivõrd osanikel endil võib olla erinev arusaam mõistlikust ajast, on oluline veel märkida, et kui osanik ei tasu sissemakset tähtaja jooksul, läheb kohustus üle teistele osanikele (ÄS § 156 lg 4).²¹⁷ Seega vastutavad osanikud solidaarselt osaühingu ees.

Justiitsministeerium on kommenteerinud, et vastavalt ÄS § 140¹ lõikele 4 ei või sissemakseta asutatud osaühing teha osanikele kuni sissemaksete täieliku tasumiseni ühtegi väljamakset ÄS § 157 lg 2 mõttes. Väljamakse keelu eesmärk on kaitsta osaühingu varade vähendamist olukorras, kus osanik ei ole oma kohustust osaühingu ees täitnud. Justiitsministeerium on seadust tõlgendanud selliselt, et see piirang ei takista sissemakse kohustuse täitmist kasumi arvelt²¹⁸. Seega võiks kõne alla ka osaühingu sissemakse ja kasumi väljamakse tasaarvestus, kuna võlaõiguslikult on vastastikuste nõuete tasaarveldamine lubatud viis kohustuste täitmiseks. Ka äriseadustiku seletuskiri toetab seda.

Kuigi väljamakset ÄS § 157 lg 2 mõistes ei toimu, vaid toimub üksnes nõuete tasaarveldamine, rõhutab A. Vutt, et osaniku dividendinõue saab muutuda sissenõutavaks alles sissemakse kohustuse täitmise järel, mistõttu puudub tasaarvestatav nõue. Kohaldamisele kuulub ka ÄS § 140 lõige 3, mis keelab osa eest tasutavat summat tasaarvestamise nõuetega asutatava osaühingu vastu.²¹⁹ Järelikult tuleneb seadusest kohustus osaühing algselt kapitaliseerida ning

²¹⁴ Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne 2016, lk 160.

²¹⁵ Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu (733 SE) seletuskiri, lk 11.

²¹⁶ Justiitsministeerium. Osaühingu asutamine sissemakseid tegemata. – <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/praktilisi-nouandeid/osauehing>, 16.04.2017.

²¹⁷ A. Vutt. Konkurentsituult konkurentsivõimeline osauehing. EML ajakiri MaksuMaksja, märts (nr 3), 2011. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=1202>, 17.04.2017.

²¹⁸ Justiitsministeerium. Osauehingut asutamine sissemakseid tegemata.

²¹⁹ A. Vutt. Konkurentsituult konkurentsivõimeline osauehing (2011).

nõuete tasaarvestus ei ole siinkohal lubatud, kuid võib kõne alla tulla uute osade suurendamisel (ÄS § 194¹).

Probleeme tekitaks ka tasaarvestatud sissemakse kajastamine äriregistris. Nimelt peab rahalise sissemakse korral esitama pangateatise, mida tasaarvelduse korral teha ei saa (ÄS § 145 lg 2 p 1). Tasaarvestust võiks klassifitseerida ka kui mitterahalist sissemakset, kuid siin saab takistuseks asjaolu, et kiirmenetluses asutatud ühingute põhikirjad lubavad teostada vaid rahalisi sissemakseid (ÄS § 520 lg 4¹). Praktiline oleks seega enne väljamaksete tegemist teha osakapitali rahaline sissemakse ja esitada äriregistrile nõutav pangateatis. Seejärel alles osaühingust dividendid välja maksta. Sel viisil vastab tasaarveldus äriseadustiku nõuetele.

Olenemata sellest, kas sissemakse on tasutud või mitte, tuleb jälgida, et osaühing ei muutuks maksejõuetuks ning netovara vastaks äriseadustikus kehtestatud nõuetele. Tekib küsimus, et millal on tegemist netovara nõude rikkumisega ja milliseid nõudeid tuleks täpselt järgida. Nimelt tekib mitmeti mõistetavus sellest, et kohtu registriosakonna kodukorra²²⁰ § 213 lg 2 p 5 järgi peab registripidaja kontrollima, et osaühingu netovara ei ole langenud alla seadusega lubatud alampiiri. Täiendavalt on sama punkti teises lauses sätestatud, et sissemakseta osaühingul võib osaühingu netovara olla null või suurem kui null, kuid jääda alla seadusega lubatud alampiiri juhul, kui osanik ei ole sissemakseid täielikult tasunud ning osaühingu põhikirjas sätestatud sissemakse tasumise tähtpäev või sündmus ei ole saanud või kui osaühing on teeninud kasumit. Sellest lähtuvalt kohalduksid justkui sissemakseta osaühingule leebemad netovara säilitamise nõuded, mis on selges vastuolus äriseadustikuga.

Kui lähtuda seaduse eesmärgipärasest tõlgendusest, siis ei peaks sissemakseta osaühingu asutamisel ühingu netovara koheselt ulatuma vähemalt pooleni põhikirjas märgitud osakapitalist või vähemalt 2500 euron. Seadusandja eesmärk on võimaldada asutada sissemakseta osaühinguid selliselt, et asutamisdokumentidest ei tulene kohustust tasuda sissemakseid enne kui ÄS § 140¹ lõigetes 2 ja 3 sätestatud ajal (majandusliku tingimuse saabumine). Selline lähenemine aga ei võimalda osaühingul tasumata sissemakset bilansis kajastada.²²¹

Nimelt RTJ 3 § 6 (mis tugineb IAS määrustele 32 ja 39) järgi võib osaühing kajastada oma bilansis nõuet osaniku vastu ainult juhul, kui tal on lepinguline (tingimusteta) õigus saada osanikult raha või muid finantsvarasid. Teisisõnu, kui osanikud pole sissemakse tasumise

²²⁰ Kohtu registriosakonna kodukord. – RT I, 28.12.2012, 10 ... RT I, 11.02.2016, 9.

²²¹ Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne 2016, lk 161.

tähtaega kokku leppinud, vaid selleks peab saabuma ÄS § 140¹ lõigete 2 ja 3 mõistes majanduslik tingimus, ei ole raamatupidamislikult võimalik osanike tasumata sissemakseid bilansis kajastada. Osakapitali suurenemist kajastatakse alles siis, kui sissemakse on toimunud või kui osaühingul on tekkinud tingimusteta nõue osaniku vastu (RTJ 3 § 57 lg a p i). Kui sellisel ühingul ei ole ka muud vara ja kohustusi, on ühingu netovara suuruseks ühingu alustamisel null. Seega tuleks ühing koheselt pärast asutamist sundlõpetada (ÄS § 171 lg 2 p 1, § 176 ja § 203 lg 1 p 1). See ei saanud tõenäoliselt olla seadusandja eesmärgiks.²²²

RTJ 3-s on välja toodud kaks näidet, kuidas tuleks kajastada nõuet osaniku vastu: kui maksetähtaeg on määratud (tingimusteta). Esiteks kui osaühingul eksisteerib tingimusteta nõue osaniku vastu (kui osanik on asutamislepingu järgi kohustatud tegema sissemakse teatud kuupäevaks), võib osaühing kajastada oma bilansis nõuet osaniku vastu saadaoleva tasu õiglasel väärtuses (RTJ 3 § 56 lg a p i), kuna osaühingul on õigus nõuda osanikult tasumata osakapitali tasumist. Kui asutamislepingu kohaselt on osakapitaliks 2 500 eurot, tuleb see diskonteerida nüüdiväärtusesse ja kajastada bilansikirjel nõudena osaniku vastu. Vahet nõude nüüdisväärtuse ja osade nimiväärtuse vahel kajastatakse omakapitali vähendusena kirjel muu omakapital miinusmärgiga.²²³ Selline meetod on kindlasti üsna raskesti mõistetav väikeettevõtte osanikule, kellele on eelkõige suunatud sissemakseta osaühingu asutamise võimalus. Samas on raamatupidamislikult diskonteerimise nõue oluline, kuivõrd raha väärtus muutub ajas.

Teiseks on võimalik situatsioon, kus osaühing on emiteerinud osasid, mille eest maksmine toimub hiljem, käsitleda *forward*-lepinguna²²⁴ osaühingu osadele (kuna sissemakse tegemiseni puuduvad emiteeritud osadel olulised õigused, sh dividendiõigus, siis võib väita, et sisuliselt pole osasid veel emiteeritud).²²⁵ Seega kajastatakse ainult asutamise hetkel tasutud summad varade ja omakapitali all.

Kindlasti ei tohi sissemakseta asutatud osaühingu netovara muutuda negatiivseks. Seetõttu ei tohiks sellise ühingu asutamiskulusid ühingu arvel tasuda, kui ühingul muu vara puudub. Asutamiskulude all võib mõelda riigilõivu tasumist. Riigilõivuseaduse²²⁶ § 62 lg 2 alusel

²²² Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne 2016, lk 161.

²²³ Vt täpsemalt: RTJ 3, Näide 2A, lk 20.

²²⁴ *Forward*-lepingu alusel kohustub üks pool kokkulepitud tähtajal teisele poolele üle andma ja teine pool kohustub esimeselt vastu võtma teatava vara lepingu sõlmimisel kokkulepitud hinnaga. *Forward*'i objektiks võib olla igasugune vara: raha, väärismetallid, väärtpaberid, mitmesugused kaubad jne. Vt täpsemalt: R. Paron. Tuletisinstrumendid (derivatiivid), nende kasutamine ja nendega seotud riskid. Juridica/X. 1996, lk 548.

²²⁵ U. Võimre, S. Siling, A. Rego. Omakapitali miinimumnõue ja netovara taastamine. 16.06.2015. – <http://www.rmp.ee/raamatupidamine/raamatupidamine-yldiselt/omakapitali-miinimumnoue-ja-netovara-taastamine-2015-06-16>, 16.04.2017.

²²⁶ Riigilõivuseadus. RT I, 30.12.2014 ... RT I, 28.03.2017, 9. Edaspidi: RLS.

tasutakse osaühingu äriregistrisse kandmise eest riigilõivu 145 eurot, kiirmenetluse kandeavalduse alusel registrisse kandmisel 190 eurot. Niisiis tekib ühingul asutamisjärgus esimene kulu, mis võib tuua kaasa netovara nõude rikkumise, kui ühingul varasid ei ole või on ainsaks varaks sissemakse suuruses 2500 eurot. Mistõttu peaksid osanikud tasuma riigilõivu ise ning seda mitte osaühingu finantsaruandes kajastama.²²⁷

3.4. Osa- ja aktsiakapitali vähendamine

Kapitaliühingu nimetus viitab teatud miinimumkapitali olemasolule, millest oleks võimalik vajadusel võlausaldajate nõudeid rahuldada. Teisisõnu on tegemist osa- või aktsiakapitaliga, mille regulatsioon on Eestisse üle tulnud kapitalidirektiivist. Kuivõrd osa- ja aktsiakapitali piirmäärad on äriseadustikus võrdlemisi madalad, tekib küsimus, kas selliselt seatud miinimumkapital suudab rahulda võlausaldajate nõudmisi²²⁸.

Ühest küljest maandab miinimumkapitali olemasolu moraalselt riski, püüdes tagada, et aktsionärid vastutaksid vähemalt mingis ulatuses, kui ühing tegutseb riskantselt²²⁹. Teisest küljest ei piira miinimumkapital äritegevust ega keela vastu võtmast otsuseid, mis võivad tekitada ühingule majanduslikku kahju. Seega miinimumkapitali nõue ei anna üldiselt võlausaldajale garantiid, et äriühing säilitaks oma varade teatud taseme. Ühtlasi puudub seos äriühingu rahalise vajaduse ja miinimumkapitali suuruse vahel.²³⁰ Mitte, et seadusandjad ei suudaks kehtestada miinimumkapitali nõudeid erinevatele ühingutele, näiteks krediitiasutustel on seadusest tulenevalt kõrgem aktsiakapitali nõue, vähemalt 5 miljonit eurot (KAS § 35 lg 1). Pigem on raske kindlaks määrata, kui suures ulatuses tuleks äriühingut omakapitali- või võlavahenditega (laenuvahenditega) rahastada²³¹.

Äriseadustikus sätestatud osaühingu ja aktsiaseltsi kapitali vähendamise regulatsioonid lähtuvad kapitalidirektiivi preambulis sisalduvatest põhimõtetest. Preambuli punkti 3 ja 5 kohaselt peab aktsiakapitali reguleerimine tagama võrdväärselt nii aktsionäride kui ka võlausaldajate kaitse. Selleks tuleb säilitada aktsiakapital, mis moodustab võlausaldajatele tagatise ja keelata kapitali igasugune vähendamine jaotamise teel aktsionäridele, kui viimastel pole selleks õigust.²³² Finantsaruandluse standardid eraldi nõudeid osa- ja aktsiakapitali

²²⁷ Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne 2016, lk 160.

²²⁸ Kärson 2008.

²²⁹ F. Easterbrook, D. Fischel. The Economic Structure of Corporate Law. Harvard University Press 1996, p.60.

²³⁰ W. Schön, p. 437.

²³¹ F. Modigliani. M.H. Miller. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. American Economic Review. 1958 (48), p. 261.

²³² Kärson 2008.

vähendamise osas ei näe. Vähendamisi on võimalik kajastada raamatupidamises standardsete kannetega.

Osa- ja aktsiakapitali vähendamise vormid on üldiselt samad. Peamine erinevus tuleneb aktsia kui väärtpaberi erinevusest osaga. Aktsiakapitali võib vähendada aktsiate nimiväärtuse või arvestusliku väärtuse vähendamisega või aktsiate tühistamisega (ÄS § 352 lg 1). Kui aktsiakapitali vähendatakse aktsiate arvestusliku väärtuse vähendamisega, väheneb aktsiate arvestuslik väärtus võrdeliselt aktsiakapitali vähendamisega (ÄS § 352 lg 1¹). Aktsiate nimiväärtuse või arvestusliku väärtuse vähendamisel tuleb järgida seaduses sätestatud minimaalse nimiväärtuse või arvestusliku väärtuse nõudeid. (ÄS § 352 lg 2).

Oma olemuse poolest on osa- ja aktsiakapitali vähendamine vastupidine menetlus osakapitali suurendamisele, kuna vähendamise eesmärk on viia osaühingust välja liigne kapital. Kuivõrd kapitali vähendamisega on võimalik kahjustada võlausaldajaid, on vaja kapitali vähendamist reguleerida. Äriseadustiku kohaselt on võimalik kapitali vähendada kahel erineval moel. Osakapitali vähendamine võib olla tavaline, mis hõlmab endas enamik osa- ja aktsiakapitali vähendamise sätteid, kus tehakse osanikele ja aktsionäridele väljamakseid. Samas on see oma olemuselt aeganõudvam ja keerulisem. Teine võimalus on osa-või aktsiakapitali lihtsustatud vähenemine. Seda esineb juhul, kui äriühingul on probleeme netovara säilitamise nõuete täitmisega ja on tarvis katta kapitaliühingu kahjumit (ÄS § 199² ja § 362) ning on praktikas enamlevinud.²³³

Osa- ja aktsiakapitali vähendamise otsustamine kuulub osanike või üldkoosoleku ainupädevusse (ÄS § 168 lg 1 p 2, § 298 lg 2 p 1). Otsus on vastu võetud, kui selle poolt on vähemalt 2/3 koosolekul osalenud osanikest või aktsionäridest, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud suuremat häälteenamuse nõuet. Erandiks on olukord, kus soovitakse ebaproportsionaalselt osa- või aktsiakapitali vähendada. Sel juhul peavad hääletama otsuse poolt osanikud (aktsionärid), kelle osad (aktsiad) teistega ebavõrdeliselt suuremas osas tühistatakse või osade (aktsiate) nimiväärtust vähendatakse. (ÄS § 197 lg 1¹, 356 lg 2¹)²³⁴ Osa- või aktsiakapitali vähendamise otsuses (üldkoosoleku kokkukutsumise teates) märgitakse kapitali vähendamise põhjus, ulatus, viis ning osade uus nimiväärtus. Aktsiate tühistamise korral tuleb märkida tühistatavate aktsiate arv ja liik ning aktsiate nimiväärtuse vähendamise korral aktsiate nimiväärtuse vähendamise ulatus. (ÄS § 197¹, § 354).

²³³ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 295.

²³⁴ Kärson 2008.

Üksnes seaduses sätestatud minimaalse osa- või aktsiakapitali suuruseni (osaühingus on see 2500 ja aktsiaseltsis 25 000 eurot) võib vähendada osa- ja aktsiakapitali (ÄS § 198 lg 1, § 353 lg 1). Kapitali võib vähendada ka alla seaduses sätestatud miinimummäära, kui samaaegselt toimub kapitali suurenemine (ÄS § 198 lg 2, § 353 lg 4). Riigikohtu tsiviilkolleegium on leidnud, et kapitali samaaegne suurendamine ja vähendamine on lubatud ühe meetmena maksejõuetuse staadiumi jõudnud osaühingu saneerimiseks ja tegevuse jätkamiseks²³⁵. See on lubatud nii kahjumi olemasoluta kui ka kahjumi katmiseks²³⁶. Osade või aktsiate eest, mis lastakse välja samaaegselt kapitali vähendamisega, võib tasuda ainult rahaga. Silmas tuleb veel pidada, et osa- või aktsiakapitali vähendamine ei tohi minna vastuollu põhikirjaga. Kui kapitali on vaja vähendada alla põhikirjas sisalduva miinimumkapitali määra, tuleb esmalt otsustada põhikirja muutmine ning alles seejärel vastu võtta kapitali vähendamise otsus (ÄS § 197 lg 3 ja § 356 lg 3). Mõlemad otsused võib vastu võtta ühel koosolekul ning need tuleb kanda äriregistrisse (ÄS § 198 lg 2, § 353 lg 4).

Osa- või aktsiakapitali eesmärgiks on tagada võlausaldaja nõudeid. Seega tuleb võlausaldajaid teavitada kapitali vähendamisest, mis omakorda muudab kapitali vähendamise võrdlemisi ajakulukaks. Selleks saadab juhatus 15 päeva jooksul osa- või aktsiakapitali vähendamise otsuse vastuvõtmisest teate osakapitali uue suuruse kohta osaühingule teadaolevatele võlausaldajatele, kellel olid nõuded osaühingu vastu enne osakapitali vähendamise otsuse vastuvõtmist (ÄS § 199 lg 1, § 358 lg 1). Teade tuleb avaldada Ametlikes Teadaannetes ning kutsuda võlausaldajaid üles oma nõudeid esitama. Teates tuleb näidata, et võlausaldajad esitaksid oma nõuded kahe kuu jooksul. (ÄS § 199 lg 2, § 358 lg 2) Kapitaliühing peab tagama võlausaldajate nõuded, kui need on esitatud kahe kuu jooksul teate avaldamisest arvates. Kui nõude täitmise tähtpäev on saabunud või kui nõue ei ole piisavalt tagatud, võib võlausaldaja nõuda nõude rahuldamist või tagamist. Võlausaldaja võib nõuda nõude tagamist, kui ta põhistab, et osa- või aktsiakapitali vähendamise tõttu on tema nõude rahuldamine ohus (ÄS § 199 lg 3, § 358 lg 3).

Osa- või aktsiakapital loetakse vähendatuks kande tegemisel äriregistrisse (ÄS § 200, § 359 lg 3), mille kohta esitab juhatus äriregistrisse kandmise avalduse mitte varem kui kolme kuu möödudes osakapitali vähendamise teate avaldamisest. Juhatus liikmed peavad avalduses kinnitama, et oma nõuded tähtaegselt esitanud ja vähendamise vastu väelnud võlausaldajate nõuded on tagatud või rahuldatud. Avaldusele lisatakse osanike koosoleku või üldkoosoleku

²³⁵ RKTkm 3-2-1-139-08 p 9.

²³⁶ RKTkm 3-2-1-61-07 p 10.

otsus ja protokoll ning põhikirja uus tekst, kui põhikirja muudeti, Eesti väärtpaberite keskregistri teatis, et juhatus on teavitanud osa- või aktsiakapitali vähendamisest, viide Ametlike Teadaannete kuupäevadele, millal on avaldatud teated võlausaldajatele ning muud seaduses ettenähtud dokumendid. (ÄS §-d 200 ja 359) Osa- või aktsiakapitali vähendamisel võib teha väljamakseid osanikele või aktsionäridele, kui see on ette nähtud osa- või aktsiakapitali vähendamise otsuses ja mitte varem kui kolme kuu möödumisel osakapitali vähendamise äriregistrisse kandmisest ning tingimusel, et võlausaldajate tähtaegselt esitatud nõuded on tagatud või rahuldatud. (ÄS §-d 200¹ ja § 361). Siinkohal on oluline järgida ÄS § 157 lg 3 netovara säilitamise nõuet. Samas, kui osanik või aktsionär ei soovi, ei pea talle väljamakset tegema ning kapitali vähendamisest vabanenud summa võib kanda jaotamata kasumisse.

Teine praktikas rohkem levinud meetod on kapitali lihtsustatud vähendamine. Osa või aktsiakapitali võib lihtsustatult vähendada, kui kahjumi katmiseks ei piisa kapitaliühingu kasumist ega reservkapitalist ja kui kapitaliühingul ei ole muid reserve. Seda võib teha võlausaldajaid teavitamata. Kapitali vähendamise otsuses tuleb näidata kahjum, mille katmiseks osa- või aktsiakapitali vähendatakse. Lihtsustatud vähendamisel tekkinud vaba kapitali võib kasutada ainult kahjumi katmiseks. (ÄS § 199², § 362) Osakapitali lihtsustatud vähendamise puhul ei või osanikele teha väljamakseid ega maksta osakapitali vähendamise otsustamise majandusaasta ja sellele järgneva kahe majandusaasta jooksul osanikele dividendi. (ÄS § 199² lg 5) . Selle eesmärk on vältida olukorda, kus osanikel oleks võimalik saada dividendi varem, kui see osakapitali lihtsustatud vähendamiseta võimalik oleks.²³⁷

Osakapitali lihtsustatud vähendamist võib kasutada olukorras, kui osaühingu jagunemise korraldamiseks tuleb vähendada jaguneva osaühingu osakapitali. Jaguneva osaühingu osakapitali vähendamise korral ei või jagunemist kanda jaguneva ühingu asukoha äriregistrisse enne osakapitali vähendamise äriregistrisse kandmist. (ÄS § 460¹) Sel juhul ei tehta osanikule väljamakset, vaid vähendatav osakapitali osa kantakse üle teise äriühingusse. Kui tehakse väljamakseid, on tegemist tavalise vähendamisega.²³⁸ Äriseadustiku § 362 kohaselt on aktsiakapitali lihtsustatud vähendamine võimalik üksnes juhul, mil see toimub kahjumi katmiseks. Kui tekkinud vaba kapital on kahjumist suurem, kantakse kahjumit ületav osa reservkapitali. (ÄS § 362 lg 4) Kahjumit kasutatakse selles sättes raamatupidamislikus

²³⁷ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt., lk 300.

²³⁸ *Ibid.*

tähenduses (RPS § 3 p 6), millest tulenevalt teeb kolleegium järelduse, et aktsiakapitali lihtsustatud vähendamiseks on vajalik kahjumi tõendamine sellekohase aruande esitamisega.²³⁹

²³⁹ RKTkm 3-2-1-61-07 p 11.

KOKKUVÕTE

Kapitaliühingust tehtavad väljamaksed on äriseadustiku mõistes kasumi jaotamised, mida tehakse majandusaasta puhaskasumi ja eelmiste perioodide jaotamata kasumi arvelt. Kuivõrd väljamaksete tulemusena väheneb kapitaliühingu netovara, on seadusega seatud piirangud, millises ulatuses on võimalik kapitaliühingust väljamakseid teha. Selliseid piiranguid nimetatakse kapitali säilitamise reegliteks, mis on kapitalidirektiivist äriseadustikku üle võetud. Kapitali säilitamise reeglid on tihedalt seotud finantsaruandluse standarditega, mille eesmärgiks on tagada äriühingute finantsaruannete võrreldavus nii eelmiste perioodide kui ka teiste äriühingutega. Sellest tulenevalt oli töö eesmärk leida vastus küsimusele, kuidas on finantsaruandluse standardid ja kapitali säilitamise reeglid omavahel seotud.

Töö eesmärgi saavutamiseks võrreldi omavahel äriseadustikust tulenevaid kapitali säilitamise reegleid ning finantsaruandluse standardeid, mis reguleerivad tehinguid omakapitaliinstrumentidega. Kapitalidirektiivi artikli 17 mõistes on kapitaliühingust tehtav väljamakse dividend, kuid äriseadustik võimaldab ka laiemat tõlgendust. Üldiselt on dividend rahaline väljamakse, mida tehakse osanikule või aktsionärile võrdeliselt tema osaluse nimiväärtusega. Osaniku (aktsionäri) nõusolekul võib väljamakse teha ka muus varas, kuid see ei ole praktikas kuigi levinud. Sel juhul tuleb mitterahalises vormis antud dividendid ümber arvutada rahasse.

Dividendide väljamaksmisel tuleb järgida mitmeid aspekte. Esiteks on dividendi väljamakse eelduseks jaotuskõlbuliku kasumi olemasolu. Eestis kehtiva tulumaksuseaduse eripärast tuleb väljamaksete tegemisel arvesse võtta veel tulumaksumäära 20/80 netodividendina väljamakstud summalt (TuMS § 4 lg 1). Konservatiivselt hinnates on dividendi maksimumsuuruseks vaba omakapital, millele on juurde arvestatud ka dividendidega kaasnev tulumaksukohustus.

Teiseks otsustatakse dividendide väljamaksmine üksnes kinnitatud majandusaasta aruande alusel. Ainult aktsiaseltsil on võimalik teha nõukogu nõusolekul avansilisi väljamakseid kuni poole jaotuskõlbuliku kasumi summast, kui selline õigus on põhikirjas fikseeritud. Kapitalidirektiiv näeb ette ka võimaluse maksta vahearuande alusel dividende. Samas äriseadustikust ei tulene vahearuande koostamise kohustust ega võimalust selle alusel dividende välja maksta. Sellise võimaluse loomine on ka küsitav. Kui avaliku huvi üksuste puhul täidab vahearuanne oma eesmärgi, st annab täpsema ülevaate investoritele ja võlausaldajatele ühingu finantsseisundist ja -tulemustest, siis teistele äriühingutele oleks sellise

nõude kehtestamine kõikidele liialt koormav. Eriti veel kui võtta arvesse, et Eesti ettevõtlusmaastikul tegutsevad valdavalt väikeettevõtted.

Kolmandaks ei tohi kapitaliühingust jaotada kasumit, kui äriühing kapitaliseerib immateriaalse põhivarana arendustegevusega seotud väljaminekuid ja arendusväljaminekud ei ole täielikult amortiseeritud. Seadusandja eesmärk on vältida siinkohal olukordi, kus arendusväljaminek ei ole väärt tema bilansilist jääkmaksumust ja väljamakseid tehakse suuremas ulatuses, kui selleks on ettenähtud vabu vahendeid. See omakorda võib põhjustada netovara langemist alla seaduses sätestatud piirmäära.

Neljandaks ei tohi dividende välja maksta, kui selle tulemusel on netovara väiksem või jääks väiksemaks osakapitali (aktsiakapitali) ja reserve kogusummast, mille väljamaksmine osanikele (aktsionäridele) ei ole lubatud seadusest või põhikirjast tulenevalt. Sellel kujul on tegemist Mandri-Euroopas levinud netovara säilitamise põhimõttega, mille peamine eesmärk on kaitsta võlausaldajad. Kuivõrd netovara säilitamise nõue on võrdlemisi koormav alustavale äriühingule, kelle kohustised ületavad tegutsemise algusaastatel äriühingu varasid, on meedias arutletud ka negatiivse netovara säilitamise võimalikkust. Sellise variandiga ei tohiks nõustuda, kuna kapitaliühing ei tohiks olla alakapitaliseeritud, vaid peaks säilitama teatud ulatuses kapitali, mille arvelt vajadusel võlausaldajate nõudeid rahuldada. Kui seda ei ole tehtud, tuleks kasutada täiendavaid meetmeid (nt allutatud laenud, käibekapitali analüüs), mis tagaksid samaväärselt võlausaldajate huvide kaitse.

Veel on arutletud, kas netovara säilitamise nõue on kõige efektiivsem viis tagada äriühingu maksejõulisust ja võlausaldajate huve või tuleks sellele lisaks kaaluda Anglo-Ameerika õigussüsteemis levinud maksevõimelisuse testi. Kuigi maksevõimelisuse test võimaldaks ühest küljest adekvaatsemalt hinnata kapitaliühingu maksevõimet, on kaheldud selle usaldusväärsuses. Seda põhjusel, et maksevõimelisust hinnatakse tulevikus loodavatel rahavoogudel, mitte reaalsel finantsnäitajatel. See omakorda annab võimaluse finantsandmetega manipuleerimiseks. Finantsaruandluse standardid lähtuvad hoopis jätkuvuse printsiibist. See tähendab, et ühing koostab oma majandusaasta aruande tegevuse jätkuvuse alusel. Seejuures kinnitab juhtkond, et temale teadaolevalt ei esine äriühingu jätkuvuses probleeme. Kui esinevad asjaolud, mis annavad põhjust kahelda äriühingu võimes tegevust jätkata, tuleb need majandusaasta aruandes avaldada.

Võib järeldada, et jätkuvuse printsiibi käsitus on mõneti sarnane maksevõimelisuse testile ning on üks tingimus, mille nõuetele vastavust kontrollivad ka audiitorid. Sellest tulenevalt tekib

küsimus, kas oleks vaja luua Eesti õiguskorda lisanõue maksevõimelisuse testi näol, mida kapitali säilitamisel arvesse võtta. Kohtupraktika on veel täiendavalt selgitanud, et kuigi äriühingu negatiivne netovara annab põhjendatud aluse kahelda äriühingu maksejõulisuses, ei saa automaatselt järeldada, et äriühing on siis pankrotiseisus. Võlgniku majanduslikku olukorda mõjutavaid olulisi asjaolusid tuleb hinnata kogumis.²⁴⁰ Seega võib eeldada, et olemasolev kohtupraktika ja finantsaruandluse standardid tagavad piisava kindluse kapitali säilimise kohta. Siinkohal tasuks täiendavalt uurida teiste riikide praktikat, kes on üle läinud netovara testilt maksevõimelisuse testile.

Sarnaselt väljamaksete tegemisele on seatud piirangud kapitaliühingutel oma osade ja aktsiate (osaluse) omandamisele. Üldiselt on oma osaluse omandamine ja tagatiseks võtmine keelatud, kuid teatud juhtudel on see siiski lubatud. Selleks peab olema täidetud kolm tingimust 1) see on toimunud viie aasta jooksul sellise otsuse vastuvõtmisest arvates, 2) tagasiostetava osa osa nimiväärtus ei ületa 1/3 osakapitalist (aktsia nimiväärtus ei ületa 1/10 aktsiakapitalist), 3) oma osaluse omandamine ei too kaasa netovara vähenemist alla seaduses sätestatud piirmäära. (ÄS §-d 162 lg 2 ja 283 lg 2).

Oma osaluse omandamisega tuleb järgida lisaks äriseadustikule ka RTJ 3-s ja IAS 32-s seatud suuniseid. Sisuliselt on tegemist olukorraga, kus kapitaliühing tasub iseendale oma osaluse omandamise eest. Seetõttu nõuavad finantsaruandluse standardid enda tagasiostetud osaluse mahaarvamist omakapitalist, mida kajastatakse miinusmärgiga kirjel oma osad (aktsiad). Mõnevõrra keeruliseks teeb olukorra, et tagasiostetud oma osalus võetakse bilansis arvele saadud või saadaoleva tasu õiglasest väärtusest. Kui oma osaluse tagasiostuhind erineb tema nominaalväärtusest, kajastatakse positiivne vahe kirjel ülekursis ning negatiivne vahe kirje ülekursis vähendusena juhul, kui seal on positiivne jääk, vastasel juhul kirjel jaotamata kasum. Seejuures osa- ja aktsiakapital jääb oma osaluse tagasiostmisel endiseks. Rõhutada tuleb veel, et tagasiostmisel makstud summa osalt, mis ületab äriühingu omakapitali tehtud rahalisi ja mitterahalisi sissemakseid, tuleb maksta TuMS §-st 50 lg 2 järgi tulumaksu.

Ühinguõigusest tulenevad veel mitmed abinõud, mille eesmärk on kaitsta võlausaldajaid ja teha kapitaliühingust väljamakseid üksnes vabade vahendite olemasolul ning nendeks õigustatud isikutele. Kui kapitaliühingul esineb netovara säilitamisel probleeme, võib kaaluda omanikult laenu võtmist. Kuigi Eestis äriühinguõiguses ei ole selgelt reguleeritud allutatud laene, on võimalik sõlmida allutatud laenu leping poolte kokkuleppel Kohtupraktika kohaselt kuuluvad

²⁴⁰ RKKKo 3-1-1-49-11, p. 18-21.

sellised laenud tagastamisele pärast teiste võlausaldajate nõuete rahuldamist. Seepärast nimetatakse sellist instrumenti allutatud laenuks.

Allutatud laenul on nii finantsinstrumendi kui ka omakapitaliinstrumendi omadusi. Selgitamaks kummaga on tegu, tuleks lähtuda sisu ülimuslikkuse printsiibist. Järelikult tuleks lähtuda laenu majanduslikust sisust, mitte ainult juriidilisest vormist ning hinnata nende kokkulepete kehtivust laiemalt. Kui laenu tagasimaksmine sõltub äriühingu käekäigust ning osanikule makstakse laen tagasi üksnes vabade vahendite olemasolul, on tegemist omakapitaliinstrumendiga, mis tuleb kajastada omakapitali all, mitte kohustisena. Erinev kajastamine mõjutab äriühingu bilansimahtu. Kui kajastada allutatud laen omakapitalis, on võimalik suurendada omakapitali, tagada netovara säilitamist ja vältida seeläbi ühingu sundlõpetamist.

Teisalt ei või kapitaliühing vastavalt ÄS §-dele 159 lg 1 ja 281 lg 1 anda laenu: 1) oma osanikule (aktsionärile), oma emaettevõtja osanikule, aktsionärile või liikmele, kelle osa või aktsiatega on esindatud rohkem kui 5 protsenti (1 protsent) emaettevõtja osa- või aktsiakapitalist, 2) isikule osaluse omandamiseks, 3) oma juhatuse ega nõukogu liikmetele ega prokuristile. Finantsaruandluse standardites on seotud isikute mõistet detailsemalt defineeritud ning see laieneb ka juhtorgani ja osanike (aktsionäride) lähikondlastele. Selline käsitlus aitaks arvatavasti täita paremini laenukeelu eesmärki. Kui kapitaliühing on andnud laenukeeluga hõlmatud isikule laenu, on selline tehing tühine ja laen tuleb tagasi maksta. Kuivõrd seadusest muud sanktsiooni ei tule, on sellised laenud praktikas siiski levinud. Arvestades reaalses olukorda, näeb ka RTJ 15 väike- ja mikroettevõtetele ette, et juhtkonnale antud laenud tuleb aruandes avalikustada.

Kokkuvõttes selgus veel, et sissemakseta osaühingu asutamisel esineb selge vastuolu registriosakonna kodukorra seaduse ja äriseadustiku vahel. Nimelt on esimeses sätestatud leebemad netovara säilitamise nõuded asutavale äriühingule. Samale seisukohale on jõutud ka äriseadustiku seletuskirjas, et sissemakseta osaühingu alustamisel ei saa eeldada, et netovara vastaks kohe äriseadustiku nõuetele. Kuigi ka liikmesriikides on levinud 1-eurose osakapitaliga ühingute loomine, tuleks asuda seisukohale, et seni kuni äriühing pole rakendanud teisi kapitali säilitamise reegleid, tuleks netovara säilitamise nõudest kinni pidada. Seda ka sissemakseta osaühingu asutamisel.

Oluline oleks sissemakseta osaühingu asutamisel paika panna ka sissemakse tasumise kuupäev, vastasel juhul ei saa seda vastavalt RTJ 3 § 57 bilansis nõudena kajastada. Osaniku vastu nõude kajastamiseks peab olema tingimusteta määratud leping, kuna siis on osaühingul õigus nõuda

sissemakse tasumist. Selline nõue aitaks omakorda suurendada osaühingu varade mahtu ja seeläbi netovara. Praktiline oleks sissemakse täielikult tasuda, vastasel juhul vastutab osanik osaühingu ees tasumata sissemakse ulatuses ning ei ole võimalik teha osanikele väljamakseid. Arutletud on ka sissemakse tasumise ja kapitaliühingust tehtava väljamakse tasaarvestamise võimalikkust. Kuivõrd osaniku dividendinõue saab muutuda sissenõutavaks alles sissemakse kohustuse täitmise järel, puudub tasaarvestatav nõue. Ühtlasi keelab ka ÄS § 140 lõige 3 osa eest tasutava summa tasaarvestamise nõuetega asutatava osaühingu vastu.

Eeltoodust tulenevalt mõeldakse kapitali säilitamise reeglite all osanikele ja aktsionäridele tehtavate väljamaksete piiramist, oma osade ja aktsiate omandamise reguleerimist ning netovara säilitamise põhimõtet. Lisaks on olemas täiendavad meetmed, mis võimaldavad säilitada teatud ulatuses kapitali. Nendeks on nõuded sissemaksetele, kontroll nende tasumise üle, osa- ja aktsiakapitali vähendamise võimalikkus, allutatud laenud ja laenukeeld.

Analüüsi tulemusel selgus, et kapitali reeglite sisutamisel tuleb eelkõige lähtuda tehingu majanduslikust sisust, mitte tema õiguslikust vormist. Samale seisukohale on jõudnud ka erinevate juhtumite korral Riigikohus. Tulenevalt finantsaruandluse standardite rahvusvahelisest iseloomust ja eesmärgist seada ennekõike suunised ning juhised finantsaruannete koostamisele, ei saa eeldada, et nad samasuguse detailsusastmega käsitleksid äriühinguõiguslikke reegleid. Oluline on, et olukordades, kus esineb puutumus äriühinguõiguse ja finantsaruandluse standardite regulatsiooniga, käsitletakse probleeme üheselt. Vaatamata äriseadustiku ja finantsaruandluse standardite terminoloogilistele erisustele, selgus, et kapitali säilitamise reegleid käsitletakse ühetaoliselt. Sellest tulenevalt leidis magistritöö hüpotees kinnitus ehk Eesti äriühinguõiguses sätestatud kapitali säilitamise reeglid ja finantsaruandluse standardid on omavahel kooskõlas.

Käesolev töö üritas leida tasakaalu äriühinguõiguse ja finantsaruandluse standardite vahel ning mitte laskuda liialt raamatupidamislike detailidesse. Samas arvestades teema spetsiifikat, tuleks kasuks lahendada sõlmküsimusi: netovara säilitamise põhimõte ja kasumi jaotamine ka raamatupidamislikust aspektist. Tasuks uurida, kuidas erineb netovara väärtus, kui finantsaruandluses kasutada IFRS-i või RTJ-i. Võib eeldada, et kindlasti muutub seeläbi ka kasumi jaotamise arvestus. Täiendavalt analüüsida, millised on peamised tegurid, mis mõjutavad netovara säilimist, kas on olemas raamatupidamislikud meetmed, millega maksimeerida netovara olemasolu ja tagada kapitali säilitamise reeglitele vastavus.

Käeoleva magistritöö väärtus seisneb kapitali säilitamise reeglite kõrvutamises finantsaruandluse standarditega, mida pole varem eestikeelses õiguskirjanduses sellise

vaatenurga alt käsitletud. Seepärast võiksid magistritöös käsitletud teemad ja järeldused olla abiks kapitali säilitamise reeglite praktiseerimisel. Ka võiksid magistritöö järeldused olla abiks täiendavate kapitali säilitamise reeglite väljatöötamisel Eestis nagu seda on käsitletud Ühinguõiguse revisjoni lähteküsimuses.

CAPITAL MAINTENANCE RULES IN THE LIGHT OF ESTONIAN AND INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS. Summary

Limited liability is a concept that distinguishes private limited and public limited liability company (limited liability companies) from unlimited company. Namely, limited company shareholders (owner of a partnership and a shareholder) have no exposure to the claims of creditor. Since the shareholders are not liable for the obligations of the partnership with their own property, creditors are interested in a guarantee for preservation of paid contributions. Thus, there should be a certain amount of capital that should not be transferred to shareholders. The main purpose of this sort of constraint is to protect the creditor, since both shareholders and creditors have claims against the limited liability company that can be satisfied from the pool of corporate assets. These rules that restrict capital distribution to shareholders are being referred as capital maintenance rules.

Capital maintenance rules are at the cornerstone of the European Corporate Law and are set out in the Second Directive and in Estonian Commercial Code (CC). Since capital maintenance rules include accounting figures, namely assets, liabilities, and equity, then legal mechanisms cannot be separated from their accounting counterpart. Therefore, it can be said that capital maintenance rules interact closely with the Accounting Act, Auditors Activities Act and International Financial Reporting Standards (IFRS). The attempts to harmonise European company law, the financial reporting standards, thus simplifying the rules of business environment for small and medium enterprises (SME) are topics that are actively dealt with in Europe. This signifies also the topicality of the thesis. Thus, the purpose of this thesis is to find an answer how capital maintenance rules and financial reporting standards interact. A hypothesis is posed in this thesis according to which the capital maintenance rules regulated in CC and in financial reporting standards are consistent.

In the thesis a comparative-analytical method is used. This helps to systematically analyse the essence of the capital maintenance rules and how they interact with financial reporting standards. To achieve this goal CC, Accounting Act, Estonian and International Financial Reporting Standards were compared. The comparison was based on the specific purpose of the provision in CC. The content of which was determined based on different scientific articles and case law. Moreover, A. Vutt doctoral thesis on “Legal Capital Rules as a Measure for the Shareholder and Creditor Protection” and K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt book “Ühinguõigus I: kapitaliühingud” (Corporate Law I: limited companies) were used to provide a theoretical framework for the thesis.

Based on the research question the thesis is divided into three chapters. The first which is theoretical gives an overview of the financial reporting standards and how financial statements, including consolidated statements are prepared. It provides a framework for understanding how distributions are made. The second chapter focuses on the core capital maintenance rules, which must be kept in mind while distributing corporate assets. These include the principle of preservation of net assets, acquisition of own shares and payment of dividends. In addition to the above, there are complementary rules such as, subordination of shareholder claims, prohibited loans, no repayment of investment and capital reduction. These are being analysed in the third chapter. Also company foundation without making contributions is being studied and how it interacts with capital maintenance rules. Based on the analysis carried out, the main findings are the following.

The financial reporting of the limited company shall be based on either IFRS or Estonian financial standard. Estonian financial standard is based on the IFRS for SME-s and is set out in the guidelines of the Standards Board (gSB). Both the financial standards, CC and the Second Directive refer to dividends as profit distributions made to shareholders. However, there are several aspects that have to be kept in mind while paying dividends.

First of all, dividends may be paid to the shareholders from net profit or from retained profit from previous years (distributable profits) from which losses from previous years have been deducted, on the basis of the approved annual report. Under the Estonian Income Tax Act, in Estonia companies do not have to pay income tax on their earnings (profit for the year). Instead, income tax is levied on profit distributions (dividends). The amount of tax payable is calculated as 20/80 of the net amount of dividends distributed in Estonia. Therefore, the maximum allowed distribution includes both the net amount of dividends plus the income tax payable. According to gSB, it is not possible to pay out dividends in the amount exceeding the distributable profits.

Secondly, as mentioned, dividends can only be paid on the basis of the approved annual report. Only public limited company may have the right to make advance payments to the shareholders with the consent of the supervisory board after the end of a financial year and before approval of the annual report on account of the presumed profit in the amount of up to one half of the amount subject to distribution among the shareholders. The Second Directive foresees a possibility to pay interim dividends based on interim accounts. However, the CC does not allow such distribution. It is also questionable whether such possibility is needed.

Thirdly, if a company capitalises the development-related expenditure as intangible assets and the development expenditure has not completely depreciated, profit cannot be distributed unless

the sum of the reserves which can be used for the distribution of profit and the retained profit from previous periods at least equals the undepreciated development expenditure. The same restriction has been explained in more detail in gSB no 5.

Fourthly, distributions can only be made when the net assets set out in the company's annual accounts are, or following such a distribution would become, lower than the amount of the subscribed capital plus those reserves which may not be distributed under the law or the statutes. This is the rational of preservation of net assets, also referred as a balance sheet test. Despite its straightforward concept, the balance sheet test has been criticised of not being accurate enough as its calculus is based on the annual reports and are not up-to-date. Also the balance sheet test is considered to be quite restrictive for start-ups. Therefore, additional measures should be taken into account, such as the solvency test or complementary rules (e.g. subordinated loan).

Financial reporting standards in turn use the going concern principle. In the preparation of financial statements, the accounting entity is presumed to be carrying on its activities as a going concern and not to have the intention of or need for terminating its activities. If a financial statement is not prepared in accordance with the going concern assumption, the accounting principle applied shall be set out in the statement. As it seems to be quite effective way to determine the company's solvency, it can be assumed that the existing case law and financial reporting standards ensure a rather adequate preservation of capital.

Similarly to dividends, there are restrictions set out to acquisition or taking as security of own shares. A limited company shall not acquire or take as security its own shares unless otherwise provided by law. The acquisition of its own shares is permitted if the nominal value of the share(s) belonging to the limited company does not exceed one third (one-tenth) of the share capital and the acquisition does not cause the net assets to become less than required by law. The financial reporting standards do not set any restrictions on acquisition, however one must take into account that according to the financial reporting standards repurchased shares must be disclosed as an equity instrument.

In addition to the abovementioned core capital maintenance rules, there are complementary rules that may achieve the same purpose – the preservation of net assets and thus the protection of creditor's rights. One of the several measures is subordinated loan that is not regulated by CC. However, based on the financial reporting standards it can be classified as an equity instrument. So when company is facing insolvency, then subordinated loan may be a solution to maintain the minimum amount of net assets required by law.

Another capital maintenance rule is prohibited loans. A private limited company shall not grant a loan to one of its shareholders or member of its parent undertaking, whose share represents more than 5 (1%) per cent of the share capital of the parent undertaking, to a person to acquire a share of the limited company, to a member of its management board or supervisory board or its procurator. According to CC granting loan to related parties is prohibited. If loan is granted to the abovementioned person, then such transaction is void and the loan must be repaid. The financial reporting standards define the related party in more detailed, involving also family members of the shareholders and control body. This definition would serve a better purpose. Since the CC does not a sanction, these loans are still quite common in practice.

According to CC, if the planned share capital of a private limited company is not larger than 25,000 euros, the memorandum of association may prescribe that the founders are not required to pay for the share upon the foundation of the private limited company. Since the law does not state when the contribution should be made, it should be disclosed in the memorandum of association. Otherwise, based on the gSB no 3 it cannot be disclosed in the balance sheet as a receivable. Also it would be beneficial to pay the contribution immediately. Because until the shareholder has completely paid the contribution under the agreement, the shareholder shall be liable to the private limited company for the obligations of the private limited company in the amount of the outstanding contribution, unless the obligation of the private limited company can be performed on the account of the assets of the private limited company.

To conclude, it can be said that capital maintenance rules set out in CC and in the Second Directive are similar to the concepts in the financial reporting standards. Both of them rely on the principle substance over form. Meaning that business transactions are recorded in accounts and financial statements based on their substance even if this does not correspond to their legal form. The same conclusion was reached by the Supreme Court in various cases. Despite the terminological differences, between the financial reporting standards and CC it can be concluded that the financial reporting standards and the rules governing capital maintenance are consistent. As a result of the analysis carried out, a hypothesis was confirmed. The value of this master's thesis lies in the opening the capitale maintenance rules and how it interacts with the financial reporting standard. Given that the Estonian legal literature has discussed the abovementioned issue very little, the conclusions could be helpful in creating the relevant practice in Estonia.

Key words: capital maintenance rules, international financial reporting standards, guideline of the Standards Board.

KASUTATUD LÜHENDID

AktG	Aktiengesetz
CC	Commercial Code
e.g.	example given
EL	Euroopa Liit
GmbHG	Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung
gSB	guideline of the Standards Board
IAS	International Accounting Standards
IASB	International Accounting Standards Board
IASC	International Accounting Standards Committee
IFRIC	International Financial Reporting Interpretations Committee
IFRS	International Financial Reporting Standards
ingl. k	inglise keeles
InsO	Insolvenzordnung
IPSAS	International Public Sector Accounting Standards
KAS	Krediitiasutuste seadus
KindlITS	Kindlustustegevuse seadus
MKS	Maksukorralduse seadus
nn	niinimetatud
PankrS	Pankrotiseadus
RLS	Riigilõivuseadus
RPS	Raamatupidamise seadus
RTJ	Raamatupidamise Toimkonna juhend
saksa k	saksa keeles
sh	sealhulgas

SME IFRS	International Financial Reporting Standards for Small and Medium-sized Entities
st	see tähendab
TsÜS	Tsiviilseadustiku üldosa seadus
TuMS	Tulumaksuseadus
TÜS	Tulundusühistuseadus
VKE	väike- ja keskmise suurusega ettevõtte
vt	vaata
VÕS	Võlaõigusseadus
ÄS	Äriseadustik

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Altküla, H. Karlson, L. Äriühingu laenukeeld, selle rikkumine, tagajärjed ja võimalikud maksuriskid. 16.07.2012. – <http://www.rmp.ee/ettevotlus/kasulik/ariuhingu-laenukeeld-selle-rikkumine-tagajärjed-ja-voimalikud-maksuriskid-2012-07-16>, 16.04.2017.
2. AS Pricewaterhouse Coopers. Changes in Estonian Legal Framework and Practices of Accounting and Auditing during 2004-2014. Final Report. 2016. – [https://www.pwc.com/ee/et/publications/pub/Eesti%20arvestusala%20muutused%20%20PwC%20uuringu%20l%C3%B5pparuanne%20\(ENG\)%2011012016.pdf](https://www.pwc.com/ee/et/publications/pub/Eesti%20arvestusala%20muutused%20%20PwC%20uuringu%20l%C3%B5pparuanne%20(ENG)%2011012016.pdf), 14.03.2017.
3. AS PricewaterhouseCoopers. Maksuteade Eesti. 2016 (14). – https://www.pwc.com/ee/et/insights/assets/maksuteave/PwC_maksuteade_Nr%2014_v_eebruar_2016_est.pdf, 23.03.2017.
4. Cahn, A. Equitable Subordination of Shareholder Loans? European Business Organization Law Review 2006 (7).
5. Carmona, S. Trombetta, M. On the global acceptance of IAS/IFRS accounting standards: The logic and implications of the principles-based system. J. Account. Public Policy 2008 (27).
6. Colangelo, A. The statistical classification of cash pooling activities. ECB Statistics Paper. 2016 (16). – <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpsps/ecbsp16.en.pdf>, 13.04.2017.
7. Davies, P. Directors' Creditor-Regarding Duties in Respect of Trading Decisions Taken in the Vicinity of Insolvency. – European Business Organization Law Review 2006 (7).
8. Easterbrook, F., Fischel, D. The Economic Structure of Corporate Law. Harvard University Press 1996.
9. Enriques, L., Hertig, G., Kanda, H., Pargendler, M. Related-Party Transactions. The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach. Oxford, Oxford University Press 2009.
10. Enriques, L., Macey, J.R. Creditors versus Capital Formation: The Case Against the European Legal Capital Rules. Cornell Law Review 2001 (86).
11. European Commission. Accounting Harmonisation: A New Strategy vis-a-vis International Harmonisation. Commission Communication COM 95 (508). – http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/com-95-508/com-95-508_en.pdf, 23.04.2017.

12. Fathima, S. International Financial Reporting Standards (IFRS). An International Multidisciplinary e-journal. 2016 (1). – <http://www.researchambition.com/uploads/201682162922ra.pdf>, 13.03.2017.
13. Ferran, E. Company Law and Corporate Finance. Oxford, Oxford University Press 1999.
14. Generalova, A., Siling, A. Artikkel: Arendusväljaminekud ja sellega seotud kasumi jaotamise piirangud. 04.12.2016. – <https://www.bdo.ee/et-ee/artiklikogu/audit-ja-ulevaatus/arendusvaljaminekud-ja-sellega-seotud-kasumi-jaota>, 17.04.2017.
15. Getler, M., Roth, J. Subordination of Shareholder Loans From a Legal Economic Perspective. CESifo DICE Report 2007 (2).
16. Handschin, L. Risk-Based Equity Requirements: How Equity Rules for the Financial Sector Can Be Applied to the Real Economy. Journal of Corporate Law Studies 2012 (12).
17. Hansmann, H., Kraakman, R. The End of History for Corporate Law. – Harvard Law School Discussion Paper 2000 (280). – http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/280.pdf, 05.04.2017.
18. Huberg, M. Dividendide ümberkvalifitseerimine palgatuluks. EML ajakiri MaksuMaksja, juuni/juuli (nr 6/7), 2009. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=926>, 23.04.2017.
19. Justiitsministeerium. Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne. Tallinn 2016. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_revisjoni_lahteulesanne_loplik_10.5.2016.pdf, 16.04.2017.
20. Justiitsministeerium. Ettevõtja õigus. Tegevuskava ettevõtjalase õiguskeskkonna rahvusvahelise konkurentsivõime parandamiseks 2006.
21. Kaup, E. Ühine rahvusvaheline raamatupidamisstandard väikeettevõtetele. 19.10.2009. – <http://www.raamatupidaja.ee/uudised/2009/10/19/uhine-rahvusvaheline-raamatupidamisstandard-vaikeettevotetele>, 01.05.2017.
22. Kull, K. Kontsernisisese *cash pooling*'u kasutamise võimalikud piirangud. – Juridica 2011/X.
23. Käerdi, M., Varul, P., Lang, R., Raidla, J., Volens, U. Ettevõtja õigus. Tegevuskava ettevõtjalase õiguskeskkonna rahvusvahelise konkurentsivõime parandamiseks. – Juridica 2006/IV.
24. Kärson, S. Äriühingu kapitali vähendamine ning sellega kaasnevad väljamaksed. EML ajakiri MaksuMaksja, juuni/juuli (nr 6/7), 2008. –

- http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=753#_edn2,
14.03.2017.
25. Lehis, L., Veskimägi, T. Kellele iseseisvus, kellele ike? EML ajakiri MaksuMaksja, märts (nr 3), 2008. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=712>, 23.03.2017.
26. Luiga, S., Villak, K. Dividendide jagamine osäühingus. Osakapitali ja reserve kogusumma, mille väljamaksmine seadusest või põhikirjast tulenevalt ei ole lubatud. 01.12.2015. – <http://www.rmp.ee/raamatupidamine/raamatupidamine-yldiselt/dividendide-jagamine-osauhingus-2015-12-01>, 16.04.2017.
27. Madisson, K. Dividende võib välja võtta kogu kasumi ulatuses. Äripäev. 10.09.2008. – http://www.aripaev.ee/arvamused/2008/09/10/Dividende_voib_valja_votta_kogu_kasumi_ulatuses, 22.04.2017.
28. Modigliani, F., Miller, M.H. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. American Economic Review. 1958 (48).
29. Moor, M., Volens, U. Kas osanikul on õigus osäühingust välja astuda ja nõuda oma osast ühingult hüvitist? – Juridica 2012/X.
30. Mülbert, P.O. A Synthetic View of Different Concepts of Creditor Protection, or: A High- Level Framework for Corporate Creditor Protection. EBOR 2006 (7).
31. Mülbert, P.O., Birke, M. Legal Capital – Is There a Case against the European Legal Capital Rules? European Business Organization Law Review 2002 (3).
32. Ots, K. Kapitalireeglid võlausaldajate kaitsemeetmetena Eesti ja Suurbritannia suletud äriühingutes. Magistritöö. Tallinn 2012.
33. Ots, M. Start-up ettevõtja kapitali kaasamist lihtsustavad äriseadustiku muudatused. – Juridica 2015/I.
34. Panetsos, L. Accounting Standards and Legal Capital in EU Law. Utrecht Law Review 2016 (12). – www.utrechtlawreview.org, 17.04.2017.
35. Pauman, J. Grupisisesed laenud panditulumaksu alla. 24.01.2017. – www.rmp.ee/uudised/maksud/grupisisesed-laenud-panditulumaksu-alla-2017-01-24, 23.04.2017.
36. Pellens, B., Sellhorn, T. Improving Creditor Protection through IFRS Reporting and Solvency Tests. 2006. – <http://ssrn.com/abstract=938156>, 17.04.2017.
37. Pizzo, M. Related Party Transactions in Corporate Governance. Journal of Management and Governance 2009. – <https://ssrn.com/abstract=1441173>, 24.04.2017.

38. Põld, M., Veidebaum, S., Kärson, S., Kairjak, M., Valter, J., Vutt, M. Äripäeva käsiraamat. Äriõigus. Näidised ja kommentaarid 2016.
39. Rahandusministeerium. Panditulumaks ei rakendu kõikide laenude puhul. – <http://www.rmp.ee/uudised/eelnoud/rahandusministeerium-panditulumaks-ei-rakendu-koikide-laenude-puhul-2017-03-09>, 25.04.2017.
40. Raudjärv, I. Mõningatest äriõigusega seonduvatest probleemidest dividendide maksustamisel. – Juridica 2001/IV.
41. Rickford, J. Legal Approaches to Restricting Distributions to Shareholders: Balance Sheet Tests and Solvency Tests. European Business Law Review 2006 (7). T.M.C. Asser Press.
42. Rickford, J. Reforming Capital: Report of the Interdisciplinary Group on Capital Maintenance. European Business Law Review 2004 (15).
43. Saare, K., Volens, U., Vutt, A., Vutt, M. Ühinguõigus I: kapitaliühingud. Kirjastus Juura 2015.
44. Sander, P. Ettevõtte rahandus. Tartu: Tartu Ülikooli Majandusteaduskond, 2011, lk 66.
45. Schön, W. The Future of Legal Capital. European Business Organization Law Review 2004 (5).
46. Silling, S. Artikkel: Muude reserve moodustamisest omakapitalis. 08.09.2015. – <https://www.bdo.ee/et-ee/artiklikogu/audit-ja-ulevaatus/muude-reserve-moodustamisest-omakapitalis>, 16.04.2017.
47. Simões, F.D. Legal Capital Rules in Europe: Is There Still Room for Creditor Protection? – International Company and Commercial Law Review, vol. 24, issue 4, 2013, p 6. – https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2241011, 17.04.2017.
48. T. Bachner. Creditor Protection in Private Companies: Anglo-German Perspectives for a European Legal Discourse 2009.
49. Tamkivi, S. Memokraat. Emafirmade isamaa. 27.12.2013. – <http://memokraat.ee/2013/12/emafirmad/>, 16.04.2017.
50. Tikk, J. Omakapitali mõjutavad majandustehingud ja – sündmused ning nende kajastamine omakapitali muutuste aruandes. 18.04.2007. – <http://www.raamatupidaja.ee/uudised/2007/04/18/omakapitali-mojutavad-majandustehingud-ja-sundmused-ning-nende-kajastamine-omakapitali-muutuste-aruandes>, 17.04.2017.
51. Vahimets, R. Kasumijaotamine aktsiaseltsis. Mõningaid ettepanekuid Eesti äriseadustiku muutmiseks. – Juridica 1996/VI.

52. Vutt, A. Aktsia- ja osakapitali reeglite muudatused: uued vabadused ja piirangud. EML ajakiri MaksuMaksja, juuni/juuli (nr 6/7), 2008. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=754>, 17.04.2017.
53. Vutt, A. Aktsiakapitali õiguslik reguleerimine: eesmärgid ja moodustamine. Magistritöö. Tartu Ülikool 2005.
54. Vutt, A. Allutatud laenud ja nende kajastamine finantsaruannetes. EML ajakiri MaksuMaksja, märts (nr 3), 2008. – http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=707#_ftnref25, 17.03.2017.
55. Vutt, A. Konkurentsituult konkurentsivõimeline osaühing. EML ajakiri MaksuMaksja, märts (nr 3), 2011. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=1202>, 17.04.2017.
56. Vutt, A. Legal Capital rules as a measure for creditor and shareholder protection. Dissertation. Tartu 2011.
57. Vutt, A. Netovara säilitamise põhimõtte ja selle praktiline rakendamine. – Juridica 1996/X.
58. Vutt, A. Vabatahtlik reserv kui omakapitali nõuete täitmise üks võimalus. EML ajakiri MaksuMaksja, jaanuar (nr 1), 2010. – <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=858>, 16.04.2017.
59. Vutt, M. Alusetu rikastumise õiguse kohaldamine ringkonnakohtu praktikas. Analüüs. Riigikohtu õigusteabeosakond. Tartu, 2008. – <http://www.riigikohus.ee/vfs/774/AlusetuRikastumineRingkonnakohtutePraktikas.pdf>, 23.03.2017.
60. Võimre, U. Osaühing asutati ilma sissemakset tegemata – mis saab edasi? EML ajakiri MaksuMaksja,, november (nr 11), 2013. – http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=1614#_ftn1, 16.04.2017.
61. Võimre, U., Siling, S., Rego, A. Omakapitali miinimumnõue ja netovara taastamine. 16.06.2015. – <http://www.rmp.ee/raamatupidamine/raamatupidamine-yldiselt/omakapitali-miinimumnoue-ja-netovara-taastamine-2015-06-16>, 16.04.2017.
62. Watts, R.L. A Proposal For Research On Conservatism. SSRN Electronic Journal March 2001. –

https://www.researchgate.net/publication/228171155_A_Proposal_For_Research_On_Conservatism, 24.04.2017.

KASUTATUD NORMATIIVMATERJALID

63. Aktiengesetz. – <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/aktg/gesamt.pdf>, 01.04.2017.
64. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/30/EL, 25. oktoober 2012, tagatiste koostõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 54 teises lõigus tähendatud äriühingutelt nõuavad seoses aktsiaseltside asutamise ning nende kapitali säilitamise ja muutmisega, et muuta sellised tagatised võrdväärseteks (uuesti sõnastatud) (EMP-s kohaldatav tekst). – ELT L 315, lk 74–97.
65. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/34/EL, 26. juuni 2013, teatavat liiki ettevõtjate aruandeaasta finantsaruannete, konsolideeritud finantsaruannete ja nendega seotud aruannete kohta ja millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ (EMP-s kohaldatav tekst). – ELT L 182/19, lk 19–76.
66. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. – http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/, 01.04.2017.
67. Insolvenzordnung, 05.10.1994. – BGB I 1994, 2866. – https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/englisch_inso.html, 17.04.2017.
68. Kindlustustegevuse seadus. – RT I, 07.07.2015, 1 ... RT I, 31.12.2016, 26.
69. Kohtu registriosakonna kodukord. – RT I, 28.12.2012, 10 ... RT I, 11.02.2016, 9.
70. Komisjoni määrus (EÜ) nr 1126/2008, 3. november 2008, millega võetakse vastu teatavad rahvusvahelised raamatupidamisstandardid kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1606/2002. (EMP-s kohaldatav tekst). – ELT L 320, lk 1–939.
71. Krediidiasutuste seadus. – RT I 1999, 23, 349 ... RT I, 23.03.2017, 7.
72. Maksukorralduse seadus. – RT I 2002, 26, 150 ... RT I, 31.03.2017, 3.
73. Pankrotiseadus. – RT I 2003, 17, 95 ... RT I, 22.06.2016, 25.
74. Raamatupidamise seadus. – RT I 2002, 102, 600; RT I, 27.12.2016, 3.
75. Riigilõivuseadus. RT I, 30.12.2014 ... RT I, 28.03.2017, 9.
76. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 12.03.2015, 106.
77. Tulumaksuseadus. – RT I 1999, 101, 903 ... RT I, 31.12.2016, 4.
78. Tulundusühistuseadus. – RT I 2002, 3, 6 ... RT I, 21.03.2014, 34.
79. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... 31.12.2016, 7.
80. Äriseadustik. – RT I 1995, 26/28, 355 ... RT I, 22.06.2016, 32.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

82. EKo 09.07.2015, C-229/14, *Ender Balkaya vs. Kiesel Abbruch- und Recycling Technik GmbH*.
83. RKKKo 28.10.2011, 3-1-1-49-11.
84. RKTkm 27.10.2011, 3-2-1-97-11.
85. RKTko 29.05.2013, 3-2-1-40-13.
86. RKTko 28.05.2014, 3-2-1-49-14.
87. RKTko 20.10.2004, 3-2-1-109-04.
88. RKTkm 04.02.2009, 3-2-1-139-08.
89. RKTkm 10.01.2012, 3-2-1-144-11
90. RKTko 25.02.2013, 3-2-1-188-12.
91. RKTko 29.01.2003, 3-2-1-6-03.
92. RKTko 10.02.2004, 3-2-1-16-04.
93. RKHko 30.05.2007, 3-3-1-22-07.
94. RKHko 14.04.2012, 3-3-1-12-12.
95. RKHko 01.02.2012, 3-3-1-60-11.
96. RKTko 01.11.2004, 3-2-1-89-04.
97. RKHko 13.02.2008, 3-3-1-90-07.
98. RKTkm 15.01.2007, 3-2-1-61-07.

MUUD ALLIKAD

99. Borthwick, M. Kümne aastaga on ettevõtete arv suurenenud. 08.10.2015. – <https://statistikaamet.wordpress.com/2015/10/08/kumne-aastaga-on-ettevotete-arv-suurenenud/>, 07.04.2017.
100. Eesti Vabariigi Rahandusministeerium. Aruandluskorraldus (RTJ-d, IFRS). – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 13.03.2017.
101. Euroopa Komisjon. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ja regioonide komiteele. Arukas reguleerimine Euroopa Liidus. Brüssel 8.10.2010 KOM (2010) 543 lõplik.
102. Justiitsministeerium. Osaühingu asutamine sissemakseid tegemata. – <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/praktilisi-nouandeid/osaühing>, 16.04.2017.
103. Justiitsministeerium. Raamatupidamise seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (65 SE) seletuskiri. 16.07.2015. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/a61a8d9d-1301-413e-907b-9712c5582f18>, 17.04.2017.
104. Justiitsministeerium. Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu (733 SE) seletuskiri. 29.09.2010. – www.riigikogu.ee, 13.04.2017.
105. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi arvamust tagasisides vastavalt eelmise Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammile koostatud programmi „Ettevõtja õigus 2“ eelnõule (leitav Justiitsministeeriumi dokumendiregistrist: viit: 10-4/14-8832-5; registreerimise kuupäev: 12.12.2014).
106. Majandusaasta aruanne. – https://www.eesti.ee/est/majandusaasta_aruanne, 23.04.2017.
107. Nordea. Kontsernikonto. – <http://www.nordea.ee/teenused+%C3%A4rikliendile/igap%C3%A4evapangandus/cash+management/likviidsuse+juhtimine/53087.html>, 17.04.2017.
108. Raamatupidamise Toimkonna juhend 0 Eessõna. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017.
109. Raamatupidamise Toimkonna juhend 1 Aastaruande koostamise üldpõhimõtted. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017.
110. Raamatupidamise Toimkonna juhend 2 Nõuded esitlusviisile. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017.
111. Raamatupidamise Toimkonna juhend 3 Finantsinstrumendid. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017.

112. Raamatupidamise Toimkonna juhend 5 Materiaalne ja immateriaalne põhivara. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017.
113. Raamatupidamise Toimkonna juhend 8 Eraldised tingimuslikud kohustused ja tingimuslikud varad. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017.
114. Raamatupidamise Toimkonna juhend 11 Äriühendused ning tütar- ja sidusettevõtete kajastamine. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017.
115. Raamatupidamise Toimkonna juhend 13 Likvideerimis- ja lõpparuanded. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017.
116. Raamatupidamise Toimkonna juhend 15 Lisades avalikustatav informatsioon. – <http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>, 17.04.2017.
117. SEB. Kontsernikonto. – <http://www.seb.ee/ariklient/igapaevapangandus/kontod-ja-arveldused/kontsernikonto>, 17.04.2017.
118. Swedbank. Kontsernikonto. – <https://www.swedbank.ee/business/international/group/accounts>, 17.04.2017.
119. Ühinguõigus I. – http://www.juura.com/open/index.php-route=product/product&product_id=278, 23.04.2017.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Michelle Hansson

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Kapitali säilitamise reeglid Eesti ja rahvusvahelise finantsaruandluse standardite valguses“,

mille juhendaja on *dr. iur.* Andres Vutt,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **02.07.2017**